T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARADENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZ KARAMAN

ANA BİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

PROGRAM : SİYASİ TARİH

KOCAELİ - 2006

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARADENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZ KARAMAN

ANA BİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

PROGRAM : SİYASİ TARİH

DANIŞMAN

PROF.DR. HASRET ÇOMAK

KOCAELİ - 2006

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KARADENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: OĞUZ KARAMAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu tarih ve Nu:

……/…../2006 –

2006/Aralık

Hasret ÇOMAK	**Bekir GÜNAY**	**M.Efe ÇAMAN**
Prof.Dr.	**Yrd.Doç.Dr.**	**Yrd.Doç.Dr.**

KOCAELİ - 2006

SUNUŞ

Soğuk Savaş dönemin sağladığı güvenlik yapısı içerisinde bir barış denizi olarak kalmayı başarmış Karadeniz, özelikle 11 Eylül saldırıları sonrası büyük güç odaklarının dikkatini çekmeye başlamıştır.

Günümüzde, başta Rusya Federasyonun (RF) yakın çevre politikasına engel olmak ve Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin gerçekleşmesine katkıda bulunak maksadıyla, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bölgedeki anti demokratik yönetimleri değiştirmek, enerji nakil hatlarını kontrol etmek, ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmak, Kitle İmha Silahları (KİS) yayılımı ve yasadışı faaliyetleri önlemek gerekçelerine dayanarak Karadeniz'de bir şekilde varlık göstermeyi hedeflemiştir.

Romanya ve Bulgaristan ise bu maksat için en uygun iki ülke konumunda bulunmaktadırlar. Politikalarını tamamıyla ABD'ye dayandıran, mevcut ilişkiyi tarafların "stratejik ortaklık" olarak tanımladığı bu ortam bahse konu iki ülkenin bölgede ABD'nin sözcüsü durumuna gelmelerine yol açmıştır.

Aslında bu durumu garipsememek gerekir. 1950'li yıllara döndüğümüzde Türkiye-ABD ilişkileri ile şu anki Romanya-ABD ve Bulgaristan-ABD ilişkileri büyük oranda örtüşmektedir. Şartlar büyük oranda aynıdır. Güvenlik sorunu ve bunu sağlayacak ulusal imkânlardan yoksunluk... Nasıl ki Türkiye o dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ye karşı kendini savunacak güçten yoksun ise aslında günümüzde de Bulgaristan ve Romanya Karadeniz'de bir askeri güç olarak varlık gösterme imkânından yoksundurlar. Bir taraftan SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan sorunların çözümündeki acizlikleri, diğer taraftan da Karadeniz'de kuvvetli iki silahlı güç olan RF ve Türkiye'nin eskiye oranla çıkarlarının örtüşmesi bu iki ülkeyi ABD'ye yönlendirmekte, hatta onun kucağına atmaktadır.

Türkiye'nin 3 Mart 2003'de Irak'a asker gönderilmesine ilişkin verilen teskereye TBMM'den çıkan "hayır" cevabı ile ABD ile olan ilişkileri "sorunlu müttefiklik" olarak tanımlanan bir hale gelmiştir. ABD, bilmektedir ki artık Türkiye aldığı her karara "evet" demeyebilir. ABD, yine bilmektedir ki bu bölgede Türkiye'nin geçmişte sağladığı desteği sorgulamadan verecek yeni müttefiklere ihtiyacı vardır.

Lozan Antlaşması'ndan sonra belki de Türkiye'nin kazandığı en büyük diplomatik başarı olarak yorumlanabilecek Montreux Sözleşmesi ise genelde Karadeniz'in güvenliği, özelde ise Türkiye'nin güvenliği açısında büyük önem taşımaktadır. Postdam Konferansı sürecinde ABD'nin konuya getirdiği çözümler hiçbir zaman unutulmamalıdır ve bu tartışmalardan günümüze yansıtım yapılmalıdır.

Son zamanlarda yakın çevresinde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalarak her zaman yapılmayanların konuşulduğu ve keşkelerle dolu bir yakın tarihe sahip olan ülkemizin en azından Karadeniz'e ilişkin politikasına ışık tutabilecek ve genç araştırmacılar için bir başlangıç noktası olabilecek bu konuyu seçmemde ve çalışmamda yardımcı olan, her zaman bana güç ve destek veren saygıdeğer tez danışmanım Pof.Dr. Hasret ÇOMAK'a ve Yüksek Lisans Eğitimim süresince konulara getirdiği farklı bakış açıları ile ufkumum genişlemesine büyük katkı sağlayan Yrd.Doç.Dr. Bekir GÜNAY'a teşekkür ve saygılarımı sunmayı borç bilirim.

Yeni yüzyılda uluslararası gündeme hızlı bir şekilde taşınan Karadeniz'in bir dostluk denizi olması dileklerimle...

Gölcük/Kocaeli, Aralık 2006

Oğuz KARAMAN

METODOLOJİ

Son 10-15 yılda büyük değişim yaşanan Karadeniz'in önemi büyük güç odaklarınca daha iyi anlaşılmış ve Karadeniz olarak tanımlanan bölge yeni bir mücadele alanı olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık bir kısım Karadeniz ülkeleri Karadeniz'e dışarıdan gelen bu ilgiden büyük rahatsızlık duyarken diğer bir kısım Karadeniz ülkeleri bu ilgiyi kendilerinin batıyla bütünleşmesi yönünde çok müspet bir gelişme olarak değerlendirmişler ve her ne pahasına olursa olsun destekleme yolunu seçmişlerdir.

Tez bu noktada yola çıkılarak belirlenen metodoloji paralelinde üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Tezin hazırlanmasında kitap olarak yaşanan kaynak sıkıntısı nedeniyle büyük oranda internette yer alan akademik çalışmalar, seminer ve sempozyum sonuçları ile çalışma grupları sonuç raporlarından istifade edilmiştir.

"Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Karadeniz'de Güvenlik Aktörleri" başlığı taşıyan Birinci Bölümde Türkiye, Gürcistan, RF, Romanya ve Bulgaristan'dan oluşan 6 kıyıdaş ülkeye ilave olarak gelişmelerde büyük rol sahibi olan Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan Karadeniz bölgesi kapsamında mütalaa edilmiştir. Bu ülkelere ilave olarak ABD, AB ve NATO bölgeye ilgi duyan devlet/örgütler olarak incelenerek Karadeniz politikaları değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde ise Güvenlik Boyutunda Karadeniz ve Enerji Nakil Hatlar" adı altında Karadeniz'in güvenlik ihtiyacı büyük bir kısmı SSCB'nin dağılması sonrası ortaya çıkan sorunlar ve enerji nakil hatları bağlamında değerlendirilmiştir.

"Karadeniz Güvenliğinde Rol Alan Bölgesel Organizasyonlar" başlığını taşıyan Üçüncü Bölümde ise Türkiye'nin inisiyatifi ile kurulan/başlatılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği(KEİ) Örgütü, Karadeniz Deniz Kuvveti(BLACKSEAFOR) ve Karadeniz Uyum Harekatı(KUH) ile

Ukrayna'nın önderliğinde başlatılan "Güven ve Güven Artırıcı Önlemler" inisiyatifi incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise Türkiye'nin Karadeniz'de "bir olayın istenen şekilde neticelenmesini sağlayacak politikalar üretme ve vizyon belirleme" olarak algılanan "proaktif yaklaşım" içerisinde etkin bir rol oynaması için alabileceği tedbirlerin tespiti hedeflenmiştir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ I

METODOLOJİ III

İÇİNDEKİLER V

ÖZET VIII

ABSTRACT X

KISALTMALAR XII

GİRİŞ 1

1. KARADENİZİN DEĞİŞEN JEOPOLİTİĞİ VE KARADENİZ'DE GÜVENLİK AKTÖRLERİ 2

1.1. Karadeniz Değişen Jeopolitiği 2

1.2. Karadeniz'de Güvenlik Aktörleri 8

1.2.1. ABD ve Karadeniz'e Yönelik Politikası 8

1.2.1.1. ABD'nin Yeniden Konuşlanma Stratejisi 19

1.2.1.2. Enerji Aktarım Güvenliğini Sağlamak 27

1.2.2. Rusya Federasyonu (RF) ve Karadeniz'e Yönelik Politikası 29

1.2.3 Avrupa Birliği (AB) ve Karadeniz'e Yönelik Politikası 43

1.2.4. NATO ve Karadeniz'e Yönelik Politikası 49

1.2.5. Karadeniz Jeopolitiğinde Diğer Aktör Ülkeler 51

1.2.5.1. Romanya 51

1.2.5.2. Bulgaristan 53

1.2.5.3. Moldova 54

1.2.5.4. Ukrayna 55

1.2.5.5. Gürcistan 57

1.2.5.6. Azerbaycan 58

1.2.5.7. Ermenistan 59

1.3. Türkiye ve Karadeniz Politikaları 60

1.3.1. Türkiye'nin Karadeniz Güvenliğine Bakışı 63

1.3.2. Türkiye Yönünden Romanya ve Bulgaristan'daki ABD Üsleri 66

1.3.3. Güvenlik Boyutunda Montreux Boğazlar Sözleşmesi 74

2. GÜVENLİK BOYUTUNDA KARADENİZ VE ENERJİ NAKİL HATLARI 80

2.1. Güvenlik Boyutunda Karadeniz 80

2.1.1 Karadeniz'de Güvenlik İhtiyacı 80

2.1.2. SSCB'nin Dağılması Sonrası Karadeniz'de Ortaya Çıkan Sorunlar 86

2.1.3. Kuzey Kafkasya Sorunları 102

2.1.4. Donmuş Çatışma Alanları (Frozen Conflicts) 110

2.2. Enerji Nakil Hatları 118

2.2.1. Hazar Havzası – Batı Boru Hatları 123

2.2.2. Doğal Gaz Boru Hatları 126

2.2.3. By- Pass Boru Hatları 127

3. KARADENİZ GÜVENLİĞİ'NDE ROL ALAN BÖLGESEL ORGANİZASYONLAR 129

3.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 129

3.1.1. KEİ'nin Oluşumu ve Amaçları 133

3.1.2. KEİ'nin Bölgesel Güvenliğe Yaptığı Katkılar 137

3.2. Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR) 138

3.3. Karadeniz'de Güven ve Güven Artırıcı Önlemler (GGAÖ) İnisiyatifi 145

3.4. GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan,Moldova) 146

SONUÇ 149

KAYNAKÇA 156

EKLER 169

BİYOGRAFİ 170

ÖZET

Karadeniz, Avrupa'dan Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerine olan stratejik güzergâh üzerinde kapalı bir iç denizdir. Soğuk savaş döneminde NATO ile eski SSCB arasında, güney kanat bölgesi durumunda olan Karadeniz'de, 1990'lı yılların başından itibaren yeni bir güvenlik ortamı meydana gelmiştir. 1990 öncesinde doğu ile batı kutupları Karadeniz'de karşı karşıya iken, yeni güvenlik durumu bölgede yasadışı göç, silah kaçakçılığı ve terörizmin denizden desteklenmesine yönelik faaliyetlerin varlığı konusunda endişeleri gündeme getirmiştir.

Türkiye önderliğinde 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde Karadeniz'de bölgesel işbirliğini geliştirmek amacıyla kıyıdaş ülkelerin katılımıyla Karadeniz Deniz Kuvveti (Blacksea Naval Force-BLACKSEAFOR) kurulmuştur. Ve yine Türkiye, bölgede var olduğu iddia edilen yasadışı faaliyetler ve asimetrik tehdit* unsurlarına karşı bölgesel bir tedbir olmak üzere, 1 Mart 2004 tarihinden itibaren donanma unsurları ile Karadeniz Uyum Harekâtı (Operation Blacksea Harmony-OBH)'nı başlatmıştır. Soğuk savaş döneminde ABD'nin Avrupa kıtasında Merkezi Avrupa ve Doğu Bloğu'na yönelik olan ana kuvvetlerini konuşlandırma stratejisi, 11 Eylül 2001 sonrası yapılan yeni konuşlanma çalışmalarında "daha Doğu"; yani Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da bulunan stratejik enerji kaynaklarını kontrol ile bu bölgelerdeki otokratik yapıları değiştirmek hedefine odaklı olarak belirlenmiştir.

Tüm bu gelişmeler olur iken dünya üzerinde var olan bütün denizlerde deniz gücü bulunduran ve bu bölgelerdeki güvenlik ortamlarının şekillenmesinde büyük rol oynayan ABD şu ana kadar

* Asimetrik tehdit, yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeni ile ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklarına neden olan, düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan tehdit algılamasıdır. Yani, karşımızda bilinen anlamda klasik bir düşman yoktur. Ne zaman, nereden, hangi boyutta, hangi güçte ve hangi vasıta ile ortaya çıkacağı bilinmeyen bir tehdit vardır.

Karadeniz'e girememiştir. Bunun sebebi olarak öncelikle RF ile arasında olabilecek bir sürtüşme politik ve askeri, Türk Boğazlarından geçiş rejimini düzenleyen Montreux Sözleşmesi ise teknik sebep olarak ABD'nin önüne çıkmaktadır. Bu iki konuda başarı sağlamayı zamana yayan ABD Avrupa'daki güçlerini yeniden konuşlandırma konsepti çerçevesinde Karadeniz'e öncelikle kendisine müzahir ülkeler olan Bulgaristan ve Romanya'da üsler kurarak girmeyi hedeflemiştir.

Yapılan inceleme göstermiştir ki, yakın tarih içerisinde bir barış denizi olarak kalan, Soğuk Savaş dönemi dâhil herhangi bir çatışmaya sahne olmayan Karadeniz'in güvenliğinin yine Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerce sağlanması bölgedeki huzur ve dengelerin devamı için en uygun şartları sağlayacaktır. Kıyıdaş olmayan güçlerin Karadeniz'e girişi özellikle RF faktörü dikkate alındığında mevcut barışı bozabilecektir. Ayrıca, kıyıdaşlar haricinde Karadeniz'e girecek diğer deniz unsurlarının temelde tonaj ve kalış sürelerini kısıtlayan Montreux Sözleşmesi'nin bu kapsamda aşındırılmaya çalışılması, diğer Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler ile birlikte Türkiye'nin güvenlik çıkarlarına büyük darbe indirecektir. Bu nedenle anılan sözleşmenin değiştirilmesine yönelik hiçbir şart kabul edilmemelidir.

ABSTRACT

The Black Sea is an inland sea located on the strategic gateway extending from Europe to Caucasus and Central Asia. During the cold war the Black Sea was the southern wing region between North Atlantic Treaty Organization (NATO) and former Soviet Union. However starting from 1990s instead of political bifurcation, the region was challenged with new security concerns, the existence of the support of human and arm smuggling, and terrorism in the Black Sea.

Before 9/11 attacks took place in the USA in 2001, under the leadership of Turkey the Black Sea Force (BLACKSEAFOR) has been established by the participation of all other Black Sea states in order to develop cooperation among each other. And again under the leadership of Turkey Operation Black Sea Harmony began to operate by using the Navy Forces since March 1st 2004. Its goal is to prevent the alleged illegal activities in the region and take precautions against asymmetric threats.* During the Cold War center of gravity of the American forces in Europe was towards the Europe and Eastern Block, after 9/11 their revised strategic plans point out “more Eastward”; in other words the new objective is to control the strategic energy sources located in the Middle East, Caucasus and Central Asia, and change the autocratic structure in these regions.

While all these happening in the Black Sea, the USA, maintaining Naval Forces all over the seas in the world and using these forces actively on security issues, could not establish dominance in the Black Sea. One of the reasons of USA’s failure in the Black Sea is its hesitation to involve a political and military conflict with the Russian Federation. Another reason is technical restrictions of the Montreux

* Asymmetric threat uses small amount of force and low-tech equipments but conversely causes devastating political, social and economic instability in countries taken place since it is sudden and unexpected. In other words it is uncertain where, how and when the attack will take place and what the magnitude and effect of it will be. This kind of threat is not a typical enemy that the world used to encounter in the past.

Convention. While leaving these problems aside, USA aims at having full access to the Black Sea by establishing military bases in Bulgaria and Romania under the concept of redeploying their forces in Europe.

In the near past including the cold war the Black Sea always became a stable, peaceful and conflict-free region. Therefore it is best for the Black Sea to be safeguarded by the neighboring states. Taking the strong Russian Federation into consideration military involvements of the external powers like USA will break the peace and destabilize the region. Moreover the threat of overriding the limitations of Montreux Convention in gross tonnage and time of stay for the states' war ships not neighboring Black Sea will create critical security issues for Turkey. Thus Turkey has to stand firm and decline any kind of proposal to revise the Montreux Convention.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AAOK	Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.G.A	Adı Geçen Andlaşma
A.G.B.	Adı Geçen Bildiri
A.G.E.	Adı Geçen Eser
A.G.M.	Adı Geçen Makale
AE	Active Endeavour (Aktif Çaba Harekatı)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	Avrupa Konseyi
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
APEC	Asia-Pasific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
ASA	Açık Semalar Anlaşması
ASEAN	Association of South East Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
ATP	Annual Target Plan (Yıllık Hedef Planı)
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR	Blacksea Naval Cooperation Task Group (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti)
BM	Birleşmiş Milletler
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi

CACM	Central American Common Market (Merkezi Amerika Ortak Pazarı)
CEFTA	Central European Free Trade Agreement (Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması)
CPC	Caspian Pipeline Consortium (Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EIA	Energy Information Administration(Enerji Bilgi İdaresi Kurumu)
ENP	European Neigbourhood Policy (Avrupa Komşuluk Politikası)
GCC	Gulf Cooperation Council (Körfez İşbirliği Konseyi)
GEF	Global Environment Facility (Küresel Çevre Fonu)
GGAÖ	Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler
GUUAM	Gürcistan-Ukrayna-**Özbekistan**-Azerbaycan-Moldova Grubu
GUAM	Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan-Moldova Grubu
IEA	Information Energy Agency(Enerji Bilgi A)
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport To Europa (Petrol ve Gazın Avrupa'ya Uluslararası Nakli Projesi)
IPAP	Individual Partnership Action Plan (Bireysel Ortaklık Eylem Planı)
IPP	Individual Partnership Program (Bireysel Ortaklık Programı)
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİPA	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi
MERCOSUR	Güney Ortak Pazarı
MTOE	Million Tone Energy(Milyon Ton)

MTY	Miilion Tone/Year(Yılda Milyon Ton)
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OAE	Operation Active Endeavour (Aktif Çaba Harekatı)
OBH	Operational Blacksea Harmony (Karadeniz Uyum Harekatı)
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
PARP	Planning and Rewiev Process(Planlama ve Gözden Geçirme Süreci)
PJC	Permanent Joint Council (NATO-RF Daimi Ortak Konseyi)
RF	Rusya Federasyonu
RNCBSEC	Russion National Coucil of BSEC (KEİ Rus Ulusal Komitesi)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TRACECA	Transport Corridor Europe Caucasus Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi)
UES	Unified Energy System (Birleştirilmiş Enerji Sistemi)
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu)
UNOMIG	United Nations Observer Mission In Georgia (Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Misyonu)
VB	Viyana Belgesi

GİRİŞ

Karadeniz yüzyıllardır büyük güçlerin ilgisini çekmiş, RF'nin açık denizlere çıkma mücadelesinin odağında yer almıştır. Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu süre içerisinde de bir taraftan Rusya'ya tehdit oluşturan güçlerin güneyden bu ülkeye ulaşmasını engellerken diğer yandan da Rusların Boğazları aşarak bu ülkelere tehdit oluşturmasının önlenmesinde büyük rol almıştır.

19 ve 20'nci yüzyıl ise Karadeniz'e ilişkin güç mücadelelerinin özellikle Türk Boğazları üzerindeki egemenlik mücadelelerinin en üst seviyeye ulaştığı dönemdir. 20 Temmuz 1936'da Montreux Sözleşmesi'nin imzalanması ile başlayan yeni denge dönemi hem Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler hem de bölgeye ekonomik anlamda ilgisi olan diğer ülkeler için bir huzur ortamı sağlamıştır.

Ancak 1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni ve arkasından 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin kalbine yapılan terörist saldırılar tüm dünya da olduğu gibi Karadeniz'de de yeni bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. RF eskiden kontrolü altında bulundurduğu bölgelerde oluşan yeni devletleri nüfus alanı altında tutmak ister iken, ABD başta olmak üzere diğer büyük güçler ise SSCB ardılı ülkelere demokrasi getirme kisvesi altında bölgedeki enerji nakil hatlarını kontrol etme ve RF'in bölge devletleri üzerindeki etkisini azaltmayı hedeflemektedirler.

Türkiye ise bölgede batıya yakınlığı, ABD ve RF ile olan ilişkileri ve sahip olduğu etkin silahlı gücü ile çok farklı bir konuma sahiptir. Ancak güvenlik boyutunda sahip olunan bu pozitif parametrelerin somut bir şekilde eyleme dönüştürülmesi son derece proaktif, dengeli ve süreklilik isteyen bir politika izlemeyi şart koşmaktadır. Belirtilen bu husus ne kadar başarılır ise Türkiye bölgede o kadar söz sahibi olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADENİZ'İN DEĞİŞEN JEOPOLİTİĞİ VE KARADENİZ'DE GÜVENLİK AKTÖRLERİ

1.1. Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği

Bir deniz olarak Karadeniz 40° 55' K - 47° 15' K enlemleri ile 27°28' D - 041°46' D boylamları arasında, Azak Denizi ile birlikte 168,500 mil²'lik (436,400 km²) bir alanı kaplayan bir su alanıdır[1] ve Türk Boğazları ile Ege ve Akdeniz'den ayrılır. Main-Tuna Kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri ile Baltık içlerine kadar uzanan Karadeniz, Don ve Volga Nehirleri'nin birleştirilmesi ile Hazar Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Karadeniz Romanya, Bulgaristan, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan için tek denize açılış kapısı iken, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri Beyaz Rusya, Moldova ve Polonya'nın Karadeniz'e ulaşımını sağlamakta, Ren-Main-Tuna Nehirleri'nin birleştirilmesi Hollanda, Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan ve Sırbistan'ın Karadeniz'e ulaşımına imkân vermektedir. [2]

Bir nehir zengini olan Karadeniz coğrafi tanımlamalara göre kapalı bir denizdir. Dışarıya tek bağlantısı İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden Ege ve Akdeniz'edir. Kapalı bir deniz olması ve özellikle Avrupa sathından kaynaklanan ve Tuna nehri üzerinden Karadeniz'e ulaşan sanayi atıkları nedeniyle deniz sathının yaklaşık 100 metre altından itibaren dibe kadar biyolojik yaşam sona ermiştir. Bu kısımdaki hidrojen sülfür tabakası zaman geçtikçe satha yaklaşmakta, kirliliği artırmaktadır.

Karadeniz'in bölge olarak en önemli coğrafi karakteristiği Akdeniz, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu gibi birçok komşu alana büyük ölçüde açılmasıdır. Bu alanlardan Balkanlar ve Kafkaslar Avrupa'nın art alanında en

[1] Geography, (Çevrimiçi) **http://www.ocean.udel.edu/blacksea/geography/,** 06.05.2005.

[2] Faik Sabri Duran, **Büyük Atlas,** Kanaat Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 38-49.

çok sorunlu olan alt bölgesel alanlardır. Dünya enerji kaynaklarının yaklaşık % 60'ına sahip olan Orta Doğu ise şiddet merkezi haline gelmiştir.

Dışa açıklık ve bu dışa açıklığın hep sorunlu bölgelerle birlikte anılıyor olması bölgeye yönelik projelerin öne sürülmesinde Karadeniz Bölgesi'ni tanımlarken birçok zorlukları da beraberinde getirmektedir. Karadeniz Bölgesi'ni sınırlandırırken Karadeniz-Hazar Havzası (Black-Caspian Seas Region), Karadeniz-Akdeniz Bölgesi (Black-Mediterranean Seas Region), Tuna-Karadeniz Bölgesi, Daha Büyük Karadeniz (Greater Black Sea), Daha Geniş Karadeniz (Wider Black Sea) ve NATO'nun genişleme dalgası ile anılır olan Baltık-Karadeniz Güvenlik Alanı (Baltic-Black Sea Zone of Security) ifadelerinin kullanılır olması bu sınırlılığın zorluğundan ileri gelmektedir.

Kimi araştırmacılar Karadeniz'i Avrasya haritasının merkezinde ABD-RF mücadele alanının bir yansıması olarak Baltık Denizi'nden Orta Asya'ya kadar olan bir coğrafyanın merkezi olarak da tanımlamaktadırlar (Estonya, Letonya, Litvanya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan hattının merkezi).[3]

Günümüzde politik, ekonomik ve güvenlik anlamında, Karadeniz Bölgesi denildiği zaman Türkiye, Gürcistan, RF, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'dan oluşan altı kıyıdaş ülkeye ilave olarak politik mülahazalarında etkisiyle "Daha Geniş Karadeniz (The Wider Black Sea)" olarak tanımlanan Azerbaycan, Ermenistan ve Moldova'yı kapsayan bölge anlaşılmaktadır.[4]

Mackinder'in jeopolitik kalpgahında merkezi bir yerde bulunan, aynı zamanda Huntington'ın medeniyetlerin ayrıştığı hat diye ifade ettiği Karadeniz,

[3] Nejat Eslen, "Yeni Soğuk Savaş Dönemi mi?", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Sayı 9 (Haziran 2006), s.8.

[4] Mihail E.Ionescu, "The Wider Black Sea Between the Contraints of the Tradition and the Challenges of the New Security Environment", Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar konulu sempozyum bildirisi, National Defence University **"CAROL I",** Bükreş, 21-22 Kasım 2005, s.7.

birçok etnik ve politik sorunlarıyla beraber Avrupa tarihinin ve Türk-Rus ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.[5]

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası, Karadeniz (Ukrayna, RF, Gürcistan) ve Hazar kıyılarında (Azerbaycan, RF, Kazakistan, Türkmenistan) yeni devletler ortaya çıkmıştır. Moskova, Karadeniz ve Hazar'da önemli limanlarını kaybetmiştir. Varşova Paktı'nın da dağılması ile birlikte Bulgaristan ve Romanya Moskova'nın nüfuz alanından çıkmıştır. Böylece, Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz (Türkiye kıyıları hariç) ve Hazar (İran kıyıları hariç) Sovyet deniziyken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline dönüşmektedir. Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olan RF ise Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya, Hazar'da ise Kuzeydoğu Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır.[6]

Karadeniz Bölgesi, yüzyıllar boyunca Orta Doğu'ya girişin kapısı olmuştur. 19'uncu yüzyıldaki her Avrupalı güç, Karadeniz'i kontrol edecek gücün en önemli yer olan Orta Doğu'yu da kontrol edebileceğini anlamıştır. Bu kapsamda eğer Orta Doğu'da demokratikleşme sürecinin başarıya ulaşılması isteniyorsa, Karadeniz Bölgesi'nde demokratik, refah ve güvenli bir yapı kurulması ön koşuldur."[7]

Bugün için Karadeniz yerel stratejik önemi olan bir bölgeden ziyade yükselen bir jeopolitik ekseni ifade etmektedir.[8] Bu jeopolitik eksen bölge dışı aktörler ve bölge ülkeleri tarafından farklı derecelerde farklı önemlerde olmakla

---

[5] Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement", **ISS Occasional Paper,** June 2004, 21 Aralık 2004, **www.iss-eu.org/occasion/occ053.pdf/**

[6] Hasan Kanpolat, "Karadeniz'in Degişen Jeopolitigi", 11 Nisan 2006, **http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=konukyazargst&id=3765&%20links=3765**

[7] Bruce Jackson, **"The Future of Democracy in the Black Sea Region", 08 March 2005, The Project on Transitional Democracies ,** (Çevrimiçi) **http://www.projecttransitionaldemocracy.org/document.php?docid=981&regionid=24,** 21.03.2005.

[8] EU Commission, Press Release, Brussels, IP/01/1501/31, 31 October 2001, (Çevrimiçi) **http://europa.g.e.u.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/01/1531&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en,** 23.01.2005.

birlikte; ABD ve AB'nin bölgeye yönelik çıkarlarının büyük oranda uyuştuğu değerlendirilmektedir.

10-15 sene önce uluslararası arenada çok az gündeme gelen Karadeniz son yıllarda büyük güçlerin öncelikli ilgi alanlarından birisi olmuştur. Karadeniz'in dünya gündeminde bu kadar yer almasını sağlayan başlıca nedenler şu şekilde sıralanabilir;

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, bu dağılma sonrası batıdan doğuya doğru genişlemeye devam eden AB ve NATO'nun Karadeniz'e kadar genişlemeyi tamamlamış olması ve Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da ("Dublin'den Bakü'ye") içine alarak genişlemeyi tamamlamak istemesi,

Karadeniz ülkelerinin, RF'nin orta vadede ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda toparlanması sonrası tekrar eski nüfuz alanına dönmek isteyebileceği ihtimalinin olması nedeniyle, NATO ve AB üyeliğini kendilerinin gelecekteki siyasi, ekonomik ve askeri güvenliğinin en önemli güvencesi olarak görmeleri,

11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD'nin "terör" merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askeri harekât içinde Karadeniz'in bulunduğu özel konum,

ABD'nin olası bir İran harekâtı ve Avrupa-Atlantik dünyası dışında kalan Beyaz Rusya ile RF'nin askeri hareketlerini kontrol altında tutmak için, Karadeniz'i "askeri üs, radar istasyonları ve casus uçakları ile izleme merkezi" olarak değerlendirmek istemesi,

11 Eylül saldırısı sonrası, dünya petrolünün yüzde 65'ini, doğal gazının ise yüzde 40'ını bulunduran ve gittikçe istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışı,

RF-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazanması.

Söz konusu nedenler, Karadeniz'i ister istemez giderek Batı ile Doğu arasındaki nüfuz mücadelesinin merkezi durumuna getirmektedir.[9]

Bu kapsamda Karadeniz sahilleri boyunca yaşanan reformlar, Gürcistan'daki Güller Devrimi ve ardından Ukrayna'daki Turuncu Devrim ABD'nin politik değerleri ile uyuşmaktadır. Burada yaşanan devrimlerin başarısı veya başarısızlığı büyük güçlerin bölgedeki etkinliğinin artması noktasında Minsk'i, Kışhinev'i etkilediği gibi çok ötesinde Almaata'yı, Bişkek'i ve Beyrut'u da etkilemektedir. [10]

Karadeniz'in kuzey ve kuzeydoğu sahilleri donmuş çatışma alanları[11] ile meşgul olur iken Kuzey Kafkasya silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı için bir merkez haline gelmiştir. Mevcut güç boşluğundan yararlanmak isteyen odaklar bir taraftan ülkelerin reformlarını sekteye uğratırken diğer taraftan bölgeyi ve AB'yi uyuşturucu trafiği gibi yasadışı işler ile tehdit etmekte, sahip oldukları teknoloji ve silahları ABD düşmanlarına satma niyetleri ABD için bir tehlike oluşturmaktadır.[12] Bir iddiaya göre Londra sokaklarında satılan uyuşturucunun % 80'i Karadeniz üzerinden gelmektedir.[13]

Diğer taraftan AB ve ABD'nin bu odaklara yönelik projeler gerçekleştirmediği takdirde bölge ülkelerinin gelecekte nasıl bir konumda olacağı belirsizliğini korumaktadır. Karadeniz'in kuzey hattı boyunca RF'nin yeni emperyalizmi (enerji merkezli) yeniden belirmeye başlamıştır. Bu ülkeler Batı'nın ilgisizliği ile karşı karşıya kaldıkları takdirde bölgedeki dengeler yeniden

---

[9] Kanpolat, **a.g.m.**

[10] Jackson, **a.g.m.**

[11] Donmuş çatışma alanları 2'nci bölümde detaylı olarak incelenmiştir.

[12] Jackson, **a.g.m.**

[13] **Bükreş İngiltere Büyükelçisi,** "Karadeniz'de Altyapı Faaliyetleri Nasıl Geliştirilebilir?" **konulu sempozyum tebliği, 17 Şubat 2006**

değişebilecektir. Bu durumda batılıları bölgede yoğunlaşmaya iten bir diğer sebeptir.[14]

RF için Karadeniz, jeopolitik önceliği olan bir bölgedir. Ancak mevcut güçsüzlüğü, gerçekleştirmek istediği politikaları engellemektedir. Bu kapsamda RF Karadeniz'de Soğuk Savaş sonrası çok büyük bir jeopolitik kayba uğramış, nüfus alanındaki devletleri kaybetmenin yanında, SSCB'nin Karadeniz sahillerinin ancak % 30'una ve 20 önemli sahil kentinden sadece üçüne sahip olabilmiştir.[15]

RF'nin Karadeniz'deki çıkarlarını Moskova'daki Avrupa Enstitüsü'nde çalışan Tatiana Nosenko şöyle açıklamaktadır :

"... Rejimin adı ne olursa olsun Rus siyasetçilerinin hedefi Karadeniz'deki Rus varlığını sürdürmek olmuştur... Karadeniz ve Boğazlar, Rusya'yı tarihin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de Rus dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, RF'de pazar ekonomisinin ve reformların geleceği açısından önemlidir. Rus ulusal bilincinin gelişmesini etkileyen Yunan Bizans uygarlığı ve Slav yazılı dili de bu bölgeden yayılmıştır... Rus halkı, Karadeniz ile bağlantısının koparılmasına izin vermeyecektir. Moskova her zaman olduğu gibi bugün de deniz kıyısında yaşayan Rusların kaderiyle ilgilenmektedir... Karadeniz RF'nin güneyinde doğal bir savunma hattıdır…"[16]

Bunlara ilaveten RF'nin Kafkasya'yı dolayısı ile Karadeniz'e çıkış noktasını elinde bulundurması ona büyük kolaylık ve imkân yaratmaktadır. Karadeniz'den Hint Okyanusu'na ulaşmak, RF'nin kuzeybatısındaki St.

---

[14] Jackson, **a.g.m.**

[15] Ömer Aytek Kumel, **"Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Orta Doğu"**, (Çevrimiçi) **http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp,** 15.02.2005.

[16] Tatiana Nosenko, "Emerging Security Environment in the Black Sea Region", **Mediterranian Quarterly**, Fall 1993, ss. 55-59, Aktaran Kumel, "Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Orta Doğu"

Petersburg limanlarından 6 bin kilometre, Uzakdoğu'daki Nahodka limanından ise 8 bin kilometre daha yakın bir imkân sunmaktadır.[17]

Türkiye ve diğer bölge ülkeleri için ise Karadeniz bölgede barış ve huzurun istendiği bir coğrafya olmakla birlikte, ekonomik kalkınma da bir açılım olarak görülmektedir.

1.2. Karadeniz'de Güvenlik Aktörleri

1.2.1. ABD ve Karadeniz'e Yönelik Politikası

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte tek süper güç olan ABD, Yeni Dünya Düzeni'nde liderliğini sürdürmek için gerekli askeri, teknolojik ve ekonomik önlemleri almaya devam etmekte; Çin'in ekonomik ve askeri olarak giderek güçlenmesini engellemeye çalışmaktadır. Buna karşılık RF ve Çin, Hindistan'ı da yanlarına alarak karşı bir blok oluşturma çabasına girmişlerdir. RF ile Çin, özellikle yeni tehdit ve mücadeleler bağlamında işbirliği kararı almışlardır.[18] RF ve Çin'in, sahip oldukları ekonomik ve askeri gücü geliştirerek ve özellikle Asya bölgesindeki nüfuzlarını kullanarak, ABD'nin dünya enerji kaynaklarına sahip bölgelerin kontrolünü ele geçirmesini engelleme çabası içinde oldukları görülmektedir.

ABD için Karadeniz ve çevresi, küresel politikalarının Avrasya bölümünün önemli bir halkasını oluşturmaktadır. ABD için Karadeniz'in önemi bölgenin tekrardan RF'in kontrolü altına girmemesi ve Orta Doğu ile Orta Asya'nın kontrolü ve geleceği açısından önem taşımaktadır.

Karadeniz Bölgesi, yüzyıllar boyunca Orta Doğu'ya girişin kapısı olmuştur. Bölgedeki demokrasinin sınırları Suriye'ye, Irak'a, İran'a ve Hazar Havzası

[17] Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19.

[18] RF ve Çin doğrudan ABD'ye ya da diğer herhangi bir ülke ya da örgüte karşı kurulmuş olmamakla birlikte Şangay İşbirliği Örgütü aracılığıyla ekonomik ve siyasi anlamda önemli bir güç olmuştur. Ayrıca, örgütün Haziran 2006'da yapılan son toplantısına gözlemci statüsünde olan Hındistan, Pakistan ve Moğalistan'a ilave olarak İran'ın da katılması nükleer güçlerin bir araya gelmesi anlamında örgüte başka bir anlam kazandırmıştır.

kıyılarına ulaşmaktadır. 1 Mart 2003 tarihinde Türk Parlamentosu'nun ABD Silahlı Kuvvetleri'nin Türkiye üzerinden Irak'a intikaline "hayır" diyerek aldığı karar sonrası ABD Orta Doğu'nun kuzey sınırlarına erişiminde büyük bir eksiklik hissetmiştir.

Kafkasya bölgesi, enerji kaynakları ve terörizm bağlamında ABD ile RF arasındaki güç mücadelesinin odak noktalarından birisini teşkil etmektedir. ABD, Gürcistan'ın NATO üyeliğinin, NATO'nun en önemli kanadının emniyete alınmasına ve NATO'nun Hazar Denizi ve Orta Asya'ya ulaşmasına yardımcı olacağını düşünmekte, Azerbaycan'a sınır güvenliği, haberleşme alt yapısının geliştirilmesi ve güvenlik faaliyetlerine destek sağlamakta, Ermenistan ile işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır. Kafkasya bölgesi RF'nin iç güvenliği açısından en önemli bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Terörist saldırıları ve bu kapsamda yoğun bir şekilde Çeçenistan'da devam eden RF operasyonları, RF'nin önemli miktardaki kuvvetini bu bölgede konuşlandırmasına neden olmaktadır. ABD'nin bölgedeki nüfuzunun artmasına rağmen, RF'nin, bölgedeki herhangi bir yere ulaşma imkân ve kabiliyetini, ABD ve bölge ülkelerine gösterme gayretinde olduğu, Kafkaslar'da Ermenistan ve Gürcistan ile Kuzey Kafkasya'da Dağıstan ve Karaçay-Çerkez bölgelerinde kurmayı düşündüğü üsler vasıtasıyla bölgedeki ağırlığını orta ve uzun vadede devam ettireceği kıymetlendirilmektedir.[19]

ABD'nin Eylül 2002 yılında yayınladığı "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi" ABD'nin dünyaya bakış açısını anlatan ve gelecekteki ABD politikalarının nasıl şekillenebileceği hakkında ipuçları veren bir belgedir. Bugün bu belgede açıklanan temel ilkeler ve bu temel ilkelerin uygulanma tarzlarına ilişkin ABD hükümetinin icraatlarına büyük ölçüde şahit olmaktayız.

ABD bugüne kadar dünyada benzeri görülmemiş eşsiz bir güce ve etkiye sahiptir ve bu gücü yine kendi ifadesiyle özgürlükten yana olan güçler arasında

[19] Öztürk, **RF**, s.140.

bir denge kurmada kullanacaktır[20]. Yeni dünya Düzeni'nin belirlenmesinde en güçlü aktör ABD'dir. ABD'nin Yeni Dünya Düzeni'nin şekillenmesi aşamasında belirlediği temel ilkeler bugün ülkemizi, bölgemizi ve tüm dünyayı etkileme gücüne sahiptir. ABD dünyanın her bir köşesinde yaşama geçirilmek üzere temel ilkelerini özgürlük, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi olarak açıklamaktadır. ABD'ye göre özgürlük, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi ülkelerin büyümesinde tek kaynaktır ve gerek iç istikrarı gerekse uluslararası düzeni sağlayan temel unsurlardır. ABD bu değerlerin dünyanın her köşesinde canlandırılması için bir fırsat yakaladığına inanmakta ve bu ideali gerçekleştirmek için aktif bir şekilde çalışacağını belirtmektedir. Bu ideale ulaşma yolunda en büyük tehlikelerin de köktencilikten ve teknolojideki gelişmelerin negatif yansımalarından kaynaklandığını düşünmektedir. ABD'ye göre birbiriyle bağlantılı olan bu iki tehdit ordulardan ve donanmalardan daha çok tehlike yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle ABD terörle mücadelede teröristlerle, teröristleri barındıran ve onları koruyanlar arasında bir ayırım yapmamaktadır.

ABD belirlediği küresel hedeflerine ulaşmaya çalışırken;

Artık hiçbir devletin tek başına tüm sorunlarla başa çıkamayacağının farkında olarak, kendisine ve müttefiklerine düşmanları tarafından gelebilecek saldırılara ve küresel teröre karşı *müttefikleriyle ilişkilerini kuvvetlendirmeyi*,

Bölgesel çatışmaları sona erdirmek için *diğer güçlerle işbirliği yapmayı*,

Toplumları daha açık hale getirerek ve demokrasinin alt yapısını kurarak *gelişmişlik çemberini büyütmeyi*,

Sahip olduğu imkanlardan istifade etmek için *NATO ile birlikte hareket etmeyi*,

[20] The White House, **The National Security Strategy of The United States of America, September 2002,** s. 1, (Çevrimiçi) **http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf,** 20 Kasım 2004.

Proaktif bir yaklaşım olarak "*önleyici müdahale*" ile sorunları doğmadan ve olgunlaşmadan yok etmeyi ve silahlı güçlerini bu tehditlere göre yapılandırmayı,

temel esasları olarak kabul ettiğini açıklamaktadır.[21]

ABD'nin Karadeniz'e yönelik uyguladığı politikalar da temel ilkelere dayandırdığı esaslar doğrultusunda şekillenmektedir. Ancak bu esaslar ABD tarafından farklı algılanmakta, politikalarının uygulandığı ülkeler tarafından farklı algılanmakta, üçüncü taraflar tarafından daha başka algılanmaktadır.

Müttefiklerle İlişkileri Kuvvetlendirmek

Soğuk Savaş sonrası oluşan jeopolitik güç boşluklarından birisi olan Karadeniz Bölgesi'nde rekabet hâla devam etmektedir. Bu rekabette AB ve ABD aynı safta bulunurken karşı tarafta ise RF yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası paralel bir şekilde genişleyen NATO ve AB'nin sınırları Doğu Avrupa'ya kadar ulaşmış ancak her ikisi de genişlemesini tam olarak tamamlayabilmiş değillerdir. Doğu Avrupa'ya kadar uzanan Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinin ötesinde Karadeniz Bölgesi'ndeki büyük güvenlik boşluğu devam etmektedir. ABD bu jeopolitik güç boşluğunun Avrupa-Atlantik mimarisi ile doldurulmasını çıkarlarına uygun bulmakta ve AB'yi bu bölgede kendisine en büyük müttefik olarak görmektedir.[22] Bu boşluğun doldurulamaması durumunda RF bölgede tekrar etkisini hissettirebilecektir. Bu nedenle ABD, RF'nin liderliğini yaptığı Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) bölgede etkin olmasını istememektedir. AB-ABD müttefikliğine yön veren ise AB-RF ilişkilerinin boyutu ve kapsamıdır. Büyük güçlerin birlikte hareket edecek bir yapılanmaya gitmemesi veya bu durumun engellenmesi, ABD'nin küresel hegemonyasının devamı için gerekli bir stratejidir. Bu kapsamda, AB-RF ilişkilerinin boyutu ABD'yi yakından ilgilendirmektedir. ABD gelecekte olabilecek böyle bir yakınlaşmaya engel olabilmek için merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile daha sağlam ve bağımlı ilişkiler kurmaktadır. Şükrü Elekdağ 1999 Washington Zirvesi'nde Mackinder'in

[21] The White House, **a.g.e.,** ss. 3-7

[22] Brzezinski, **Tercih**, ss. 83-107.

de teorisinin temel taşını oluşturan bu yapılanmayı şu şekilde ifade etmiştir: "Avrupa'da ve dünyada barışın korunması, Germenler ile Slavların, Polonya, Macaristan ve Çekoslavakya tarafından oluşturulacak bir güvenlik kuşağıyla birbirlerinden ayrı tutulmalarına bağlıdır. Bu şekilde, Almanlarla Rusların çatışmaları veya aralarında ittifak yapmaları önlenmiş olur."[23] ABD'nin Mackinder'in "Doğu Avrupa" stratejisini başarıyla uyguladığını görmekteyiz. Irak harekâtına AB'nin önde gelen ülkeleri Almanya ve Fransa'dan destek gelmezken, Baltık'tan Karadeniz'e kadar olan hatta olan ülkelerin destek vermesi bu durumu doğrular niteliktedir. Bu hat üzerinde bulunan ülkelerden Avusturya ve Romanya BM desteği olmasa dahi ABD'nin Irak'a müdahalesine katılacaklarını bildirmişler, Yunanistan, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Slovakya, Polonya ve Ukrayna çeşitli konularda destek olmuşlar/olacaklarını bildirmişlerdir.[24]

Büyük güçlerin bir araya gelmesinin engellenmesi stratejisine uygun olan bir diğer coğrafya ise Güney Kafkasya'dır. Güney Kafkasya RF ile İran sınırlarını birbirinden ayıran bir tampon bölge özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda bu coğrafya ABD için Karadeniz ile Hazar Havzası'nı bağlayan tek geçiş noktasını teşkil etmektedir. Güney Kafkasya'nın RF'nin kontrolüne girmesi durumunda ABD'nin Orta Doğu ve Orta Asya stratejisinde büyük bir gedik açılmış olacaktır. Bu gediğin açılmaması ve dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip İran ve RF'nin bir bütünlük oluşturamaması açısından Güney Kafkasya ülkelerinin Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisine dâhil olması hayati öneme haizdir. Bu nedenle ABD, BDT'nin kilit ülkelerinin Batı ekonomik ve askerî-politik yapıları ile bütünleşmesi gerektiğine inanmaktadır.[25]

---

[23] Kutluk, **a.g.e.**, s. 22.

[24] "Ülkelerin olası harekâtta ABD'ye katkı ve yardımları",(Çevrimiçi) **http://www.haberanaliz.com/ haber.php?id=2198,** 28.11.2004.

[25] The White House, **A National Security Strategy For a New Century**, , **October 1998,** s. 39, (Çevrimiçi) **http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf,** 13.01.2005.

Diğer Güçlerle İşbirliği Yapmak

AB ve RF Karadeniz Bölgesi'nde oluşan jeopolitik güç boşluklarında coğrafyaya yakın ve bitişik olmaları özellikleriyle daha avantajlı konumdadırlar. ABD ise bu güçlere nazaran her alanda daha güçlü olmasına rağmen bölgeye olan uzaklığı ona bir dezavantaj sağlamakta ve bu durum kendisini bölgede işbirliği yapacak bir devlet ya da devletlerle stratejik işbirliğine zorlamaktadır.

Bölgesel çatışmaların sona erdirilmesinde ve bölgeye yönelik politikalar üretilmesinde ABD'nin beraber hareket edebileceği ortaklara ihtiyacı vardır. Ukrayna'nın kendi içerisinde ve uluslararası alanda birçok sorunları olmasına rağmen, bu sorumluluğu yüklenebilecek potansiyeli önümüzdeki dönemde ortaya çıkabilir. NATO üyesi olarak Romanya ve Bulgaristan ile Gürcistan bu görevi uzun dönemli sahiplenebilecek güçte değillerdir. Türkiye ise ABD'li bazı akademisyenlere göre son Irak harekâtında ABD'nin beklentilerini boşa çıkarmış, bütünüyle sadık ve müttefik olmadığını göstermiştir.[26] Irak harekâtı esnasında Saddam'a kuzeyden baskı yapmak suretiyle 4'üncü Piyade Tümeni'ne Türkiye'den geçme izninin haftalarca süren belirsizlikten sonra verilmemesi, bununla beraber İncirlik Hava Üssü'nün ABD hava kuvvetlerinin Irak harekâtı için kullanılmasına izin verilmemesi, ABD'nin müttefiği olan Türkiye ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur.[27] Aslında 1 Mart 2003'den bugüne kadar olan süreç her iki tarafın farklı coğrafyalarda farklı çıkarlara sahip olduklarını algıladıkları bir süreç olmuş, bu algılamanın hitamında ilişkiler yeniden düzene girmiştir. Bugün ABD ile birlikte hareket edebilecek tek gerçekçi olası ülke Türkiye'dir. Türkiye hem bölgedeki sorunların bir kısmı ile tarihî, kültürel ve etnik olarak bağlantılı, hem üretilecek politikaları

---

[26] Volodymyr Dubovyk, "The Role Of United States in the Black Sea Region", **PONARS Policy Memo 28** (Program on New Approaches to Russian Security), Odessa National University, November 2003, s. 4, (Çevrimiçi) **http://www.csis.org/ruseura/ponars/policymemos/pm_0298.pdf,** 13.01.2005

[27] Ariel Cohen, "US Strategic Perspectives within the Black Sea Region", **Harvard Black Sea Security Bulletin 2002**, (Çevrimiçi) **http://www.harvard-bssp.org/bssp/2003/bulletin.pdf ,** 12.12.2004, ss. 3-5.

uygulayıp/denetleyebilecek güçte, hem de bölge devletleri arasında işbirliği üretmede başarılı bir devlettir.

ABD bir taraftan Karadeniz Bölgesi'ne yaklaşımında Türkiye ile işbirliği yaparken bir diğer taraftan da daha çok özel konularda başka ülkelerle işbirliği yapmaktadır. Özellikle Beslan baskını sonrası terörizme karşı mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi konusunda ABD-RF ilişkileri ilerleme kaydetmeye başlamıştır.[28]

ABD, RF ile tam bir ortaklık ilişkisi kuramamaktadır. Bunun nedeni Karadeniz Bölgesi, Hazar Havzası ve Orta Asya'da her iki ülkenin de çıkar alanlarının çatışmasıdır. ABD'nin Türkiye ile birçok noktada çıkar alanları uyuşmasına rağmen ABD Türkiye'nin bölgede tek baskın güç olmasını istememektedir. Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan ise tek başlarına bu stratejik ortaklığı kaldırabilecek güçte değillerdir. ABD bu durumdan dolayı şu şekillerde bir hareket tarzı gerçekleştirebilir;

Türkiye ve RF arasında yapıcı bir güç rekabeti oluşmasını sağlayarak, Türkiye ve RF ile kurduğu ilişkilerle güç dengesini sağlayabilir. Bu durum Karadeniz'de daha pasif olmayı gerektirecektir.

Bölge ülkeleri arasında baskın olarak bir ülkenin yükselmesini engelleyerek güç dağılımını mümkün olduğunca eşit düzeye getirebilir. Bu durum ABD'nin bölgede daha aktif olmasını zorunlu kılacaktır.

Bölgede tek başına hiçbir ülkenin baskın olmadığı bir kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması bölge için oldukça faydalı olabilir. KEİ bunu gerçekleştirmede şimdilik başarılı olamasa da gelecekte bu hedefi gerçekleştirebilecek örgüt konumundadır.

[28] Ariel Cohen, "Moscow Hostage Crisis Demands Greater U.S.-Russia Security Cooperation", December 2002, (Çevrimiçi) **http://www.heritage.org/Research/ Russiaand Eurasia/ em844.cfm,** 12.12.2004.

ABD ikili ve çok taraflı ilişkilerle bölgede politikalar üretebilir. Çoklu senaryoların alternatifleri ABD-RF-Ukrayna veya ABD-Ukrayna-Türkiye olabilir. Bu durum ülkelerle çok daha koordineli ve kapsamlı bir ilişkiyi gerektirir.[29]

ABD'nin bugünkü dış politikası ise tüm bunlardan uzak görünmektedir. Şahinler ve ılımlılar, izolasyonistler ve müdahaleciler ile seçici katılımcı düşünenler ve küresel düşünenler arasında tartışmalar devam etmektedir. Bush yönetimi ise demokratik emperyalizm ve geleneksel muhafazakârlığı savunmaktadır. Bu yönetim ile birlikte Karadeniz Bölgesi "dünyanın her köşesinde ABD hedeflerinin gerçekleştirilmesi" konsepti doğrultusunda ABD politikasında daha önemli bir yere oturmuştur.[30] Önümüzdeki yakın dönemde ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki uzun dönemli stratejisi daha da belirginleşecek ve bu strateji ülkelerin ABD'yle ilişkileri ile doğrudan ilgili olacaktır.

Ülkelerde Demokratik Yapının Kurulmasına Katkıda Bulunmak

Karadeniz Bölgesi'nde ABD ve AB tarafından desteklenen bir diğer konu da ilk başta Gürcistan'da daha sonra da Ukrayna'da yaşanan halklar tarafından gerçekleştirilen devrimlerdir. Bu devrimler RF'nin etkisinin kırılmasına yönelik sivil toplum örgütleri girişimlerinin bir sonucudur. Lenin'in ölümünden sonra Stalin tarafından sürülen Lev Troçki'nin 1929'da İstanbul Büyükada'da sürgünde yazdığı "Sürekli Devrim" kitabında ilk kez bahsettiği halk hareketleriyle gerçekleştirilecek devrimler, Amerikalıların en büyük esin kaynaklarından birisi olmuştur. Öncelikle "eski Sovyet Cumhuriyetlerinden Gürcistan, sivil darbe girişimlerinin eski Sovyet coğrafyasındaki ilk önemli sınav yeri olmuştur. Eski Gürcistan Devlet Başkanı ve SSCB'nin son Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze bir devrimle yıkılarak yerine Mihael Saakaşvili getirilmiştir. Gürcistan'da "Gül veya Kadife Devrim" olarak adlandırılan bu rejim değişikliğinin birinci yıldönümünde, bu defa Ukrayna'da tartışmalı bir seçim sonucunda halk

[29] Dubovyk, Volodymyr. "The Role Of United States in the Black Sea Region", **PONARS Policy Memo 28** (Program on New Approaches to Russian Security), Odessa National University, November 2003, s.5, 13.01.2005 **http://www.csis.org/ruseura/ponars/policymemos/pm_0298.pdf**

[30] Dubovyk, **a.g.e.**, s 2-6.

ayaklanmaları gündeme gelmiştir. Bu halk hareketi sonucunda Ukrayna'da "Turuncu Devrim veya Kestane Devrimi" gerçekleştirilmiş ve ülkede Batı yanlısı Viktor Yushchenko iktidara gelmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde hükümet değişikliklerine adres olabilecek diğer ülkeler ise Ermenistan, Moldova ve Azerbaycan'dır. Azerbaycan'ın 2005 yılı parlamento seçimlerine Soros aracılığıyla yapılan ABD müdahalesi başarısız olmakla birlikte bu durumun ilk işaretleri olarak ortaya çıkmıştır.[31]

ABD için bu bölgedeki yönetimlerin değiştirilmesindeki başarı çok önemlidir. Çünkü Karadeniz ülkelerinde yaşanan başarılar, Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerinde yeni reformlar yolunda pozitif yönde psikolojik bir etki sağlayacaktır. Tam tersine reformlarda yaşanan başarısızlıklar da diğer coğrafyalardaki reformları domino taşı etkisiyle olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Karadeniz bugün Avrupa-Atlantik topluluğu ile Büyük Orta Doğu arasında bir geçirgen bölgedir. Bu bölgedeki istikrarın ve güvenliğin sağlanması, Büyük Orta Doğu'ya ulaşılması ve onun demokratikleştirilmesi için kritik bir projedir.[32] Ronald Asmus ve Bruce Jackson'a göre Avrupa ve ABD'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Karadeniz Bölgesi'nde geliştirdiği işbirliği Orta Doğu'ya demokrasinin getirilebilmesi için uzun dönemde paha biçilmez değerdedir. Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi'nde karşılaşılan etnik, dinî, sosyal, ekonomik sorunlar Orta Doğu'da karşılaşılacak sorunların deneme ve başlangıç alanı olacaktır.[33]

NATO ile Birlikte Hareket Etmek

ABD için NATO çok uzun soluklu bir örgüttür[34] ve ABD bu güvenlik sistemi içerisinde en önemli görevi üstlenmeye devam etmelidir.[35] Bu nedenle

---

[31] Sinan Ogan, "NGO Devrimleri'nin Yeni Adresi: Orta Doğu'da Sedir Devrimi", 3 Mart 2005, (Çevrimiçi) **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=229&kat=42,** 12.03.2005.

[32] Geoana, "Preface", **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, s. 8.

[33] ASMUS, R. and B. Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004,s. 22.

[34] ASMUS, R. and B. Jackson, **a.g.e.**, s. VI.

[35] Blank, **"US Military Engagement With TransCaucasia And Central Asia",** s. 12.

ABD, NATO kapsamında bölge ülkeleriyle ve başta RF ve Ukrayna'yla olan ilişkilerine önem atfetmektedir. Ancak bu kapsamda bölge ülkelerinin aşağıda açıklayacağımız NATO'ya karşı tutumları da önemli bir faktör olmaktadır.

NATO'nun doğudaki devletlere yönelik bugünkü politikası ortaklık sistemi üzerine oturmaktadır. BİO programı da bu sistemin bedenini oluşturmakta,[36] ülkeler istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda farklı boyutlarda NATO ile işbirliği yapabilmektedirler.[37] Aynı zamanda BİO programı NATO'ya yeni katılacak ülkeler için önemli bir basamağı teşkil etmektedir.[38]

Karadeniz ülkelerinin hepsi BİO programına dâhildir. Bu kapsamda Moldova'da NATO, hala Soğuk Savaş sürecindeki gibi algılanmakta ve ülkenin sadece % 20'si NATO ile bütünleşmeyi istemektedir.[39] Bunun için bugüne kadar NATO ve Moldova ilişkileri sınırlı ölçüde kalmıştır. Ancak Moldova, Trandinyester'deki sorunların çözümü için NATO'dan politik destek beklemektedir.[40] Moldova, BİO kapsamında IPP[41] mekanizmasına dâhildir.

Güney Kafkasya'da en aktif NATO ortağı olan devlet Gürcistan'dır.[42] NATO'ya tam üye olma ülkenin dış politika öncelikleri arasında yer almaktadır. Zira, Gürcü askeri ve sivil yöneticiler, NATO'ya üye olmayı Rus baskısından kurtularak Batı medeniyetine geri dönmek olarak değerlendirmektedirler. Bu

---

[36] Anna Labuszewska and Malgorzata Zarebska (Eds.), **NATO and its partners in Eastern Europe and Southern Caucasus**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, December 2003, s. 13.

[37] NATO kapsamında daha az aktif olmak isteyen üyeler BİO kapsamında ki Bireysel Ortaklık Programı'nı (IPP – Individual Partnership Programme) tercih etmektedirler. NATO operasyonlarına katılmak isteyenler BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci'ne (PARP-Planning and Review Process) dahil olmaktadırlar. Daha derin bir işbirliğinde bulunmak isteyen ve NATO'nun savunma sistemlerini yenilemesini isteyenler Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nda (IPAP-Individual Partnership Action Plan) yer almaktadırlar. NATO'ya üye olmak isteyen ve NATO çok sıkı ilişki kurmak isteyen ülkeler ise Üyelik Eylem Planı'na (MAP-Membership Action Plan) katılmaktadırlar.

[38] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.**, s. 68.

[39] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.**, s. 39.

[40] Anna Labuszewska (Ed.), **NATO's new role in the NIS area**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, May, 2005, s. 11.

[41] Bireysel Ortaklık Programı, Individual Partnership Program.

[42] Labuszewska (Ed.), **a.g.e.**, s. 11.

kapsamda Gürcistan 1999 yılında PARP[43] mekanizmasına dahil olmuştur. IPAP mekanizmasına ise üye olma sürecindedir.[44]

Azerbaycan da NATO ile işbirliğini dış politika önceliklerin biri saymakta, NATO'yu Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde Ermenistan üzerinde bir baskı unsuru olarak görmektedir. Azerbaycan PARP mekanizmasına dahil olup, IPAP'a üye olmak istemektedir. Türkiye'nin yaptığı yardımlar, Azerbaycan ile NATO arasındaki ilişkilere önemli katkı sağlamaktadır.[45]

Ermenistan, NATO ile işbirliği yapmayı dış politikasını çeşitlendirmek açısından uygun görmektedir. Bu kapsamda Ermenistan AB ile bütünleşme yolunda NATO'yu bir araç olarak değerlendirmekte, ancak RF'nin başını çektiği Kollektif Güvenlik Organizasyonu'na (Taşkent Anlaşması) dahil olması, diğer bir savunma örgütüne üye olmayı engellemektedir. Ermenistan PARP mekanizmasına dahil olup, IPAP'a ilgi duymamaktadır.[46] Ancak son üç yıldır Ermenistan'ın NATO ile ilişkileri ivme kazanmıştır. Bunun sebebi, ittifakın Azerbaycan ile artan ilişkileridir. Aynı zamanda RF'nin Ermenistan'a karşı olası politika değişikliğine önlem alınmak istenmektedir. Dağlık Karabağ meselesi çözülmeden NATO ile Ermenistan ilişkilerinin sınırlı kalacağı değerlendirilmektedir.[47]

Ukrayna 2002 yılından itibaren NATO üyesi olmak istemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek doğrultusunda NATO-Ukrayna Eylem Planı (NUAP - NATO-Ukraine Action Plan) ve Yıllık Hedef Planları (ATPs - Annual Target Plans) yapılmaktadır. Ancak 2003 ve 2004 yıllarını kapsayan uygulamaları göstermiştir ki Ukrayna, NATO ile ilişkilerini politik çıkarları için kullanmakta, NATO'ya üye olma doğrultusunda standartların sağlanması açısından gerçek bir kararlılık

---

[43] BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci, Planning and Review Process.

[44] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.**, s. 42.

[45] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.**, s. 47-48.

[46] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.**, s. 50.

[47] Labuszewska (Ed.), **a.g.e.**, s. 11.

sergilememektedir. Bu kararlılık gösterildiği taktirde Ukrayna 2006 yılında Üyelik Eylem Planı'na başlayabilecektir.[48]

RF, NATO ile ilişkilerini 2002 yılında kazandığı ayrıcalıklı statüsünü kullanarak sadece bazı alanlarda gerçekleştirmek istemektedir. RF'nin, NATO'ya üye olmak doğrultusunda bir isteği olmamakla birlikte, NATO ile ilişkilerini politik prestij ve etkisini arttırmak maksadıyla kullanmak istemektedir. Bu kapsamda NATO, RF ile ilişkilerini koparmadan her iki tarafa da fayda sağlayacak konularda işbirliği yapmaya yönelmekte, barışı destekleme operasyonlarını da bu çerçevede değerlendirmektedir.[49]

Deniz faaliyetlerine yönelik olarak ise NATO, yine BİO programının bir parçası kapsamında, Karadeniz ülkeleriyle uluslararası barışı koruma çerçevesinde deniz tatbikatı icra etmektedir. Bu sayede Karadeniz ülkeleri, NATO kapsamında yapılan barışı koruma faaliyetlerine katılma yönünde bir imkân sahibi olmaktadırlar.[50]

NATO'nun Karadeniz'e yönelik politikalarının bir diğer yönü de Aktif Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e genişletilmesi düşüncesi olmuştur. Konuya ilişkin detaylı açıklama NATO'nun Karadeniz Politikası başlığı altında incelenmiştir.

1.2.1.1. ABD'nin Yeniden Konuşlanma Stratejisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte RF, ABD'nin tehdit sıralamalarında geri plana düşmüş, 11 Eylül olayları ile daha da belirginleşen terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve serseri devletler ABD tarafından yeni tehditler olarak belirlenmiştir. Yeni tehditlerin çoğunlukla bulunduğu coğrafyanın Orta Doğu olması, RF'nin Hazar Havzası ve Orta Asya'ya yakınlığı, Avrupa'nın art alanı oluşu ve dünyanın en büyük doğal gaz ve petrol yataklarına yakınlığı Karadeniz'i askeri yönden kontrol edilmesi için önemli kılan stratejik sebepler olmuşlardır.

---

[48] Labuszewska (Ed.), **a.g.e.,** s. 46.

[49] Labuszewska (Ed.), **a.g.e.,** s. 10.

[50] Hryhoriy PEREPELYTSYA, "Military and Naval Balance in the Black Sea Region", Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004. s. 207.

Karadeniz'in askeri stratejik yönden sağladığı faydaların gerçek öneminin farkına Irak Harekâtı'ndan sonra varılmıştır. ABD'nin Irak Harekâtı'nda gördüğü en önemli hususlardan bir tanesi; ABD'nin Irak'a yönelik uyguladığı politikada Almanya, Fransa ve RF'nin desteğini görememesi olmuştur. Bu devletlerin tutumu ABD'yi Avrupa'daki üslerinin yerini yeniden düşünmesi gerektiğini gündeme getirmiş ve ABD, Romanya ve Bulgaristan'a potansiyel üs yerleri gözüyle bakmaya başlamıştır. Türkiye tarafından ABD askerlerinin Irak harekâtı kapsamında topraklarından geçmesine izin verilmemesi ve İncirlik Hava Üssü'nün kullandırılmaması bu düşünceyi tetikleyen diğer bir etken olmuştur.

Üslerin yeni yerleşiminin Kafkaslar'a, Orta Asya'ya ve Güney Asya'ya olan harekât kabiliyetini artıracağının düşünen ABD Soğuk Savaş süresince tehdit olarak algılanan SSCB'ye karşı askeri yapılanmasını bugünkü tehdit/risk algılamasına uydurmaya çalışmaktadır. ABD'ye göre bugün karşılaşılan sorunlar geçmişe göre farklıdır ve bu farklılık kuvvetlerin yeniden yapılanmasını gerekli kılmaktadır.

Belirtilen nedenlerle, ABD soğuk savaş döneminin gerektirdiği konuşlanma stratejisini terk ederek, yeni güvenlik ortamının gereklerine uygun farklı bir konuşlanma modeline yönelmiştir. Almanya'daki üslerin oldukça pahalı olmasını da dikkate alan ABD'nin yeni konuşlanma stratejisine göre Batı Avrupa'da bulunan ve kuvvetin çoğunluğuna ev sahipliği yapan ABD üsleri Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya (son iki bölge SSCB'nin dağılması ile RF'nin etkisi/kontrolü dışına kayan yeni bağımsız devletlerin sahip olduğu stratejik enerji yataklarını içermektedir) bölgelerine, yani doğuya doğru kaydırılacaktır.

ABD stratejisi, askeri üslerin yeni yerleşiminde ana merkezler olarak Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ı planlamaktadır. ABD için Romanya ve Bulgaristan'daki SSCB'den kalma üslerin yenilenmesi çok daha ucuza mal olacaktır. Ancak ABD makamları tarafından Almanya'daki askeri üslerin tamamen kapatılması ve Romanya ve Bulgaristan'daki üslerin bunun yerine kullanılacağı yönünde resmi bir açıklama yapılmamıştır.

ABD'nin askeri yapılanmasını doğuya kaydırması için Almanya'nın Heidelberg, Wiesbaden, Grafenwohr ve Würzburg bölgelerindeki tesislerde bulunan Amerikan askerlerini bu bölgelere kaydırması gerekmektedir. Öte yandan, ABD'nin, NATO içindeki öncü rolünü kaybedebileceği endişesiyle Avrupa'daki birliklerinin sayısında büyük çapta azaltmaya gitmek istememektedir. ABD Avrupa Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Orgeneral Charles Wald'un "NATO'da lider pozisyonumuzu muhafaza etmek bizim açımızdan çok önemli. Bu statümüzü koruyabilmek için Avrupa'da belli sayıda asker tutmak mecburiyetindeyiz" konuşmasından da bu fikirler ortaya çıkmaktadır.

ABD, yeniden konuşlanmanın iki farklı modele sahip üsler içermesi gerektiğini düşünmektedir. Ana Harekât Üsleri (Main Operating Base-MOB) bir askeri harekâtın desteklenmesinde stratejik çıkış noktaları sağlayacak, İleri Harekât Üsleri (Forward Operating Base-FOB) ise, barış zamanında asker konuşlandırılmayan, ancak gerginlik/kriz dönemlerinde donatılmak üzere temel kolaylıkların önceden hazırlandığı "yeşil birlik" statüsünde olacaktır. İleri harekât üsleri gerektiğinde etkin hale getirilebilir durumu idame etmek üzere, belirli aralıklarla ABD personelince rutin bakım/kontrole tabi tutulacaktır.

ABD, yeni konuşlanma stratejisi kapsamında öncelikle Bulgaristan'daki Bezmen Hava Üssü ve Novo Selo Eğitim Alanı ile Romanya'daki Babadağ, Köstence (Kogalniceanu Hava Üssü) ve Fetesti Hava Üssü'nü kullanmayı düşünmektedir. Romanya'daki üslere ilişkin çerçeve antlaşması ABD ve Romanya arasında Aralık 2005, Bulgaristan ile ise Şubat 2006 aylarında imzalanmıştır.

Bulgaristan ve Romanya'da adı geçen üs ve kolaylıkların Orta Doğu'ya yönelik stratejik askeri müdahalede Berlin-Bağdat arasındaki mesafenin yarı noktasında bulunması, bu ülkelerdeki ABD politik ve askeri etkisinin daha fazla olması, ABD'nin harekâtını bu iki ülkede mevcut üslere dayandırması durumunda Avusturya ve Fransa gibi her zaman ABD politikaları ile örtüşmeyen ülkelerden kuvvet nakli/hava ulaştırması için izin alma ihtiyacının ortadan kalkacak olması gibi nedenlerle stratejik önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Orta Doğu'ya yönelik askeri müdahaleler için bu ülkelerin sunduğu avantaj Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri açısından da geçerlidir. ABD'nin 2001'de Afganistan'a yaptığı askeri operasyonda Bulgaristan ve Romanya ile Karadeniz'in açık deniz sahasının yoğun biçimde kullanılmış olduğu hatırlanmalıdır. ABD'nin yeni konuşlanma stratejisinin Karadeniz'e deniz platformunda nasıl yansıtılacağına ilişkin henüz güvenilir ve açık bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte, ABD'nin, Bulgaristan ve Romanya'nın üç limanı (Agia, Burgaz ve Köstence) ile ilgilendiğine yönelik açık kaynak bilgilerine rastlanmaktadır. Önemle kayda geçirilmesinde fayda görülen husus; ABD'nin Karadeniz'de "deniz üsleri" kurma niyetinin bölgede çok önemli ve uzun vadeli politik ve stratejik etkiler yaratabilecek gelişmelere yol açacağı gerçeğidir. Yapılan tehdit değerlendirmelerinde Karadeniz'de mevcut tehdidin asimetrik olduğu belirlenmiştir. Asimetrik tehdit, yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeni ile ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklarına neden olan, düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan tehdit algılamasıdır. Yani, karşımızda bilinen anlamda klasik bir düşman yoktur. Ne zaman, nereden, hangi boyutta, hangi güçte ve hangi vasıta ile ortaya çıkacağı bilinmeyen bir tehdit vardır. Bu nedenle, bunu karşılamaya yönelik hazırlıkların da konvansiyonel mahiyette olması gerekmektedir. Akdeniz'de sürdürülen NATO operasyonunda tatbik edildiği şekilde, 2-3 gemi, deniz hava karakol vasıtaları ve caydırıcı bir gözetleme ihtiyacı tehdidin ortadan kaldırılmasına yeterli olabilecektir. Bu nitelikteki vasıtalar kıyıdaş ülkelerin de elinde mevcut olup, Karadeniz'in en önemli iki aktöründe (Türkiye ve RF) bu yönde sorumluluk üstlenilmesine yönelik bir irade de ortaya çıkmıştır. Asimetrik endişelerin giderilmesini sağlayacak tertip ve tedbirlerin bölge ülkeleri tarafından alınması durumunda, esasen ABD'nin ihtiyaçları da genel olarak karşılanmış olacaktır.[51]

[51] Şener Kır, "Karadeniz'de Deniz Güvenliği, Karadeniz Deniz Görev Grubu ve Karadeniz Uyum Harekâtı (Maritime Security in the Black Sea, BLACKSEAFOR and BLACK SEA HARMONY Operation), Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar(Security and Stability in the Black Sea Area) konulu sempozyum bildirisi, **National Defence University "CAROL I", Bükreş, 21-22 Kasım 2005,** s.91.

Bir güvenlik organizasyonu olarak Napoli/İtalya'da konuşlu NATO Daimi Müşterek Kuvvet Komutanlığı (Standing Joint Forces Command-CJTF Naples/IT) sorumluluk sahası içinde bulunan Karadeniz özellikle enerji nakil hatlarının kontrolü ve kuvvet aktarımı maksadıyla stratejik noktaların elde edilmesi anlamında her zaman büyük güçlerin ilgi alanına girmiştir.

2001 yılı Ekim ayından bu yana NATO tarafından Akdeniz bölgesinde yürütülen ve denizden terörizmi önlemek için yürütülen faaliyetlere karşı istihbarat toplamayı ve caydırıcılık sağlamayı amaçlayan Aktif Çaba Harekâtı'na ilişkin değerlendirmelerde Akdeniz'de ticari taşımacılık yapan "şüpheli gemilerin" sık sık Karadeniz'e çıktıkları, ancak bu gemilerin Karadeniz'deki faaliyetlerinin izlenemediği, Karadeniz'de bir güvenlik boşluğu bulunduğu, diğer yandan, Akdeniz'e gemi gönderemeyecek durumda olan ittifakın yeni üyeleri Bulgaristan ve Romanya'nın görünür katkı sağlama arzularının karşılanmasının gerekli olduğu tespitlerine yer verilmekte, bu nedenlerle son bir yıldır harekâtın Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesi tavsiye edilmekteydi. Bununla birlikte, bugüne kadar NATO tarafından Karadeniz'de güvenlik zafiyeti olduğunu gösteren net bir bilgi ve istihbarat ortaya konulamamıştır. [52]

Sadece Aktif Çaba Harekâtı'na ilişkin NATO tarafından hazırlanan ve sürekli güncelleştirilen şüpheli listesindeki gemiler değil, Doğu Akdeniz'de ticari taşımacılık yapan küçük tonajlı gemilerin önemli bir kısmı Karadeniz'e girip çıkmakta, kıyıdaş ülkelerin ticaret gemileri Karadeniz'den dışarıya önemli seviyede taşımacılık yapmaktadır. Aktif Çaba Harekâtı'nın hedefi bölgedeki ticaret trafiğinin ve özellikle şüpheli gemilerin izlenmesi ve "terörizmi destekleyen" taraf ve ülkelere politik ve askeri baskının sürdürülmesidir. Şüpheli gemilerin yolundan alıkonulması, gerektiğinde saptırılması ve/veya bu gemilere el konulması gibi kuvvet kullanmayı gerektiren siyasi yetki söz konusu değildir. Harekâtın Karadeniz'e genişletilmesi durumunda da, NATO'nun Karadeniz'de bu faaliyetlere karşı kuvvet kullanan eylemlerde bulunması mümkün olamayacaktır.

[52] **2004 yılı NATO Aktif Çaba Harekâtı Gözden Geçirme Toplantıları Sonuç Belgesi.**

Özellikle Çeçenistan'daki olaylar başta olmak üzere, Gürcistan'daki ayrılıkçı unsurların, en azından özel gündemlerine ve politik hedeflerine dünyanın ilgisini çekebilmek ve/veya karşı tarafın kararlarını etkilemek amacıyla benzeri bir eyleme girişmesi ihtimali teorik olarak mevcuttur. Çeçenistan'da bağımsızlık mücadelesi veren unsurlar, RF'ye yönelik mücadelelerini, gelecekte Novorosisk'ten kalkış yapacak bir RF tankerine yönelik bir kaçırma senaryosu ile destekleme yoluna başvurabilirler. Böyle bir durumda, Karadeniz'deki krizi kimin, hangi vasıta ile önleyeceği ve müdahalede bulunacağı hususu başlı başına bir tartışma konusudur.

2001 Ekim ayında başlanılan Aktif Çaba Harekâtı'ndan zaman içerisinde elde edilen tecrübeler ışığında harekâtın kuvvet yapısı tadil edilmiştir. Buna göre, halen denizde daimi surette karakolda bulunacak gemi sayısı azaltılmakta, müttefiklerin Daimi Deniz Kuvvetleri dışında tahsis edecekleri ilave unsurlarla sorumluluk sahasının belirli bölgelerinde daimi olarak bulunulurken, Daimi Kuvvetler belirli olmayan aralıklarla icra edecekleri "Süpürme Operasyonları (Surge Operation)" ile harekâtı desteklemektedirler. Harekâtın ağırlığı karargâhlardan sürdürülecek bilgi toplama, değerlendirme ve gerektiğinde hedefin üzerine gitme (Intelligence Driven) konseptine kaydırılmıştır.

Aktif Çaba Harekâtı'nın Akdeniz'de temin etmeye çalıştığı "ticari taktik resminin" (şüpheli gemilerin hareketleri de dahil) Karadeniz'de tesisi için Montreux Sözleşmesi/Türk Boğaz Tüzüğü hükümleri ve ülkeler arası işbirliğine dayanan iki temel veri kaynağının var olduğu söylenebilir :

Türk Boğazlarından geçiş yapacak tüm askeri gemiler Montreux Sözleşmesi'nin 13'üncü maddesi gereğince, ticaret gemileri ise 1994 yılından itibaren uygulamaya konulan Boğazlar Trafik Tüzüğü gereğince geçiş için bir ön bildirimde bulunmak mecburiyetindedir. Bu bildirim; Karadeniz'e giriş/çıkış zamanını, hareket edilen ve varış yapılacak ülke/limanları kapsamaktadır. Bu bilgiler Türkiye tarafından yine sözleşme hükümleri gereğince kıyıdaş ülkelerle paylaşılmaktadır. Bu husus, Karadeniz'de taktik resmin oluşturulmasına yönelik çok önemli bir bilgi kaynağıdır.

- Karadeniz ülkelerinin Sahil Güvenlik makamları/Komutanlıkları arasında başlatılmış bulunan işbirliği, yardımlaşma ve bilgi paylaşım mekanizması Karadeniz'de bulunduğu ileri sürülen asimetrik tehdide karşı alınacak tedbirlere önemli katkılar sağlayabilecektir.

Bu iki mekanizma Türkiye'ye ve diğer kıyıdaş ülkelere Karadeniz'deki durumun izlenmesi için önemli bilgiler sağlamaktadır. NATO'nun Aktif Çaba Harekâtı'nı Karadeniz'e genişletmek suretiyle elde etmek istediği sonuç bu ise (kuvvet kullanmaya dönük yasal ve politik yetki Akdeniz'de de verilmemiştir), bunun temini için harekâtın genişletilmesine ihtiyaç yoktur.

Bunlara ilaveten, Montreux Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı hükümlerine tabi olmayan üç müttefik (Türkiye, Bulgaristan ve Romanya) tarafından Karadeniz'de icra edilecek düzenli ve uzun vadeli bir varlık gösterme ve caydırma harekâtının stratejik askeri hedeflerin elde edilmesini sağlayacaktır. Bu faaliyetlere NATO üyesi olmayan diğer kıyıdaş ülkelerin de istihbarat ve bilgi paylaşımına yönelik desteklerinin alınabileceği düşünülmektedir.[53]

Türkiye, Romanya ve Bulgaristan deniz kuvvetleri unsurları Karadeniz'in açık alanlarında (uluslararası deniz sahası) şüpheli/diğer ticaret gemilerine karşı "sorgulama" ve müteakiben gerekli görülürse "gemiye çıkma (boarding)" gibi daha ileri faaliyetlerde bulunabilmek için gerekli olan yasal dayanağa sahip değillerdir. NATO çatısı altında icra edilen Aktif Çaba Harekâtı bu yasallığı BM kararları (UNSCR 1373 (2001), UNSCR 1540 (2004) ve UNSCR 1566 (2004)) ile sahip olmuştur. Benzer bir düzenlemenin çok uluslu bir kuvvet tarafından Karadeniz'de icra edilecek bir harekât içinde verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın milli kimlik altında Karadeniz'de dolaşan NATO tarafından şüpheli listesine alınan gemileri, Romanya ve Bulgaristan'ın altyapı eksikliklerine rağmen, NATO ve birbirleri arasında teati ederek takip edebilmektedirler. Ancak, Karadeniz'e kıyıdaş Ukrayna, Gürcistan ve RF ile NATO arasında ya da Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin kendi aralarında bilgi paylaşımının nasıl olacağına ilişkin belirlenmiş herhangi bir yöntem mevcut

[53] Kır, **a.g.b.** s.91.

değildir. Bu durum Karadeniz güvenliğine ilişkin çözülmesi gereken en önemli konulardan birisidir.[54]

Bununla birlikte Kıyıdaş ülkeler arası koordinasyon ve bilgi değişimi eksikliğinden kaynaklanan bazı sorunların Aktif Çaba Harekâtı'nın bu bölgeye genişletilmesi ile çözülmeye çalışılması öncelikli bir çözüm tarzı olmayacaktır.

NATO çatısı altında icra edilen Aktif Çaba Harekâtı'nın proaktif bir yaklaşımla Karadeniz'e genişletilmesinin önlenmesine gerekçe hazırlanması ve bu şekilde ortaya çıkabilecek diğer sorunların önlenmesi maksadıyla Türk Deniz Kuvvetleri'nce 1 Mart 2004'ten itibaren "Karadeniz Uyum Harekâtı" başlatılmıştır. Aktif Çaba Harekâtı'nın periyodik gözden geçirme çalışmalarında harekâtın varlık gösterme ve caydırıcılık konseptinden daha ileri taşınarak "anti-terrorist" bir operasyona dönüştürülmesi ve orta vadeli olması isteği ifade edilmektedir. Fransa'nın bilinen itirazlarına rağmen, ABD'nin ve müttefiklerin çoğunluğunun eğilimi bu yöndedir. Bu yaklaşım Türkiye tarafından da desteklenmiştir.[55]

Bu durumda, Türkiye NATO'yu Karadeniz'e sokmamak uğruna Karadeniz Uyum harekâtının mali külfetine katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu maliyetin Türkiye'ye getirdiği yükün azaltılabilmesi için harekâtın kıyıdaş ülkelerden teşkil edilen BLACKSEAFOR gibi bölgesel bir çok uluslu kuvvete devri öncelikli konulardan birisidir.

Karadeniz, RF ile ilişkiler bakımından tarih boyunca hassas olmuş, bugün de hassasiyetini sürdüren bir bölgedir. Bu nedenle soğuk savaş dönemi boyunca kıyıdaş olmayanların Karadeniz'e girişi yüksek politik kararlara dayanmıştır. Örneğin, ittifakın daimi deniz kuvvetlerinin Karadeniz'e konuşlanması bu nedenle halen Askeri Komite onayına tabi tutulmaktadır.

NATO'nun Akdeniz'deki harekâtını Karadeniz'e genişleterek bu bölgede RF sınırlarına dayanmasının, 2004 yılında hayata geçirilen ve Doğu Avrupa'da birçok ülkeyi de içine alan ikinci genişlemenin yansımaları da dikkate alınarak,

---

[54] Kır, **a.g.b.**, s.92

[55] **2004 yılı NATO Aktif Çaba Harekâtı Gözden Geçirme Toplantıları Sonuç Belgesi.**

Rus tarafında ilave endişelere yol açması ihtimali yüksektir. Bu nedenle konu, RF ile uzlaşma sağlanarak çözülmeye çalışılmalıdır.

Kıyıdaş olmayanların girmesi yerine, bölgedeki güvenliğin kıyıdaş ülkelerin mevcut girişimleri ile temini daha makul görülmektedir. Bu şekilde, RF'in de bölgesel bir aktör olarak bu gayrete destek vermesi mümkün olabilecek, böylece RF'in Batı'ya/NATO'ya yaklaştırılması çabalarına katkıda bulunulabilecektir. Unutulmamalıdır ki, BLACKSEAFOR, RF'in bir NATO üyesi ile birlikte üye olduğu ilk askeri birliktir.

1.2.1.2. Enerji Aktarım Güvenliğini Sağlamak

ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki enerji politikasına yön veren iki unsur ABD'nin güvenlik hedefleri ve ABD şirketlerinin çıkarlarıdır. Bu iki unsur arasında inkâr edilemeyecek bir bağlantı vardır ve politikanın belirlenmesinde ABD şirketleri yönlendirici bir güçtür.[56] ABD hedeflerinin başında enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve güvenli bir şekilde dünya piyasalarına aktarılması gelmektedir. Bu sayede ABD, Orta Doğu ve RF enerji kaynaklarına bağlı kalmaktan bir ölçüde kurtulmuş olacaktır. Bu çeşitlilik aynı zamanda RF'nin enerji tekelini kıracak ve bölgedeki enerji zengini ülkelerin RF'ye olan bağımlılığını azaltacaktır.

ABD şirketlerinin hedefi ise kâr etmektir. Chevron petrol şirketinin Başkan Yardımcısı Richard Matzke "boru hatları projelerinin jeopolitik zorunlulukları değil, ekonomik gerçekleri dikkate alan bir yaklaşımı zorunlu kıldığını" belirtmiştir.[57] Burada dikkat edilmesi gereken artık uluslararası ilişkilerde sadece devletlerin veya devletler tarafından oluşturulan organizasyonların aktör değil sermaye sahiplerinin de bir rol almaya başlamış olmasıdır. ABD şirketleri bölgenin istikrarı ile yakından ilgilidirler. Bölgede istikrar demek bu şirketler için yeni pazarlar ve enerji kaynaklarının batıya aktarılması için yeni aktarım hatları demektir.

---

[56] Dubovyk, **a.g.e.**, s. 4.

[57] Kutluk, **a.g.e.**, s. 38.

Enerji yollarının kontrolü ve boru hatları politikası özelinde, ABD zaman içinde bu hedeflerini daha da netleştirici çalışmalar yapmıştır. ABD Milli Güvenlik Kurulu danışmanı başkanlığında çeşitli ilgili kurumların başkan yardımcılarından oluşan bir komite (The Deputies Commitee)'nin hazırladığı rapora göre bu daha somuta indirgenmiş hedefler şöyledir :

Azerbaycan ve diğer Hazar'a komşu yeni ve egemen devletlerin bağımsızlığının güçlendirilmesi ve RF'nin bunlar üzerindeki geleneksel olarak varolan etkisinin azaltılması,

Azerbaycan ve diğer merkezi Asya Devletleri'nin bu işbirliği programı çerçevesinde Batı'ya bağlılığının ve geleneksel ABD müttefiki Türkiye ile olan işbirliğinin artırılması (otoriter RF veya kökten dinci İran'ın etkilerine girmelerinin önlenmesi),

Basra Körfezi'nde olan bağımlılığın azaltılması ve dünya enerji kaynaklarının çeşitliliğinin artırılması,

ABD'nin İran'a karşı uyguladığı izolasyon politikasının bir devamı olarak İran'ın bölgedeki ekonomik çıkarlardan istifade etmesinin önlenmesi, ABD şirketlerinin Hazar Havzası'ndaki çıkarlarının geliştirilmesidir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş süresince devam eden jeopolitik rekabet hala devam etmekte ve bu jeopolitik rekabette ABD'nin Doğu Avrupa'dan başlayan bir hat ile Karadeniz, Güney Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile Mackinder'in kalpgahını yeniden canlandırmak istediği değerlendirilmektedir. Karadeniz'de bu kalpgahın merkezinde Yeni Dünya Düzeni'ne geçişte önemli bir coğrafyada yer almaktadır.

Bu perspektifte ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikasını özelleştirecek olursak bu politikanın gerçekleştirilmesinde Karadeniz, ABD'nin küresel hedeflerine ulaşmasında önemli bir geçiş güzergâhıdır. Bu geçiş güzergâhı, Orta Asya, Orta Doğu ve RF'yi kontrol etmek açısından jeostratejik öneme sahip iken, Hazar Havzası enerji nakil hatlarının Batı'ya aktarılması açısından jeoekonomik öneme sahiptir. Bu kapsamda ABD, bölgenin yeniden RF'nin etkisi altına girmemesi için Avrupa ve Atlantik güvenlik mimarisini Karadeniz'e uzatmak

istemekte, enerji nakil hatlarının Batı'ya aktarılmasında RF'nin sınırları haricinden geçen yolları tercih etmektedir.

1.2.2. RF ve Karadeniz'e Yönelik Politikası

RF'nin 10 Ocak 2000 tarihinde kabul ettiği Ulusal Güvenlik Doktrini ve 28 Haziran 2000 tarihinde kabul ettiği Dış Politika Doktrini ile 21 Nisan 2000 tarihinde yürürlüğe soktuğu Askeri Doktrini, RF'nin dış politikası perspektifinde Karadeniz Bölgesi yaklaşımlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. RF'nin dış politikası ile Karadeniz politikasının birebir örtüşüyor olması Karadeniz'in SSCB'nin ayrılan parçalarının coğrafi olarak tam ortalarında bulunması ve tüm bu bölgelerle bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. RF'nin gelecek dönem stratejileri ile ilgili yön gösterici bilgi veren bu doktrinlerin her biri birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayan bir bütünü ifade etmektedir.

Tüm bu doktrinlerin değerlendirilmesinden sonra varılan sonuç şudur ki RF hala büyük bir imparatorluktan sınırları daralmış bir devlet haline gelmeyi psikolojik olarak kabul etmemekte[58], kendisini hala bir süper güç olarak görmekte ve dünya düzeninde de öyle kabul edilmeyi istemektedir. Bu psikolojik alt nedenden dolayı askeri doktrinin başlangıç bölümünde söz konusu belgenin RF için bir geçiş dönemi belgesi olduğu vurgulanmakta ve geçiş döneminin özellikleri belirtilmektedir. Geçiş dönemi için de demokratik devletin kurulduğu, karma ekonominin oluştuğu, devletin askeri örgütlenmesinin şekil değiştirdiği, uluslararası ilişkiler sisteminde dinamik dönüşümlerin yaşandığı bir dönem nitelemesi yapılmaktadır. [59]

Bu doktrinler analiz edildiğinde aşağıda belirtilen hususlar bu geçiş döneminde RF dış politikasının genel çerçevesini çizmektedir;

Tek kutuplu sisteme karşı çok kutuplu bir düzen istemi,

Ekonomik gelişimin esas alınması,

---

[58] Stuart D. Goldman, "Russia", CRS Issue Brief For Congress, 5 January 2005, (Çevrimiçi) **http://www.usembassy.fi/pdfiles/IB92089.pdf,** 27.02.2005

[59] Öztürk, **a.g.e.**, s. 38.

Yakın çevrenin kontrol altına alınması.

Yukarıdaki madde başlıkları çerçevesinde RF dış politikası'nda Karadeniz Bölgesi'nin önemine geçmeden önce bugüne kadar olan süreçte RF'deki siyasal hayatın değişiminden bahsedilecektir. Siyasal hayattaki bu değişimin farkına varılması ülkelerin/birliklerin RF'nin dış politikasındaki yerini daha iyi anlamamızı yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Rusya'nın tarihini etkileyen en önemli jeopolitik unsurlardan birisi coğrafi konum olarak bu ülkenin Avrupa ve Asya'yı içine alan Avrasya anakarasının merkezinde bulunmasıdır. Bu jeopolitik konum Rusya'nın Avrupalılar tarafından Asyalı, Asyalılar tarafından da Avrupalı olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu husus Dostoyevski tarafından " Avrupa'da köleyiz, ama Asya'da biz bile hâkimiz. Avrupa'da barbarız ama Asya'da biz de Avrupalıyız" şeklinde dile getirilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus siyasal hayatında iki ana eğilim ortaya çıkmıştır. Bunlar "Batıcılar/Atlantikçiler" ve "Yeni Avrasyacılar"dır. Batıcılar için amaç RF'nin Batı'ya siyasal ve ekonomik entegrasyonunu sağlamaktır. Batı düşman değil ortak olmalıdır.[60] Yeni Avrasyacılar ise Avrasyacı geleneğe sadık kalarak RF'nin özgün bir kimlik ve jeopolitik konuma sahip olduğunu kabul ederler, ABD hegemonyasına karşı tavır içindedirler ve RF'nin önem vermesi gereken konular içinde "Yakın Çevre" önceliklidir.

Batıcı akımın genel duruşu 4 ana noktada özetlenebilir ;

Kendilerini batılı değerler sistemi ile tanımlamaktadırlar.

RF'nin dünya ekonomisine entegresini istemektedirler.

Güvenlik konusunda batıya yarar sağlamak düşüncesindedirler. Bu kapsamda AGİK'in bütün Avrasya'yı kapsamasını savunmaktadırlar.

[60] Dağı, Zeynep, "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye,** (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002. s. 172.

RF'nin büyük güç statüsü ile Batı tarafından eşit statülü partner olarak kabul edilmesini beklemektedirler.[61]

Batıcılar'ın RF dış politikasında tam anlamıyla egemen oldukları Ağustos 1991 ve 1992'nin son dönem, Batı'nın en öncelikli olduğu ve eski Sovyet coğrafyasındaki yeni devletlerle daha eşitlikçi ve demokratik ilişkilerin kurulduğu ancak kendi çıkarlarını unuttuğu bir dönem olarak tanımlanabilir.[62]

Ancak Batı'nın RF'ye büyük ölçekli ekonomik yardım konusunda ve ekonomik ve politik-askeri kurumlara katılma isteklerinde gerçekçi bir cevap vermemesi, Batılı devletlerin önemli güvenlik sorunlarında Moskova'nın görüşlerine aldırmaması, NATO'nun Yugoslavya'da RF'ye danışmadan Sırplara harekât düzenlemesi, Batıcılar'da büyük bir görüş değişikliğine sebep olmuş[63] ve Nisan 1993'de yakın çevre doktrininin kabul edilmesiyle Yeni Avrasyacılık Akımı Batıcılık akımının yerini almaya başlamıştır.

Avrasyacılık akımı Yevgeni Primakov'un önce Dışişleri Bakanlığı ardından da Başbakanlık yaptığı Ocak 96 - Mayıs 99 döneminde zirveye çıkmıştır. 1999 Ağustos'unda Vladimir Putin başbakan olmuş, Avrasyacılık'ın temel unsurları yine dış politikada görülmüş, ancak daha pragmatik bir yaklaşım izlenmiştir. Bu yaklaşım ABD'nin hegemonik çabalarından rahatsız ve özünde çok kutuplu bir dünyadan yana fakat bu ülkeyle kamplaşmanın RF'ye vereceği zararların farkında olduğu bir politika tarzıdır. Bu dönemde ABD tam karşıt olarak algılanmamış ve 11 Eylül olayları[64] ve Beslan baskını ile beraber RF dış politikasında yeni ve uzlaşmacı bir dönem açılmıştır.

---

[61] Cafersoy Nazim, "Ukrayna: Avrasya'nın Stratejik Kaderinin Belirlendiği Ülke", 15 Temmuz 2003.15.04.2005**<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp ?kat=2&yazi= 196>** ss. 72-99.

[62] Nikolai Kovalsky, "Russia and the Black Sea Realities", Tunç Aybak (Ed.) **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, I.B. Tauris, London, 2001, s. 171.

[63] Nadia K. Alexandrova-Arbatova, "Russia Facing New Challenges", Ed. by Nicolai A. Kovalsky, **Russia: The Mediterranean and the Black Sea**, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, Moscow, 1996, s. 17.

[64] Goldman, **a.g.e.**, s. 10-11.

2000 yılında Putin ile başlayan dönem RF için bir hareketlenme dönemi olmuştur. Putin'in başkanlığa gelmesinden kısa bir süre sonra doktrinler yayınlanmış ve RF bir toparlanma sürecine girmiştir. Putin'in 2004'de tekrar seçilmesi, yeni Duma'nın tamamen kendi partisi etkisi altına girmesi sonucunda ise RF daha da dengeli bir hale gelmiştir. Doktrinlerin genel ruhu ve Putin'in bugün izlediği yol dikkate alındığında RF'nin izlediği politikanın Avrasyacılık'la Batıcılık'ın birbirine karıştığı ancak Avrasyacılık'ın daha ağır bastığı bir yol olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. [65]

RF Dış Politikasında Ana Hedefler İse Şunlardır:

RF, tek kutuplu bir dünya düzeninden hoşnut olmadığını yayımladığı her doktrininde vurgulamakta ve bundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. RF ABD'nin girişimlerine karşı AB ile işbirliği yapmak istemekte[66] ve yakın çevresinde ABD etkisini kırmayı hedeflemektedir. RF'nin AB'yi tercih etmesinin sebebi AB'nin RF'nin uyguladığı politikalara karşı alabilecek bir askerî güce sahip olmaması, AB'nin enerji bakımından kendisine büyük ölçüde bağımlı olması ve ABD'ye karşı tek başına mücadele edecek gücü kendisinde bulamadığından kaynaklan bir müttefiklik arayışıdır. Ancak RF ve AB stratejik ortaklık kavramını farklı algılamaktadırlar. RF stratejisi Avrupa ile olan ilişkileri çok açık bir biçimde "stratejik ortaklık" olarak nitelendirmekte, Avrupa kurumlarıyla birleşmeyi hedeflememektedir. Moskova'ya göre bu ortaklık şu temeller üzerine oturtulmalıdır: [67]

RF'nin hâlâ bir süper güç olduğunun kabul edilmesi,

İkili ilişkilerdeki sorunlar ile Avrupa'nın ve küresel sorunların çözümünde RF-AB işbirliği,

---

[65] Öztürk, **a.g.e.**, s. 50.

[66] Timofei V. Bordachev, "Strategy and Strategies", Arkady Moshes (Ed.), **Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union**, Carnegie Moscow Center Report, 2003, s.31, (Çevrimiçi) **http://www.upi-fiia.fi/english/publications/upi_report/reports/FIIA-Carnegie Report2003.pdf,** 12.12.2004.

[67] Bordachev, **a.g.e.**, s. 42.

Tüm Avrupa güvenliğinin ABD ve NATO'yu izole etmeden işbirliği ile çözülmesi,

Avrupa pazarlarının Rus ürünlerine açılması,

BDT'nin ekonomik ve politik işbirliğinde ana kurum olması.

RF, Avrupa ile olan ilişkilerini iki boyutta ele almaktadır. Birinci boyut AB ile olan ilişkiler, ikinci boyut ise Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerdir. Birinci boyuttaki ilişkiler ekonomik bazda olup RF, AB'yi temel ekonomik ortaklardan biri olarak görmektedir.[68] İkinci boyuttaki ilişkiler ise güvenlik ve işbirliği konularındadır. RF, Dış Politika Doktrini'ne göre Avrupa ülkeleriyle ilişkiler Rus dış politikasının geleneksel önceliğidir. İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa gibi Batı Avrupa ülkeleriyle geliştirilecek karşılıklı ilişkiler, RF'nin ulusal çıkarlarının savunulması için iyi bir kaynak sunmakta ve bu ilişkilerdeki temel amacın, istikrarlı ve demokratik bir Avrupa güvenliğinin ve işbirliğinin ortaya çıkarılması olduğu vurgulanmaktadır.[69] RF'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde çift boyutlu bir strateji izlemesinin nedeni yakın çevresinde Avrupa'nın AB boyutunda güvenlik açısından bir rol oynamasını istememesinden kaynaklanmaktadır.[70]

Bununla birlikte RF, NATO'nun genişlemesinden rahatsızlık duymakta[71] AB'nin genişlemesini daha tercih edilebilir kabul etmektedir. Yakın çevresinde NATO'nun veya ABD'nin askerî üs edinmesini kendisine tehdit olarak görmekte, Soğuk Savaş zihniyetinin devam edip etmediği konusunda zaman zaman tereddüde düşmektedir. Bu çerçevede 2 Nisan 2004'te, yedi yeni NATO ülkesinin üyeliği kabulü sonrası üç Belçika uçağının Litvanya'da konuşlandırılması ve NATO'nun üç Baltık ülkesinin hava sahası kontrolünü devralması, RF'de büyük çapta menfi etki yaratmıştır. [72]

---

[68] Bordachev, **a.g.e.**, s. 39.

[69] Öztürk, **a.g.e.**, s. 32.

[70] Bordachev, **a.g.e.**, s. 43.

[71] Goldman, **a.g.e.,** s. 7.

[72] Kutluk, **a.g.e.**, s. 30.

NATO'nun genişlemesi RF'de aynı zamanda bir kuşatılmışlık duygusu da oluşturmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinin ve Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmalarının yanı sıra Avrupa güvenliğinin sınırlarının Kafkaslar'ı kapsayacak şekilde genişletilmesi, RF'nin hareket kabiliyetini sınırlandırmakta ve RF'de bu durumdan jeopolitik kaygılar duymaktadır.[73]

Bu kaygılara karşın RF, ABD'nin üstünlüğünü kabul etmekte ve büyük bir çatışmada en çok kendisinin zarar göreceğini bilmektedir. RF, ABD ile olan ilişkilerinde son 10 yıl içerisinde kurulan alt yapının korunmasını istemekte ve herhangi bir sınırlama ve geriye gidiş olmaksızın, düzenli ikili ilişkilerin geliştirilmesini dış politika esaslarından biri olarak kabul etmektedir.[74] Bu stratejik dış politika kararıyla birlikte 11 Eylül sonrası Başkan Putin'in kendisini güçlü bir biçimde ABD ile özdeşleştirme kararlılığı[75], Beslan baskını sonrası terörizm ve KİS'nın yayılmasının engellenmesi konularında tarafları ortak noktalarda buluşturmuştur.

RF'nin küresel düzeyde ABD'nin etkinliğini kırmak için izlediği strateji ise uluslararası politikada, istikrarlı, adil, demokratik bir dünya düzeni isteği ile ABD'nin yaptığı stratejik hataları ön plana çıkarmaya çalışmaktır. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğinin arttırılmasını istemekte ve BM Güvenlik Konseyi'ne veto hakkına sahip yeni güvenilir daimi üyeler alınması isteği ile Almanya ve Japonya'nın desteğini hedeflemektedir.[76]

SSCB dağıldıktan sonra halefi RF'nin en büyük sorunu ekonomik daralmadan kaynaklanmıştır. Ekonomisinde açılan büyük gedikler, RF'nin dış politikasındaki duruşunu etkilediği gibi iç düzenini de etkilemiştir. Bu nedenden dolayı ekonomide gelişim sağlanması Putin yönetimi için birinci öncelik olmuştur. 2003 yılında Putin yaptığı bir açıklamada on yıl içerisindeki hedeflerinin Gayri

---

[73] Vitaly V. Zhurkin, "NATO's Regional Activism", **Russia: The Mediterranean and the Black Sea,** Ed. by Nicolai A. Kovalsky, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, Moscow, 1996, s. 29.

[74] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 12-13.

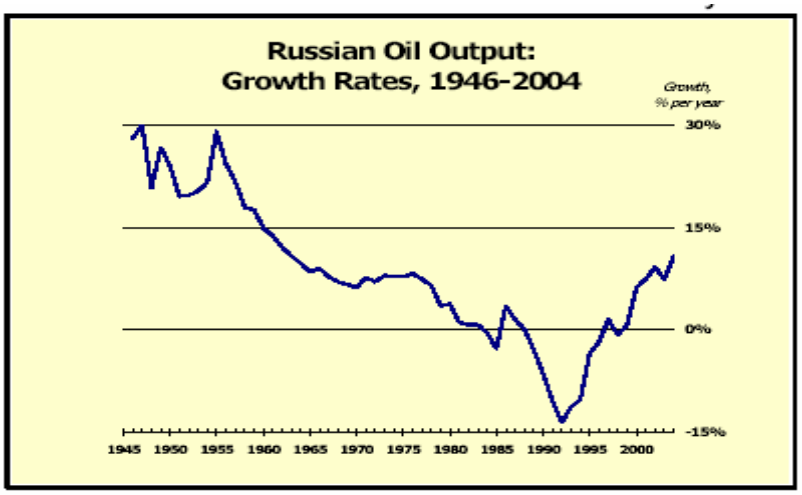
[75] Zbigniew Brzezinski, **Tercih**, (Çev. Cem Küçük), Ankara, İnkılap Yayınları, 2004, s. 279.

[76] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 25-30.

Safi Yurtiçi Millî Hasıla'larını (GSYİMH) iki katına çıkarmak olduğunu açıklamıştır.[77]

RF ulusal güvenlik doktrinine göre ekonomik çıkarlar kilit önemde olan çıkarlardır ve RF'nin ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesi ancak ekonominin sürekli gelişimi ile mümkün olabilecektir. Ekonomideki kötü durum derin sosyo-ekonomik bölünmeler yaratmakta, işsizlik, gelir farklılığı ve göçü arttırmakta, demografik ve sosyal yapıyı bozmaktadır. Bu nedenlerden dolayı RF ekonomisindeki devlet yönlendirmesinin güçlendirilmesi esas alınmıştır.[78]

Putin dönemi ile başlayan ekonomik kalkınmayla birlikte RF, küresel stratejik ve ekonomik haritada varlığını yeniden hissettirmeye başlamıştır. Dünyanın en zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biri olarak RF, 1999'dan beri enerji güvenliği kapsamında Orta Doğu'daki istikrarsızlık ve yükselen petrol fiyatlarının bir kombinasyonundan büyük fayda sağlamıştır. Aşağıdaki tabloda Rusya'nın 2'nci Dünya Savaşı'nın bitiminden 2004 yılına kadar olan petrol üretimi görülmektedir.

Tablo 1 : Rusya'nın 1946-2004 yılları arası petrol üretimi artışı[79]

[77] International Energy Agency, **World Energy Outlook 2004**, Paris,OECD\IEA, 2004, s. 290.

[78] Öztürk, **a.g.e.**, ss 22-24.

[79] Fiona Hill, **Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival**, The Foreign Policy Center, UK, September 2004, s. 51, (Çevrimiçi) http://www.brookings.edu/views/articles/Fhill/20040930.pdf, 21.01.2005.

Petrol üretiminin artması ve buna paralel olarak petrol fiyatlarının yükselmesi RF'nin ekonomisinde çarpan etkisi yaratmıştır. 1998 Aralık ayında bir varil petrolün fiyatı 10 dolara yakınken[80] bugün bir varilin fiyatı 75 doları geçmiştir. Bununla beraber 1999 yılında 1 milyon varil olan günlük petrol üretim kapasitesi 2004 yılı itibari ile 9 milyon varile ulaşmıştır. Bu gelişmeler RF ekonomisinin kalkınmasında lokomotif etken olmuştur. Bunun bir sonucu olarak da Economist Intelligence Unit (EIU)'in RF raporuna göre 1999-2003 yılları arasında RF'nin GSYİMH ortalama büyüme hızı % 6.7'ye ulaşmış ve yine aynı kaynağa göre 2003 yılı RF'nin GSYİMH'sı 433,5 milyar dolara varmıştır. [81]

1999'dan beri hızlı bir şekilde büyüyen enerjiye bağlı RF ekonomisi, RF'nin gücünün doğasını değiştirmeye başlamıştır. Hâlâ SSCB'den kalan nükleer güç ve büyük konvansiyonel ordu RF'nin sert gücünü oluşturma özelliğini korurken, RF bu özelliğinden daha çok dış politikasında yumuşak güç unsurlarını kullanarak etkili olmaya çalışmakta ve birçok açıdan BDT ülkeleri üzerinde dış politikada sınırlı bir etkide olması gerçeği ile birlikte, SSCB dönemine göre yumuşak güç unsurlarını daha pozitif olarak kullanabilmektedir. 2000 yılından itibaren RF, jeopolitik konumunu garanti altına almak için eski yaklaşımı olan yakın çevresinde askerî üs edinme ve yerleşme yaklaşımına vurgu yapmamakta, bunun yerine bölgesel politikalarında komşu devletleriyle daha yakın ekonomik işbirliği yapmayı ön plana çıkarmaktadır. Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya'da Rus gücünün göstergesi olan Kızıl Ordu'nun yerini Rus doğalgazı ve dev gaz tekeli Gazprom, Rus elektriği, büyük enerji şirketi UES (Unified Energy System), Rus kültürü ve Rus tüketim maddeleri almaktadır.[82]

Her geçen yıl RF'nin bölge ülkeleriyle ticaret hacmi artmakta ve Rus ticareti sınırları boyunca güvenle genişlemektedir. Örneğin, Gazprom Avrasya devletlerinin gaz tedarikinde ana şirkettir. Birleştirilmiş Enerji Sistem (Unified

[80] Hill, **a.g.e.**, s. 10.

[81] Hill, **a.g.e.**, s. 12.

[82] Hill, **a.g.e.**, ss. 4.

Energy System-UES) pazar alanını özellikle Kafkasya ve Orta Asya'ya genişletmiştir. UES 2003 yazında Tiflis'in elektrik şebekesinin % 75'ini satın almış, Ermenistan'ın elektrik üretimi ve dağıtım hakkıyla beraber Sevano-Razdan hidro-elektrik güç kompleksini ve Razdan termal güç istasyonunu almıştır. Özel şirketlerden Wimm-Bill-Dann Foods adlı Rus şirketi günlük üretim malzemeleri ve meyve suları konusunda Baltık ülkeleri de dâhil olmak üzere bölge pazarlarında baskın duruma gelmiştir. 2002 yılında RF'nin Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Kazakistan ve Ermenistan'a yaptığı toplam yatırımlar 1 milyar doları geçmiş, 2003 yılının Ocak-Eylül aylarında BDT ülkeleri ile ticaret hacmi bir önceki seneye göre % 30 artış göstermiştir.[83] Bunlara ilave olarak Moldova gaz tedarikinin % 99'unu RF'den karşılamakta, ihracatının % 43'ünü RF ile yapmaktadır.[84] İlginç olan şudur ki yaklaşık 10 yıl önce komünist olarak bu toprakları terk eden Ruslar artık kapitalist olarak hayati sektörlerde yatırım yapmaktadırlar.

Bu yumuşak gücün kullanılarak siyasî bir etki unsuru hâline gelmesi ise büyük ölçüde enerji kaynaklarına bağlıdır. Dolayısıyla herhangi bir kesintiye uğramadan ve sadece RF toprakları üzerinden enerji kaynaklarının alıcılarına ulaşması RF için büyük öneme haizdir. Bu çerçevede Abhazya, Çeçenistan sorunları ile birlikte Türk Boğazları'nın enerji yolu olarak kullanılmasının RF tarafından sürekli dile getirilmesinde RF'nin ekonomik kaygıları yatmaktadır.

Dünya Bankası'nın verilerine göre Putin'in ekonomik kalkınmada koyduğu hedef gerçekçi değildir. Bunun en önemli sebebi ise nüfustaki azalmadır. 1990'lı yıllarda RF'nin nüfusu 149 milyon iken 2001 yılında 145 milyona düşmüştür. BM Nüfus Bölümü'ne göre bu rakamlar 2010 yılında 137 milyona, 2030 yılında da 120 milyona düşecektir. Bu düşüş de iç gücünün büyüklüğünü ve üretim potansiyelini aşağıya çekebilecektir.[85]

---

[83] Hill, **a.g.e.**, ss. 5.

[84] "Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni**, Ocak 2004, sayı 18, s. 8., (Çevrimiçi) http://www.tika.gov.tr/pdf/avdos/av18.pdf, 11.11.2004.

[85] International Energy Agency, **a.g.e.**, s. 291.

RF yakın çevresini kontrolü altına alabilmek için ilk başta BDT'yi teşkil etmiş, müteakip adım olarak da askerî, kültürel ve ekonomik olarak BDT ülkelerini kendisine bağlamayı stratejisi olarak belirlemiştir.

RF'nin yakın çevre doktrini daha önce açıklanan ekonomik boyutuyla beraber politik, askerî ve sosyo-kültürel olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus bu üç türlü ilişkinin her zaman var olması ile birlikte, 2000 yılından itibaren bu ilişkilerde ekonomik ve kültürel ilişkilerin ağırlık kazanmasıdır. Bu nedenle 2000 yılından itibaren RF jeopolitik konumunu garanti altına almak için eski yaklaşımı olan yakın çevresinde askerî üs edinme ve yerleşme yaklaşımına vurgu yapmamakta, bunun yerine bölgesel politikalarında komşu devletleriyle daha yakın ekonomik işbirliği yapmayı ön plana çıkarmaktadır.[86]

Putin'in Temmuz 2004 yılında Moskova'da Rus elçilerini toplayıp yaptığı konuşma bu strateji değişikliğinin en yetkili Rus makamının ağzından ifade edilmiş hâlidir. Bu konuşmasında Putin, tarihî kredilerini yeterince iyi kullanamadıklarını ve o ülkelerdeki insanlarla sıkı bir bağ kuramamalarının kendi eksiklikleri olduğunu söyleyerek, bu eksikliğin giderilmesi için BDT ülkeleri ile RF arasındaki ilişkilerin, RF için olduğu kadar diğer ülkeler için de çekici hâle getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Aşağıda RF'nin Yakın Çevre Politikası'nın esasları politik, askeri ve sosyo-kültürel açıdan değerlendirilmiştir.

RF Ulusal Güvenlik Doktrini, Dış Politika Doktrini ve Askerî Doktrini üzerinde en sistematik durulan konu RF'nin BDT üyesi ülkelerine yönelik politikalarıdır. Bu doktrinlere göre BDT üyesi ülkeler ile ilişkiler geliştirilmeli ve bu ilişkiler ikili ve çoklu işbirliği ile RF'nin ulusal güvenliği ve çıkarlarıyla uyumlu hâle getirilmelidir. Bu ülkeler ile ilişkiler iyi komşuluk ve stratejik ortaklık üzerine

[86] Hill, **a.g.e.**, s. 2.

oturtulmalı, Gümrük Birliği ve Ortak Güvenlik Anlaşması kapsamındaki ilişkiler, bu ülkelerle olan ilişkilerde belirleyici olmalıdır.[87]

SSCB'nin dağılmadan önce planladığı BDT'nun kurulması düşüncesi RF ile canlılık kazanmıştır. Gorbaçov'un yönetsel ve siyasal yapı ile, sosyo-ekonomik yapının iyileştirilmesi hususlarını içeren "glastnost-açıklık/şeffaflık" ve "perestroika-yeniden yapılanma" ilkeleriyle özetlediği reform paketi, özgürlüklerin arttığı ve baskı altında tutulan sorunların ortaya çıktığı bir dönemi başlatmıştır. Gorbaçov hem bu sorunların üstesinden gelmek, hem de reformların amacına ulaşmak için, dış politikada barıştan yana, diyaloğa açık ve silahsızlanmayı öngören bir yaklaşım sergilemiştir.[88] Gorbaçov'un politikaları, dağılacağı anlaşılan bir imparatorluğun zamanın uluslararası sistemine uyum sağlamada, SSCB'nin kontrolü elinde tuttuğu bir geçiş basamağı stratejisidir. Nitekim bu politikalar uygulanmasa idi, SSCB'nin bugünkü hâli, halefi RF'den çok daha vahim olabilirdi.

BDT'yi de bu stratejik perspektifte ele almak gerekir. 8 Aralık 1991 tarihinde, Minsk şehrinde RF, Beyaz Rusya ve Ukrayna Cumhurbaşkanları tarafından BDT'nin tesis edilmiş olması ve 21 Aralık 1991 tarihinde Alma Ata'da yapılan toplantıda Moldava, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın BDT'ye katılması RF'nin Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetleri hiçbir zaman için kendisinden ayrı hareket edebilen gerçek anlamda bağımsız devletler olarak düşünmediğini göstermektedir.

RF, 2001 yılı askerî doktrininde temel dış tehditlerden birini müttefiklerinin sınırlarına yakın yerlerde ve RF'nin çıkarlarının söz konusu olduğu denizlerde, mevcut güç dengesini bozabilecek yeni askerî yapılanmaların ortaya çıkması olarak öngörmüştür.[89] Bu tehdit algılamasının iki coğrafi boyutu vardır. Birinci boyut, yakın çevre kapsamındaki ülkelerin veya onlara yakın yerlerdeki

[87] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 25-31.

[88] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 12-13.

[89] Öztürk, **a.g.e.**, s. 40.

NATO'nun olası askerî üslenmeleridir. 1999 Kosova Harekâtı ve arkasından NATO Washington Zirvesi kararı ile NATO'nun bir kez daha genişlemesi RF'yi tedirgin etmiş, Kosova Harekâtı'ndaki çaresizliği RF'yi nükleer caydırıcılık konseptine itmiştir. Bu kapsamda RF ilk kez muhtemel bir saldırıyı önlemek, RF ve müttefiklerinin askerî güvenliğini sağlamak açısından nükleer silah kullanabileceğini belirtmiştir. İkinci boyutu ise deniz boyutudur ki, RF için Karadeniz kendi ekonomik çıkarları ve askerî güvenliği için çok hassas bir konudur.

Diğer bir taraftan RF'ye göre askerî güvenliğinin sağlanması, "belirli şartlar altında, dünyanın bazı önemli stratejik bölgelerinde askerî varlık bulundurmayı gerektirmektedir. RF'nin yurt dışındaki askerî varlığı, uluslararası hukuk ve karşılıklılık temelinde, RF'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan taahhütlerini yerine getirmesini sağlamalı, bulundukları bölgelerde askerî-stratejik güç dengesinin şekillenmesine yardımcı olmalı, muhtemel krizlerde ilk etapta RF'ye müdahale etme imkânı vermemeli ve devletin dış politika amaçlarının gerçekleşmesine yardımcı olmalıdır."[90]

RF, "istenilmeyen" etnik çatışmaları durdurmak, Kafkasya'daki ayrılıkçı ideolojilerin etkilerini azaltmak ve bütün bölgelere yaygınlaşmasını önlemek, silah ve uyuşturucu ticaretini engellemek gibi gerekçelerle, özellikle Ermenistan ve Gürcistan'da askerî üsler kurma ve bu ülkelerin sınırlarını kontrol etme olanağı elde etmiştir. RF, Güney ve Kuzey Kafkasya'da etkinliğini sürdürmek açısından, özellikle Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da askerî kuvvetlerin bulunmasını zorunlu görmektedir.[91] Transdinyester'deki Rus üsleri de bu kapsamda ele alınabilir.

RF askerî kuvvetlerini bu devletlerin kendi yörüngesinde bulunmasını sağlamak ve yine bu devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerin belirlenmesinde kullanmak amacıyla tutmaktadır. Bu kuvvetler aynı zamanda çatışma

[90] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 22-26.

[91] Kutluk, **a.g.e.**, s. 27.

zamanlarında karşı tarafa geçip RF çıkarları için mücadele etmektedirler.[92] Diğer taraftan bölge ülkelerinin envanterlerindeki Rus kaynaklı silahlara bağımlılıkları bu devletlerin RF'ye itirazını sınırlandırmaktadır.[93]

RF'nin yakın çevre ülkeleriyle kültürel bakımdan ilişki kurmasının iki ana yolu olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, uzun zaman bu ülkelerde konuşulan Rus dili, diğeri ise bu ülkelerde yaşayan Rus azınlıklardır. RF bu iki iletişim aracına doktrinlerinde atıf yapmakta,bir taraftan Rusça'nın RF'nin ruhani birliğinin korunmasındaki ve ruhani yenilenmenin sağlanmasındaki rolüne vurgu yapılırken bir diğer taraftan da yurtdışındaki Rus vatandaşlarının hak ve menfaatleri korunması gerektiği ve bu amaçla gerekli her türlü tedbirin alınması gerektiğine değinilmektedir.[94]

RF'nin jeokültürel gücünün en önemli halkasını Rus dili oluşturmaktadır. Rusça hâlâ birçok eski SSCB devletleri için ticarette, istihdamda ve eğitimde aranılan ve kullanılan bir dildir. Buna paralel olarak birçok yeni Rus ürünleri, büyüyen film endüstrisi, popüler Rus romanları, özel sektör ve hizmet sektöründe yeni açılan meslekler, uydu televizyon aracılığıyla yayılarak filizlenmeye başlamış olan popüler kültür, RF'yi yakın çevresindeki devletler için gittikçe artan bir şekilde çekici hâle getirmektedir. Son birkaç yılda milyonlarca insan Güney Kafkaslar ve Orta Asya'dan iş bulmak ve daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak için Moskova, St. Petersburg ve diğer büyük şehirlere akın etmiştir.[95]

Bu göç dalgası bölge devletlerinin işgücü fazlasını emmesi, onların malzemeleri için pazar oluşturması ve bu devletlere finanssal kaynak sağlaması açısından bölgede istikrarı arttırıcı bir unsur oluşturmaktadır. Bu göç dalgası aynı zamanda yakın çevre ülkelerini birbirine bağlayıcı bir etki yaratmaktadır.

---

[92] Hill, **a.g.e.**, s. 8.

[93] Kutluk, **a.g.e.**, s. 27.

[94] Öztürk, **a.g.e.**, ss. 25-29.

[95] Hill, **a.g.e**, s. 3.

Uluslararası Göç Organizasyonu'na raporlarına göre Gürcistan GSYİMH'nın % 20'sini bu Gürcü mülteciler oluşturmaktadır.[96]

RF'nin bölgede kültürel olarak duruşu Rusça'nın politik bir konu hâline gelmesinden de hissedilmektedir. RF'nin sınırlarındaki yeni bağımsız devletlerde özellikle Estonya, Letonya, Kazakistan ve Ukrayna'da milyonlarca etnik vatandaşı bulunması bir taraftan Rus milliyetçiliğinde bir artan etkisi yaratmakla birlikte, diğer taraftan da komşularıyla ilişkilerinde iç politikalarında ve dış politikalarında bir etki alanı olarak görülmeye başlanmıştır.[97] Bu kapsamda Putin 12 Temmuz 2004 yılında yaptığı bir konuşmada "RF'nin BDT ülkelerine liderlik yapmasının yaygınlaştırılması doğrultusunda BDT ülkeleri ile Baltık ülkeleriyle ilişkilerinin, ülke dışında yaşayan vatandaşlarla yapılacak büyük danışma ve kültür merkezleriyle yapılması gerektiğini vurgulamıştır.[98]

Sonuç olarak Rus tarihinin her döneminde, genişleme ve büyüme, güçlerin merkezde toplanması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Merkezi otorite güçlendirilmiş ve bu merkezi otorite üzerinden bir felsefe ile genişleme ve büyüme gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla Rus tarihî adı ne olursa olsun merkeziyetçi Rus devletlerinin ürünü olmuştur. Bu merkeziyetçi devletlere güç veren olgular Ortodoksluğun kabulünden 19'uncu yüzyıla kadar "Ortodoksluk", 19'uncu yüzyılın başından 20'inci yüzyılın ilk çeyreğine kadar "slavizm", 1917'den 1985'e kadar olan dönem "Marksizm ve Leninizm" olmuşlardır.[99] RF ile başlayan dönem ise diğer zamanlardan farklıdır. SSCB'nin dağılmasıyla beraber halefi RF'nin sınırları daralmış, geçmiş dönemlerdeki genişlemelerin aksine küçülme yaşanmıştır. Bu nedenle RF tarafından merkeziyetçi yapı yeniden oluşturulmak istenmektedir. Bu merkeziyetçi yapının bugünkü felsefesi ise tam olarak geliştirilememiştir. Şimdilik bu felsefe ekonomik olarak güçlenmeyi beklemekte, bu zaman içerisinde enerji bağımlılığı yaratılarak ve Rus

[96] Hill, **a.g.e.**, ss. 19-20.

[97] Hill, **a.g.e.**, s. 7.

[98] Hill, **a.g.e.**, s. 20.

[99] Öztürk,**a.g.e.**, ss. 16-18.

milliyetçiliği canlı tutulmaya çalışılarak mevcut durumun iyileştirilmek istendiği değerlendirilmektedir.

1.2.3. Avrupa Birliği ve Karadeniz'e Yönelik Politikası

Soğuk Savaşın sonu, yaklaşık 40 yıl süre ile kutupların kontrolünde istikrarlı bir görünüm ortaya koyan Karadeniz'de güvenlik boşluğu meydana getirmiştir. Artık Karadeniz'de tek bir egemen güç yoktur.

Meydana gelen bu gelişmeler AB'nin doğusundaki komşularına yönelik politikasında radikal bir değişimi gerektirmiştir. İlk uygulama eski sosyalist Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, reformları için teknik ve mali yardımda bulunmak olmuştur. Daha sonra ilk genişleme dalgası ile tam üyelik perspektifi verilen onüç ülkeden onu (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) Mart 2004'de AB'ye üye olmuştur. Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan ve Romanya'nın Ocak 2007'de ve üyelik müzakerelerine başlanılan Türkiye'nin gelecek 15 yıl içerisinde AB'ne üye olmaları beklenmektedir. Ayrıca AB, RF ile 1997'de, Ukrayna ile 1998'de, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldova ile 1999'da Ortaklık İşbirliği Anlaşmaları da imzalamıştır. Bu bağlamda AB, RF ile 1997'de, Ukrayna ile 1998'de, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Moldava ile 1999'da Ortaklık İşbirliği Anlaşmaları da imzalamıştır.[100]

AB, RF'i Karadeniz'deki bölgesel çatışmaları daha geniş bir coğrafyaya yayılmadan önleyebilecek bir denetim gücü olarak değerlendirmektedir. Öte yandan bölgede RF'in etkisinin de artmasını istememektedir.[101]

Bu son genişleme dalgası ile AB Karadeniz'e komşu olmuş, aynı zamanda Karadeniz'in sorunları ve gerçekleri ile de yüzleşmek durumunda kalmıştır.

---

[100] Aydın, ''**Europe's**'' , s. 17.

[101] Burak Tangör, "Avrupa Entegrasyonu ve Karadeniz", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya(der.), Ankara, Platin Yayınları, 2005, s.58.

Karadeniz'e ilişkin somut herhangi bir politikası olmayan AB'nin bugüne kadar bölgeye yönelik yürüttüğü faaliyetler ağırlıklı olarak ekonomi ve enerji odaklı olmuştur.

AB'nin bölge ile olan ilişkilerinde geliştirdiği projeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu projelerin en önemlileri Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA), Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) ve SYNERGY'dir.

Enerji temini bakımından, ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen AB ülkeleri, enerjinin kesintisiz aktarımına ve bu nedenle üreten ve tüketim yerlerine ulaştıran coğrafyaların güvenliklerine ve istikrarına büyük önem vermektedirler. Bu maksatla 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla TRACECA oluşturulmuştur. TRACECA, Karadeniz çevresinde Doğu-Batı ekseninde ulaşım alternatifleri geliştirmektedir. AB'nin teknik yardımlarıyla TRACECA, Karadeniz Bölgesi'ndeki büyük ulaştırma altyapı projeleriyle uluslararası yatırımın cazibesini artırmayı hedeflemektedir. 1997'deki üçüncü Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansı'nda Karadeniz dört Pan-Avrupa Ulaşım Alanı'ndan biri olarak belirlenmiştir. 1999'da AB desteğini almış çeşitli ulaşım projelerinin uygulanmasını gözlemek amacıyla sekiz ülkenin temsilcileri (Türkiye, Gürcistan, RF, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Yunanistan) ile AB Komisyonu bir İcra Grubu oluşturmuştur.[102]

AB'nin mali yardımlarıyla oluşturulan bir başka bölgesel program ise 1995 yılında başlatılan ve Karadeniz'de hidrokarbon altyapısı için teknik yardım ile bazı yatırım desteklerine odaklanan INOGATE'dir. INOGATE'nin 1999'da yapılan ilk zirve toplantısında Karadeniz Bölgesi'nden geçen Hazar Havzası ve Avrupa arasındaki hidrokarbon taşımacılık ağlarının geliştirilmesine dair bir çerçeve anlaşma imzalanmış ve Kasım 2000'de de Kiev'de bir INOGATE sekreterliği oluşturulmuştur.[103]

[102] Aydın, "**Europe's**'', s. 27.

[103] Aydın, "**Europe's**'', s. 27.

AB Komisyonu, ayrıca Şubat 1995'te SYNERGY programının altında bir Karadeniz Bölgesi Enerji Merkezi'nin kurulması içinde girişimde bulunmuştur. Söz konusu merkeze AB Komisyonu'nun yanı sıra Türkiye, Azerbaycan, Arnavutluk, Bulgaristan, Gürcistan, Makedonya, Moldova, Romanya, RF, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Ukrayna üyedir. Merkez, Karadeniz ülkeleri arasında ve bu ülkelerle AB arasında enerji alanında işbirliğinin arttırılmasını hedeflemektedir. Merkez şimdiye kadar çeşitli enerji proje girişimlerini desteklemiş ve bölgesel uzmanlar için eğitim programları organize etmiştir.[104]

AB'nin Karadeniz'e ilişkin politikalarının enerji esasına dayandırılmasının ve diğer alanlarda bugüne kadar somut politikalar oluşturmamasının sebebi bu coğrafyanın AB sınırlarına uzak olması ve bu coğrafyaya kadar olan alanlarda diğer sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasıdır. AB bugüne kadar olan süreçte kendisini çevreleyen üç denizden Baltık, Adriyatik ve Akdeniz'le olan ilişkilerini bölgesel bir platforma oturtmuş, ancak daha büyük ve daha zorlu bir alan olan Karadeniz için böyle bir girişimde bulunmamıştır.

Mayıs 2004'te 10 yeni ülkenin AB'ye girmesi ile AB Karadeniz'e coğrafi olarak biraz daha yaklaşmış ve buradaki sorunların kendi güvenliğine etkilerini daha çok hisseder hâle gelmiştir. Zira, 2007 yılında AB'ye üye olacak olan Romanya ve Bulgaristan ile AB, Karadeniz'in bir komşusu hâline gelecek ve 2005 yılı sonunda müzakere sürecine başlayan Türkiye ile Karadeniz'in yarısından çoğu AB'nin etki alanı içine girecektir. Ancak, hiç şüphesiz kendisine yeni imkânlar kazandıracak olan bu genişleme aynı zamanda AB'ye yeni tehdit ve sorunları da beraberinde getirecektir.[105]

Karadeniz coğrafyasındaki tüm ülkeleri birleştiren bir değerler grubu hayata geçirilememiştir, ancak hemen her ülke Avrupa'nın benimsediği ortak değerleri benimsemek istediğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Benimsenmek istenilen bu değerlerin hayata geçirilememesinin sebebi ise bölge devletlerinin bu değerleri hayata geçirecek kadar güçlü olmamasından kaynaklanmaktadır.

[104] Aydın, "**Europe's**'', s. 27.

[105] Aydın, "**Europe's**''., s. 5.

Bölgedeki çoğu devletin bu değerleri benimsemek istemesi, bu devletlerin kendilerini Avrupa içerisinde görmek isteğinden ileri gelmektedir. Yani bu devletlerin hemen hepsi kendisini Karadeniz kimliğinden daha önce Avrupalı kimliği ile bağdaştırmak istemektedirler. Karadeniz ülkeleri bugüne kadar kendileri arasında özgün bir değer ortaya koymamışlardır. Bu bölgeyi bütünüyle kapsayan tek organizasyon KEİ üyesi çoğu ülkenin nihai amaçlarından biri de Avrupa'ya entegre olmaktır.[106]

Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler perspektifinden bakıldığında ise bölge ülkelerinin hemen hepsinin yüzünü Batı'ya dönmüş olması ve bir kurtarıcı olarak Batı'dan yardım beklemeleri AB'yi bölgeye yönelik daha sistemli bir politika gerçekleştirmeye iten bir diğer sebep olarak belirtilebilir. Ancak AB, üyeliğe yeni kabul edilen devletlerle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle gelecek on yıl içerisinde üye sayısının artırılması şu an için muhtemel görünmemektedir. Hatta AB gelecek 20 yıl içerisinde Ukrayna'ya ve Kafkas ülkelerine üyelik vermeyi düşünmemektedir.[107]

Bu nedenle AB bölge ülkeleriyle komşuluk politikası esasına dayanan ve detayları aşağıda belirtilen bir ilişki geliştirme kararı almıştır.

AB, 2004 yılındaki genişlemesinin AB ve komşuları arasında yeni bölünme hatları yaratmaması maksadıyla Avrupa Komşuluk Politikası'nı yürürlüğe sokmuş ve bu politikanın amacının Birliğe komşu olan ülkelerin istikrarı, güvenliği ve refahını güçlendirmek olduğunu açıklamıştır.[108]

Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek, 2003 yılında yayınladığı komşuluk politikasında AB, Güney Kafkasya ülkelerini bu politikanın dışında tutmuştur. Ancak 2003 yılının Aralık ayında yayınlanan "Avrupa Güvenlik Stratejisi"

---

[106] Mustafa Aydın, "The Institutional Setting for Cooperation in the Black Sea Area", **International Conference Panel IV, The Black Sea Region: Towards a Partnership for the 21st Century, Constantza, 10-12 June 2005,** s.15.

[107] Heather Grabbe, "The Black Sea Region, What Would an Ambitious EU Policy Consist of?", **Center For European Reform,** February 2004.

[108] Beyond Enlargement: Commission shifts European Neigbourhood Policy into higher gear, Brussels, 12 May 2004, (Çevrimiçi) **http://www.europa.g.e.u.int/comm/world/enp/pdf/ip/IP_ Strategy_Paper_ENP_120504_EN.pdf,** 07.06.2005

belgesinde Güney Kafkasya bölgesi AB'nin etkin olması gereken bir bölge olarak tanımlanmış[109], Mayıs 2004'te yayınlanan yeni komşuluk politikasında da Güney Kafkasya ülkeleri bu komşuluk politikasına dâhil edilmiştir. Bu kapsamda Karadeniz ülkelerinden *Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan yeni komşuluk politikasına dâhil* olan ülkelerdir. RF ise komşuluk politikasında kilit ortak olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda Mayıs 2003'de St. Petersburg Zirvesi'nde belirlenen dört ortak alanın oluşturularak daha gelişmiş bir stratejik ortaklık sağlanması kararı teyit edilmiştir. Bu ortak alanlar; özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma-eğitim ve enerji diyaloğudur.[110] Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ise bu politikanın dışında tutulmuştur.[111]

Yeni komşuluk politikasında AB, bölge ülkeleri ile ilişkilerini teker teker ele alıp, ülkelerin belirtilen standartları yerine getirmeleri istemekte ve ancak bu gelişmeyi gösterdikleri takdirde söz konusu bu devletlerin üyeliğe biraz daha yaklaşabileceklerini belirtmektedir. Bu kapsamda komşuluk politikası devletlere kesin olarak bir üyelik sözü vermemekte, ülkelerin ortak değerlerin ve birlikte alınan öncelikli kararların yerine getirilmesi durumuna bağlı olarak işbirliğini geliştirme imkânı sunmaktadır.[112] Bu kapsamda ülkelerle 3-5 seneyi kapsayacak üyelik eylem planları hazırlanacak, üyelik eylem planlarında belirtilen hususlar yerine getirildiği taktirde ayrıcalıklı ortaklığı içeren Avrupa Komşuluk Anlaşmaları imzalanacaktır.[113] Ancak bu sürecin sonunda hiçbir ülkeye üyelik sözü verilmemektedir.

---

[109] European Security Strategy, **A Secure Europe in a Better World**, Brussels, 12 December 2003.

[110] European Security Strategy, **a.g.e.**, ss. 4-6.

[111] European Neigbourhood Policy,

http://www.europa.g.e.u.int/comm/world/enp/ faq_en.htm# 2.1, 24.06.2005

[112] European Neigbourhood Policy,
http://www.europa.g.e.u.int/comm/world/enp/faq_en.htm#2.1

[113] Beyond Enlargement: **Commission shifts European Neigbourhood Policy into higher gear,** Brussels, 12 May 2004

Tam üyelik için bir söz verilmemesi ülkelerin reformlarını gerçekleştirmeye çalışırken motivelerini azaltan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.[114] Çünkü söz konusu ülkelerin liderleri AB'nin bütün şartlarını karşılamak isteseler dahi, kamuoylarını reformlar konusunda ikna etmekte zorluk çekebileceklerdir.

Bu nedenle AB'nin komşu devletlere ihtiyaçları doğrultusunda cazip teklifler sunması gerekmektedir. Katılım süreciyle geçen on yılın açık bir dersi; AB'nin dönüşümcü etkisinin, aday ülkeler tarafından AB tarafından zorunlu kılınan ön şartlar yerine getirildiğinde, AB'nin avantajlarından faydalandırılmalarının işe yaradığının öğrenilmesi olmuştur. Bu kapsamda kısa süreli teşvikler, uzak ve net olmayan üyelik hayallerini kurmaktan daha iyi bir çözüm olabilecektir. Örneğin, AB, göç sürecindeki azalan gelişme, terörizm ile ilgili işbirliği için harcanan çabalar ve organize suçlar üzerindeki çalışmalar karşılığında, ödül niteliğinde güzel teklifler sunabilir. Yine bu kapsamda ekonomideki standartların ve ürün kalitesinin yükseltilmesi ve kriterlerinin karşılanması sonucu ziraat ve enerjiyi de içeren ortak pazara erişim izni verebilir. Kısacası ülkelerin her kaydettiği aşama için net teklifler ortaya koyabilir.[115]

Komşuluk politikasında eksik kalan bir husus RF'nın kilit ülke olarak adlandırılmasına tezat olarak AB-RF ilişkilerine yeterince değinilmemesidir. RF yakın çevresine ilgisini arttırdıkça ve etkisini daha çok hissettirdikçe, AB'de aynı ülkelerle ilişkilerini daha fazla yoğunlaştırmaya çalışmaktadır. Her iki taraf da bu çatışmanın nereye kadar gideceğini bilmemektedir. Ancak potansiyel gerilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Ukrayna pazar düzenlemesini AB ile yapması için davet edilmiştir. Ama aynı zamanda RF ile de ortak ekonomik alana sahiptir. RF kendi vatandaşlarının eski Sovyet ülkelerinde rahatça dolaşmasını istemektedir. Ancak, AB doğu komşularından AB üyesi olmayan ülkelere karşı sınır kontrollerini arttırmasını istemektedir. AB bölgedeki sorunlu

[114] Heather Grabbe, "Towards a More Ambitious EU Policy for the Black Sea Region", **A New Euro Atlantik Strategy for the Black Sea Region**, ss. 106-07.

[115] Grabbe, "Towards,, s.107

alanlara müzahir olunca gerilimler daha çok artacaktır. Moskova'da buna karşı AB'nin etkisini azaltmaya çalışacaktır.[116]

Sonuç olarak AB tüm zorluklara rağmen, bölge için daha tutarlı, mantıklı ve hırslı politikalar geliştirmek zorundadır. Birçok Karadeniz ülkesi için tam üyelik öngörülebilir gelecekte bir teklif olmamasına rağmen, AB bu ülkelere derinlemesine yönelmelidir. Bu bölge, katılım süreci ne kadar uzarsa uzasın ve ne kadar süratte olursa olsun, AB için her zaman önemlidir. Çünkü AB bu bölgeye zamanında yeterince yönelmezse, gelecekte kriz yönetimi ve benzeri tedbirler çok daha pahalı ve zorlu olabilecektir. [117]

1.2.4. NATO ve Karadeniz'e Yönelik Politikası

NATO'nun doğudaki ortaklarına karşı bugünkü politikası ortaklık sistemi üzerine oturmaktadır. BİO programı da bu sistemin bedenini oluşturmakta[118], ülkeler istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda farklı boyutlarda NATO ile işbirliği yapabilmektedirler. Aynı zamanda BİO programı NATO'ya yeni katılacak ülkeler için önemli bir basamak teşkil etmektedir.

Karadeniz ülkelerinin hepsi BİO programına dâhildir. Bununla birlikte halk güvenlik organizasyonlarını tam olarak özümsemiş ve amacını anlamış değildir. Örneğin Moldova'da NATO, hala Soğuk Savaş sürecindeki gibi algılanmakta ve ülkenin sadece % 20'si NATO ile entegre olmayı istemektedir. [119] Bunun için bugüne kadar NATO ve Moldova ilişkileri sınırlı ölçüde kalmıştır. Ancak Moldova Devlet Başkanı Chinisau, Trandinyester'deki sorunların çözümü için NATO'dan politik destek beklemektedir. Moldova BİO kapsamında IPP mekanizmasına dahildir.

Güney Kafkasya'da en aktif NATO ortağı olan devlet Gürcistan'dır. NATO'ya tam üye olma ülkenin dış politika öncelikleri arasında yer almaktadır. Zira Gürcü askeri ve sivil yöneticiler, NATO'ya üye olmayı Rus baskısından

[116] Grabbe, **"Towards"**, s.117

[117] Grabbe, **"Towards"**, ss. 107-115.

[118] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.,** s. 13.

[119] Labuszewska and Zarebska (Eds.), **a.g.e.,** s. 39.

kurtulmak ve Batı medeniyetine geri dönmek olarak değerlendirmektedirler. Bu kapsamda Gürcistan 1999 yılında PARP mekanizmasına dâhil olmuştur. 2006 Riga Zirvesinde NATO Gürcistan ile diyalogun hızlandırılması kararı almıştır.

Azerbaycan, NATO ile işbirliğini dış politika önceliklerin biri saymakta, NATO'yu Dağlık Karabağ meselesinin çözümünde Ermenistan üzerinde bir baskı unsuru olarak görmektedir. Azerbaycan PARP mekanizmasına dâhil olup, IPAP'a üye olmak istemektedir. Türkiye'nin yaptığı yardımlar, Azerbaycan ile NATO arasındaki ilişkilere önemli katkı sağlamaktadır.

Ermenistan, NATO ile işbirliği yapmayı dış politikasını çeşitlendirmek açısından uygun görmektedir. Bu kapsamda Ermenistan AB'ye entegre olma yolunda NATO'yu bir araç olarak değerlendirmekte, ancak RF'nin başını çektiği Kollektif Güvenlik Organizasyonu'na (Taşkent Andlaşması) dahil olması, diğer bir savunma örgütüne üye olmayı engellemektedir. Ermenistan PARP mekanizmasına dahil olup, IPAP'a ilgi duymamaktadır. Ancak son üç yıldır Ermenistan'ın NATO ile ilişkileri ivme kazanmıştır. Bunun sebebi, ittifakın Azerbaycan ile artan ilişkileridir. Aynı zamanda RF'nin Ermenistan'a karşı olası politika değişikliğine önlem alınmak istenmektedir. Dağlık Karabağ meselesi çözülmeden NATO ile Ermenistan ilişkilerinin sınırlı kalacağı değerlendirilmektedir.

Ukrayna, 2002 yılından itibaren NATO üyesi olmak istemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek doğrultusunda NATO-Ukrayna Eylem Planı (NUAP - NATO-Ukraine Action Plan) ve Yıllık Hedef Planları (ATPs - Annual Target Plans) yapılmaktadır. Ancak 2003 ve 2004 yıllarını kapsayan uygulamaları göstermiştir ki Ukrayna, NATO ile ilişkilerini politik çıkarları için kullanmakta, NATO'ya üye olma doğrultusunda standartların sağlanması açısından gerçek bir kararlılık sergilememektedir.

RF, NATO ile ilişkilerini 2002 yılında kazandığı ayrıcalıklı statüsünü kullanarak sadece bazı alanlarda kurmak istemektedir. RF'nin, NATO'ya üye olma doğrultusunda bir isteği olmamakla birlikte, NATO ile ilişkilerini politik prestij ve etkisini arttırmak maksadıyla kullanmak istemektedir. Bu kapsamda

NATO, RF ile ilişkilerini koparmadan her iki tarafa da fayda sağlayacak konularda işbirliği yapmaya yönelmekte, barışı destekleme operasyonlarını da bu çerçevede değerlendirmektedir.

NATO'nun 2006 Riga Zirvesi sonrası yayımlamış olduğu sonuç bildirgesinde yer alan 46 maddeden 6'sının doğrudan Karadeniz ülkelerine yönelik olması da NATO'nun bu bölgeye duyduğu ilginin bir göstergesi olarak görülebilir.[120]

1.2.5. Karadeniz Jeopolitiğinde Diğer Aktör Ülkeler

1.2.5.1. Romanya

Romanya bir taraftan ülkesi içinde olan Macar azınlıklarla ilgili sorunları diğer taraftan Ukrayna ile olan Yılan Adası sorunu ve iki Slav devlet arasında kalma psikolojisinin kendisinde yarattığı bir güvensizlik nedeniyle bölge içinde Türkiye ile ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışmakta, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarını kendisi için birinci sırada bir emniyet faktörü olarak görmektedir.

AB'ye giriş sürecinde komşu ülkeleriyle sorunsuz bir ilişki sürdürmek isteyen Romanya enerji nakil hatları rekabetinde Gürcistan ile ilişkilerini sağlamlaştırarak, enerji hammaddelerinin Batı'ya ulaştırılmasında en ekonomik ve en kısa yollardan biri olan Trieste-Köstence'yi ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Romanya 217 milyon ton petrol ve 452 milyar metreküplük doğal gaz rezervleri ile Doğu Avrupa ve Balkanlar açısından önemli bir enerji merkezidir.[121]

AB içerisinde Romanya, Almanya ve İtalya'nın etki coğrafyası içerisindedir. Romanya genel ihracatının % 25'ini İtalya, % 15.6'sını Almanya ile yapmaktadır. Genel ithalatında ise İtalya % 20.7'lik, Almanya % 14.8'lik bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan Romanya büyük limanları ile birlikte Karadeniz

---

[120] **http://www.nato.org/natosummit2006 riga.doc,** 14.12.2006.

[121] **Romanya Ülke Bülteni**, Mayıs 2003, DEİK, (Çevrimiçi)
http://www.deik.org.tr/bultenler/200359113544romanya-mayis03.pdf, 23.01.2005.

üzerinden oluşturulacak ulaşım imkânları vasıtasıyla, bu bölgenin Avrupa'ya açılan kapısı olmayı düşünmektedir.[122]

29 Mart 2004 tarihinde NATO üyesi olan ve halen AB'ye tam üye olma aşamasında bulunan Romanya, son yıllarda Karadeniz'de öncü ve etkin bir politika izleme arayışına girmiş olup, bu bağlamda sivil toplum örgütlerini de kapsayan aktif bir süreç başlatmıştır. Romanya Karadeniz politikasını, NATO ve AB'nin bölgeye daha fazla müdahil edilmesi üzerine oturtmakta ve dış politikasının önemli bir boyutu haline dönüştürmeye çalışmaktadır. Romanya tabiatıyla böyle bir konumdan elde edilebileceği kazanımların da hesabını yapmaktadır.[123]

Romanya'nın bu yaklaşımının arkasında Karadeniz'de RF ve Türkiye faktörlerini dengeleme ve askeri imkânsızlıklarını NATO ve AB'yi bölgeye çekerek kapama arayışı da yatmaktadır.

Romanya, belli bir süre, resmen olmasa da bazı düşünce kuruluşları ve hükümet dışı oluşumlar aracılığıyla Montreux Sözleşmesi'ni de sorgulamış, ancak ABD'nin bu konudaki tutumunun belirginleşmesiyle bu yaklaşımından vazgeçmiştir.

BLACKSEAFOR'un dönüşümüne ilişkin süreçte Romanya başından beri kısıtlayıcı ve engelleyici bir tutum takınarak, sürecin ilerlemesini sekteye uğratmaya çalışmıştır. Ayrıca 2006 Ocak ayında sürecin 6 aylığına askıya alınmasını önermiştir.

Mezkûr sürenin sonuna doğru, Mayıs 2006'da Ankara'da yapılan ikili siyasi-askeri istişarelerde Romen tarafı, ülkemizin Karadeniz güvenliğinde oynadığı öncü rolü teslim ettiğini ve desteklediğini açıkça belirtmiş, Karadeniz Uyum

---

[122] Romanya Ülke Bilgi Dosyası, (Çevrimiçi)

http://www.gnkur.tsk/istihbarat_bsk/balkanlar/romanya_b_n.doc, 14.02.2005.

[123] Vural Atalay, "Karadeniz'e Sahildar Ülkelerin Deniz Güvenliğine Yönelik Politikaları", **Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu bildirisi, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 14 Haziran 2006**, s. 4.

Harekâtı'na katılım niyetini de beyan etmiştir. Romanya'nın söz konusu tutumunun şekillenmesinde ABD'nin önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Karadeniz Uyum Harekâtı'na ilişkin daha olumlu bir tutum sergilemeye paralel olarak Romanya'nın BLACKSEAFOR konusunda hala ciddi tereddütlerinin bulunduğu, özellikle Ruslarla bilgi değişimine ve kendi deniz kuvvetlerini diğer ülkelerin (özellikle RF) komutasına teslim etme hususuna yanaşmaya sıcak bakmadığı, ayrıca, BLACKSEAFOR sürecinin daha yavaş ilerlemesini arzu ettiği gözlenmektedir.

1.2.5.2. Bulgaristan

Bulgaristan, yaklaşık nüfusunun % 10'unu teşkil eden Türk unsuru nedeniyle Karadeniz'deki işbirliğine (KEİ) ilk başta şüpheci yaklaşmış, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarını kendisi için birinci öncelik olarak görmüştür.

Enerji nakil hatları rekabetinde Burgaz-Dedeağaç Hattı'nı kendi çıkarları doğrultusunda gören Bulgaristan, Yunanistan ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda 1992-2004 tarihleri arasında Yunanistan'ın Bulgaristan'a yaptığı yatırımların miktarı 1.092 milyar doları bulmuştur. Bu rakamla Bulgaristan'daki yabancı yatırımlar arasında birinci sırayı alan Yunanistan, bu süre içerisinde 150.7 milyon dolarlık yatırım yapmış olan Türkiye'nin çok ötesindedir. [124]

AB içerisinde Almanya ve İtalya'nın etki coğrafyası içerisinde bulunan Bulgaristan'ın 2004 yılı Kasım ayı itibariyle ihracatında % 7.62'lik pay ile İtalya, ithalatında ise % 6.93'lik pay ile Almanya ilk sırada yer almaktadır. Bulgaristan'da Romanya gibi AB'nin ve NATO'nun Doğu Karadeniz'e açılmasında aktif rol almayı istemektedir.[125]

Bulgaristan, yeni bir NATO üyesi olarak genel anlamda Romanya'nınkine benzer ancak daha nüanslı bir Karadeniz politikası gütmekte olup, bu konuda

---

[124] Bulgaristan Ülke Bülteni, Şubat 2005, DEİK, (Çevrimiçi) **http://www.deik.org.tr/bultenler/200521015415Bulgaristan-Subat2005.pdf,** 03.03.2005.

[125] Plamen Pantev, "The Black Sea As Boundary Or Bridge?", **Seminar Report by Micaela Gustavsson and Bezen Balamir Coskun, SIPRI,** Stockholm, 28 November 2003, s. 3.

ABD'nin tutumuna ve telkinlerine son derece bağlı kalmaktadır. Romanya'da olduğu gibi Bulgaristan da Karadeniz konusunda düzenli olarak uluslararası konferanslar düzenlemekte ve özellikle NATO ve AB ülkelerinin dikkatlerinin Geniş Karadeniz Bölgesi'ne çekilmesine çalışmaktadır.

Deniz güvenliği bağlamında daha esnek bir tavır sergilemeye başlayan Bulgar tarafı, 2005 Mart ayında iletilen Karadeniz Uyum Harekâtı'na katılım önerisine uzun süre cevap vermemiş, son olarak NATO Dışişleri Bakanları toplantısı vesilesiyle geçtiğimiz Nisan ayında Sofya'da yapılan ikili danışma toplantısında Karadeniz Uyum Harekâtı hakkında ayrıntılı bilgi talep etmiş ve bu konuya yaklaşımını önümüzdeki yakın dönemde şekillendireceğini belirtmiştir. Bulgaristan'ın BLACKSEAFOR'un transformasyon sürecini de ihtiyatlı olarak tanımlamak mümkündür. Bulgarların özellikle bilgi değişimi konusundaki iç mevzuatlarından kaynaklanan sıkıntıları mevcuttur.[126]

Ayrıca, Bükreş'te yapılan Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu zirvesinde konuşan Bulgaristan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Kalfın'in BLACKSEAFOR'a atıfta bulunması dikkat çekmiştir.

1.2.5.3. Moldova

BDT'nin en fakir ülkesi konumunda olan Moldova, **başta enerji olmak üzere RF'ye bağımlı durumdadır**. Bu bağımlılık Moldova'nın yüzünü Batı'ya dönmesindeki en büyük engeli teşkil etmekte, ancak Romanya ve Ukrayna'nın Batı ile artan ilişkileri Moldova'yı umutlandırmaktadır.

Moldova ticaret yaptığı ülkelerin sayısını artırmaya gayret göstermekte ancak ekonomisi büyük oranda BDT bölgesindeki ihracat pazarlarına bağımlı kalmaktadır. Avrupa ile coğrafi açıdan bütünleşmiş bir ülke olan Moldova'nın ihracatının sadece % 20'lik bir kısmı AB ülkelerine yapılmakta, BDT için ise bu oran % 60-70 seviyelerine çıkabilmektedir. Aynı zamanda ülkenin ağır

[126] Atalay, **a.g.b.**, s. 5

sanayisinin büyük bir kısmının ayrılıkçı bölge Transdinyester'de olması ülke ekonomisini olumsuz olarak etkilemektedir.[127]

1.2.5.4. Ukrayna

Ukrayna Soğuk Savaş sonrası stratejik önemi en fazla artan ülkelerden birisidir. Bulunduğu coğrafyanın RF ile Doğu Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlaması veya tampon bölge olması, BDT'nin birleştirici en önemli ülkesi olması, Rus enerji nakil hatlarının Avrupa'ya aktarımında merkezi bir rol oynaması ve RF'nin bölgede Slav kültürü ve Ortodoks dinine bağlı etkisini kontrol etmesi özelliği Ukrayna'yı jeostratejik bir oyuncu yapmakta, gelecekte de jeopolitik bir mihver olma potansiyeli vermektedir. Ukrayna bugüne kadar RF ile Batı arasında dengeli bir politika izlemeye gayret göstermiş, ancak 2004 yılı sonunda gerçekleştirilen Turuncu Devrim sonrası dengenin ağırlık noktası Batı'ya doğru kaymıştır.

Aynı zamanda Ukrayna, geniş ve verimli topraklara, zengin maden ve kömür yataklarına, SSCB'den miras kalan güçlü bir sanayiye, akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, iyi eğitilmiş işgücüne ve yaklaşık 50 milyonluk nüfususun oluşturduğu yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir. Verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip olan Ukrayna, tarım alanında dünyada en yüksek üretim potansiyeline sahip ülkelerden biridir. Ülke topraklarının yüzde 70'i (42 milyon hektar) ekilebilir tarım arazisidir. Ukrayna dünyanın beşinci büyük demir cevheri üreticisidir ve dünyadaki en büyük ikinci magnezyum rezervlerine sahiptir.[128] Bu özellikleriyle de Ukrayna gelecekte Karadeniz Bölgesi'nde ve RF-AB-ABD arasında oluşacak dengelerde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir.

Ukrayna enerji olarak çok büyük ölçüde RF'ye bağımlıdır. RF ve Türkmenistan, Ukrayna'nın ithalat yaptığı ülkeler içerisinde ilk sırada yer almakta

---

[127] Moldova Ülke Bülteni, Haziran 2003, DEIK, (Çevrimiçi) **http://www.deik.org.tr/bultenler/200364155225Moldova-haziran2003.pdf,** 01.03.2005.

[128] Ukrayna Ülke Bülteni, Ekim 2004, DEİK, (Çevrimiçi**) http://www.deik.org.tr/bultenler/20041012124853ukrayna bulten-ekim2004.pdf,** 24.02.2005.

ve bu ülkelerden yapılan enerji ithalatı toplam ithalatın yüzde 40'ına tekabül etmektedir. Ukrayna ise bu bağımlılığı Kafkaslar ile Odessa arasında kurulacak bir hat ile aşmak istemektedir. Ukrayna'yı RF'ye bağımlı kılan bir diğer unsur ise Ukrayna içinde bulunan Rus nüfusudur. Ülke nüfususun yaklaşık % 24'ünü oluşturan Ruslar, ülkenin doğusunda yer alan sanayi bölgelerinde ve önemli büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. 2004 seçimleriyle de ortaya çıkan parçalanma korkusu Ukrayna'yı, her zaman terazinin diğer kefesine RF'yi koymayı zorunlu kılmaktadır. Zira son birkaç yılda Ukrayna, RF'nin üçüncü büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Aynı zamanda 2004 yılının ilk 6 ayında iki ülke arasındaki ticaret bir önceki seneye göre % 40 oranında artış göstermiştir.[129]

Bu zorunluluk, Ukrayna'yı bölgede RF'ye rakip olan ve aynı zamanda Rusya-ABD dengelerini gözetmek mecburiyetinde olan Türkiye ile iyi ilişkilere yöneltmektedir. "Karadeniz'de Deniz Alanında Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) Oluşturulması" sürecini fikri olarak başlatan ülkenin Ukrayna, BLACKSEAFOR Harekâtı'nı başlatan ülkenin ise Türkiye olması ve her iki ülkenin de uluslararası boyutta birbirlerine başlattıkları konularda destek vermesi, bu ülkelerin bölgesel güvenlik düzleminde birbirine yaklaştığını gösteren hususlardır.

Ukrayna, RF'yle zaman zaman gergin olarak nitelendirilebilecek ilişkilerine rağmen Karadeniz güvenliği konusunda RF'ninkine yakın bir tutum sergileye gelmiştir. Karadeniz Uyum Harekâtı'na olumlu tepki veren ilk ülkelerden olan Ukrayna'yla bu çerçevede bilgi değişimine ilişkin bir protokol imzalanma aşamasında bulunulmaktadır.[130]

BLACKSEAFOR'un transformasyon sürecine de belli oranda destek sağlayan Ukrayna, Ocak 2006'da gündeme gelen Romen önerisi üzerine süreç askıya alındığında ülkemize desteğini bildiren tek ülke konumunda olmuştur.

---

[129] **Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities** (July-September 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004, s. 14. (Çevrimiçi) **http://www.isn.ethz.ch/isis/Frame/frame3index.htm.**

[130] Atalay, **ag.b.**, s. 6

1.2.5.5. Gürcistan

Gürcistan'ın önemli bir geçiş coğrafyasında bulunması, Sovyetler Birliği döneminde Gürcistan'ı en zengin cumhuriyetlerden birisi yapmıştır. Bu dönemde SSCB'nin toplam kargo miktarının yaklaşık % 2,5'i Gürcistan üzerinden yapılmıştır.[131]

Bugün ise Gürcistan'ın ekonomik olarak en büyük zaafı, ekonomisinin büyük oranda RF ve Türkmenistan'dan ithal edilen doğal gaza bağımlı olmasıdır. Ancak RF'ye alternatif boru hatlarından Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarının bu ülke sınırlarından geçiyor olması, Gürcistan'a jeoekonomik ve jeostratejik bir önem kazandırmaktadır.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Gürcistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, ABD'den sonra Gürcistan'a en çok yardımda bulunan ülkedir.[132] Bağımsızlık sonrasında Türkiye-Gürcistan ilişkileri askerî işbirliğini de içinde alacak şekilde gelişmiş, Gürcistan'ın ticaret ilişkilerinde Türkiye her zaman en öndeki sıralarda yer almıştır.

Gürcistan'ın benimsediği kimliği ifade etmesinde en önemli adım Prag Zirvesi'nde Avrupa-Atlantik müttefikliğine tam üye olma isteği kararını açıklaması olmuştur.[133] Bu kararın verilmesinde en önemli etkenler; Gürcistan sınırları içerisinde bulunan ayrılıkçı bölgelerin RF tarafından desteklenmesi ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının Batı'ya aktarımında RF'nin Gürcistan'a baskı uygulamasıdır. Ancak Gürcistan'ın hem iç sorunlarının üstesinden gelebilmesi hem de Avrupa ile ilişkilerini geliştirebilmesi için RF ile istikrarlı ve dostça ilişkiler kurması gerekmektedir.[134]

---

[131] Kovalsky, **"Russia and the Black Sea Realities"**, s. 167.

[132] Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayınevi, Nisan 2002 s. 223.

[133] Japaridze and Rondeli, **"Europe is on Georgia's Mind"**, s. 43.

[134] Archil Gegeshidze, "The Black Sea As Boundary Or Bridge?", **Seminar Report by Micaela Gustavsson and Bezen Balamir Coskun, SIPRI,** Stockholm, 28 November 2003, ss. 3-4.

Başlangıçta BLACKSEAFOR'a olumlu yaklaşan Gürcistan'ın, son iki yüksek düzeyli uzmanlar grubu toplantısında Romanya-Bulgaristan ikilisiyle birlikte hareket ettiği ve özellikle NATO'yu bölgeye sokma arayışı içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Karadeniz Uyum Harekâtı'na tüm sahildarlar gibi Gürcistan da davet edilmiştir. Katılıma ilişkin belgeler Gürcistan tarafına 2005 Mart ayında iletilmiştir. Aynı tarihte Gürcistan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, konuya ilişkin değerlendirmenin devam ettiğini belirtmişlerdir. O tarihten bu yana Gürcü makamlarından katılıma ilişkin herhangi bir cevap alınamamıştır. Gürcü makamlarına her vesileyle Karadeniz Uyum Harekâtı hakkında daha fazla bilgi iletme çabalarımız devam etmekte ve önümüzdeki dönemde Gürcü makamlarıyla bu konuda ikili istişareler yürütülmesi planlanmaktadır. Diğer kıyıdaş ülkelerin katılması durumunda Gürcistan'ın dışarıda kalamayacağı ve Karadeniz Uyum Harekâtı'na dâhil olacağı değerlendirilmektedir.[135]

1.2.5.6. Azerbaycan

Azerbaycan'ın ilişkilerinde belirleyici unsur işgal altındaki Dağlık Karabağ sorunudur. Ermeni işgali altında bu topraklar ve Ermenistan'ın RF ve İran tarafından destekleniyor olması, Azerbaycan'ı Türkiye'ye ve Batı'ya yaklaştırmaktadır. Bu kapsamda özellikle 11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadelesine verdiği destek nedeniyle Azerbaycan ve ABD ilişkileri hızla gelişme göstermektedir. Siyasî alanda başlayan ikili ilişkiler, ABD'nin 907 sayılı yasayı (ABD'nin Ermenistan ve Azerbaycan'a askerî yardım yapmasını yasaklamaktadır) kaldırmasıyla askerî alana da kaydırılmıştır.

Azerbaycan'ın dış politikasında belirleyici diğer bir ülke İran'dır. Azerbaycan Türkiye ile etnik bağlara sahipken, İran ile tarihin kendisine yüklediği bir ilişkiye sahiptir. İran, kuzey İran olarak kabul ettiği Azerbaycan topraklarına ilişkin iddialara sahiptir. Azerbaycan ise İran sınırları içinde bulunan ve Azeri nüfusun yaşadığı Kuzey İran'daki bölgelere ilişkin iddialar da bulunmaktadır.[136]

---

[135] Atalay, **a.g.b.,** s. 6

[136] Taşdemir, **"Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları"**, s. 220.

İran'daki Azeriler İran nüfusunun % 25'ini teşkil etmektedir. Azeriler din adamları içinde yüksek oranla temsil edilmektedir ve Tahran pazarının % 75'ini oluşturdukları belirtilmektedir.[137] Aynı zamanda Azeri petrol ve doğal gazı İran'ın enerji nakil hatlarına da alternatif oluşturabileceğinden İran'ı rahatsız etmektedir. Azerbaycan'ın doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip olması ve Gürcistan ile birlikte bu enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında alternatif hat oluşturması Azerbaycan'ı hem jeostratejik hem de jeoekonomik bir oyuncu yapmaktadır.

1.2.5.7. Ermenistan

Bölge ülkelerinden Ermenistan'ın 1991 yılından itibaren bugüne kadar ki dış politikasının iki değişmez unsuru vardır. Bunlar 1915 yılında Türkiye'de cereyan eden olaylar ve bunlara bağlı sözde Ermeni soykırımı iddiaları ile 1988'de başlayan Dağlık Karabağ anlaşmazlığı konusunda Azerbaycan ile yaşanan sorunlardır. Bu sebeple Ermenistan kendisini batıdan Türkiye, doğudan Azerbaycan tarafından kuşatılmış hissetmektedir. Bu durumda Ermenistan'ı RF ve İran'a yakınlaştırmaktadır.[138]

Ermenistan'ın yüzünü batıya dönmesinin önündeki en büyük engel ise ülke topraklarından yaşayan Rus nüfusunun çokluğu ve ülke topraklarında konuşlanan Rus askerî birlikleridir. Diğer yandan Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile olan sorunları ekonomik gelişimine engel teşkil etmektedir. Ermenistan'ın ekonomisi gün geçtikçe kötüleşmekte, bu durum da halkı rahatsız etmektedir.

---

[137] Graham E. Fuller, "Türkiye'nin Yeni Doğu Politikası", Ed. by Ian O. Lesser and Graham E. Fuller, **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, Alfa Yayınları, Temmuz 2000 syf 106-108

[138] Taşdemir, **"Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları"**, s. 220.

1.3. Türkiye ve Karadeniz Politikaları

İstanbul ve Çanakkale Boğazları tarihi süreç içerisinde en çok önem atfedilen su geçiş yollarından biri olmuştur. Boğazlar'a verilen bu önem aynı zamanda kendisine sahip olan devletlerin kaderi üzerinde etken bir rol oynamıştır. Bu kapsamda Boğazlar'a sahip olan devletin zayıflaması/güçlenmesi ile birlikte Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi/sağlamlaştırması birbiriyle paralellik izlemiştir. [139]

1484 yılında bir Osmanlı gölü haline gelen Karadeniz ve Karadeniz'e tek açılış kapısı olan Boğazlar, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmeye başlaması ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin tek taraflı kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda RF'nin yeni bir aktör olarak Karadeniz'de belirmeye başlaması, 1774 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması ile birlikte Rus ticaret gemilerine Karadeniz'den Akdeniz'e, Akdeniz'den Karadeniz'e geçiş hakkı tanınması, RF'nin Karadeniz'e inişini tescil eden ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki kesin hâkimiyetinin sona ermesinde dönüm noktası olmuştur. [140]

1809-1840 yılları arasında ikili anlaşmaların konusu olan Boğazlar üzerinde açık ve gizli anlaşmalar ile Rus etkisinin artması ve bu etkinin artmasına karşılık İngiliz müdahalesine sahne olmuştur.[141] 1841-1936 yılları arasında ise çok taraflı anlaşmalarla statüsü belirlenen Boğazlar, bu dönemden itibaren zamanın en önemli anlaşmalarının konusu olmuş[142], bu anlaşmalarla Boğazlar'ın savaş gemilerine kapalılığı ve ticaret gemilerine açıklığı kabul edilerek hem Avrupalı devletlerin Rusya üzerinde Karadeniz'den baskı

---

[139] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 165.

[140] Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Yayınları, İstanbul, 1996, s. 158

[141] Selahattin Erdoğan, "Montreux'ye Kadar Olan Tarihsel Süreçte Boğazlar", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Kasım 2004, Sayı: 591, ss. 7-8.

[142] Londra Boğazlar Sözleşmesi (13 Temmuz 1841), Paris Antlaşması ve Paris Boğazlar Sözleşmesi (1856), Karadeniz Hakkında Londra Sözleşmesi (13 Mart 1871) ve Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878)

oluşturması engellenmiş hem de Rusya'nın sıcak denizlere inerek Avrupalı devletler için tehdit oluşturması önlenmeye çalışılmıştır.

1'inci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ve Sevr Anlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi, imparatorluğun dağılması aynı paralellikte olmuş, Raymond Lacoste'un da dediği gibi "Şark meselesinin (yani Osmanlı İmparatorluğu topraklarının büyük devletlerce paylaşılması ve nüfus bölgelerine ayrılması) bütün görünümlerinde, Boğazlar esas mesele olarak" karşımıza çıkmıştır.[143]

Lozan Anlaşması ile birlikte Boğazlar üzerindeki egemenliğin tam olarak sağlanamamasının hem Türkiye hem de Rusya açısından yarattığı güvenlik boşluğu ise [144], Atatürk'ün günün siyasi konjonktürünü çok iyi değerlendirerek Boğazlar konusunu uluslararası platforma taşıması ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini teyit eden Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ile birlikte doldurulmuştur. Kabul edilmesinden itibaren hem bir dünya savaşı görmüş, hem de etkisi yoğun olarak Boğazlar üzerinde hissedilen Soğuk Savaş'ı atlatmış olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hiçbir değişikliğe uğramadan ayakta kalabilmesi ve korunmasındaki rolünün tescili olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte de Montreux Boğazlar Sözleşmesi zaman zaman gündeme gelmeye başlamıştır. Tarihten de görüldüğü gibi Boğazlar uluslararası ve bölgesel dengelerin her önemli değişim kavşağında gündeme gelmekte ve sadece Boğazlardaki statüden etkilenen tarafların değil, birçok farklı aktörün de aynı anda devreye girmesine yol açmaktadır.[145] Bu durum da boğazların sahibi olan Türkiye'nin yanısıra başta Rusya olmak üzere Karadeniz ülkeleri üzerinde bir güvenlik problemi doğurmaktadır.

---

[143] Haluk Gürsel, **Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s. 22.

[144] Ali Kurumahmut ve Sinan Azmi Tosun, **Uluslararası Boğazlar'dan Geçiş ve Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü**, HAK Yayınları, İstanbul, 1999, s. 34.

[145] Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 167.

Bu güvenlik probleminin kaynağı denizler ile karaların statüsünün birbirinden tamamen farklı olmasından kaynaklanmaktadır. “Kara parçaları tamamen devletin egemenliğinde olmasına rağmen, denizler; “devletin egemenliğine tabi deniz kesimi” ve bütün devletlerin yararlanmasına açık olan “açık denizler” olmak üzere iki ayrı hukuki rejime tabidirler.[146] Bu durumun bir sonucu olarak, deniz filoları kuvvetli olan devletler, gerek iktisadi ve gerek askeri bakımdan, hareket serbestîsine sahip oldukları açık denizin geniş, kıyı devletinin egemenliğine tabi olan karasularının dar olmasını istemektedirler. Buna karşılık deniz filoları kuvvetli olmayan, güvenliklerini yabancı devlet gemilerini kıyıdan uzakta tutarak sağlamak isteyen devletler, egemenliklerine tabi olan deniz kesimini genişletmek eğilimindedirler.”[147]

Bu kapsamda Montreux Boğazlar Sözleşmesi önemli bir rol oynamaktadır. Montreux Boğazlar Sözleşmesi anlaşma metninde de belirtildiği gibi başta Türkiye’nin güvenliği ve Karadeniz’e kıyıdaş olan devletlerin güvenliğini koruyacak biçimde bir düzenleme getirmiştir. Bu düzenlemeler barış zamanı, Türkiye’nin tarafsız olduğu savaş zamanı, Türkiye’nin muharip olduğu savaş zamanı ve Türkiye’nin kendisini pek yakın bir harp tehdidine maruz saydığı durum olmak üzere dört farklı durumda ele alınmıştır.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi, Karadeniz’e kıyıdaş olmayan ülkelerin savaş gemilerinin Karadeniz’e girişini tonaj, tip ve süre olarak kısıtlamaktadır. Buradaki temel düşüncenin bölge dışı güç veya güçlerin Karadeniz ülkeleri üzerinde sürekli bir baskı unsuru oluşturarak/oluşturma ihtimali yaratarak bölge ülkelerinin silahlanması ve saldırgan davranışlar sergilemesine ön alınması olduğu değerlendirilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ve aynı zamanda güvenlik alanında işbirliğini teşvik etmenin bölge ülkeleri arasında güvenlik artırıcı bir unsur oluşturmasından dolayı Karadeniz’de güvenliğin sağlanması Karadeniz ülkeleri tarafından gerçekleştirilmelidir.

---

[146] Toluner, **a.g.e.**, s. 56.

[147] Toluner, **a.g.e.**, s.86.

1.3.1. Türkiye'nin Karadeniz Güvenliğine Bakışı

Türkiye'nin Karadeniz güvenliğine ilişkin politikasının temel esasları Dışişleri Bakanlığı, NATO ve Avrupa-Atlantik Güvenliği Siyasi İşler Dairesi Başkanı Vural Altay tarafından aşağıda belirtilen şekilde açıklanmaktadır.[148]

Karadeniz kapsamında, Türk dış politikasının temel niteliklerinden birisi olarak bölgesel güvenlik mekanizmaları ve girişimleri aracılığıyla barış ve istikrarın korunması ve geliştirilmesi yöntemi esas alınmaktadır.

Bu tutumumuzu yönlendiren unsurların başında Lozan Antlaşması ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi gelmektedir.

Ulusal çıkarların korunması temelinde, değişen uluslararası ortamın tüm parametreleri ile Türkiye'nin NATO üyeliği ve AB üyelik perspektifi göz önünde bulundurularak, uluslararası ilişkilerin ve yükümlülüklerin ortaya çıkardığı tüm gereksinimleri bağdaştıran uyumlu bir çerçeveyi idame ettirmektir.

Karadeniz deniz sahasının güvenliği alanında mevcut temel mekanizma ve girişimler, 1998 yılında ülkemiz tarafından ortaya atılan Karadeniz'e sahildar devletlerin deniz kuvvetleri arasında işbirliğine gidilmesi fikri çerçevesinde, tüm sahildarlar arasında 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan anlaşma ile oluşturulan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu; AGİT çerçevesinde oluşturulan Karadeniz'de Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) Belgesi ve 1 Mart 2004 tarihinden itibaren Türk Deniz Kuvvetleri'nce Karadeniz'de yürütülmekte olan ve içinde bulunulan dönemde diğer kıyıdaş ülkelerin de katılım aşamasında oldukları ve bölgede ortaya çıkabilecek terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılması ile Türk Boğazları'nın güvenliğine katkıda bulunulmasını hedefleyen Karadeniz Uyum Harekâtı'dır.

[148] Atalay, **a.g.b,** s. 1

Öte yandan, Türkiye öncülüğünde 1992'de kurulan KEİ Örgütü, bu mevcut girişimleri tamamlayan ve güvenliğe destek mahiyetindeki daha geniş ve genel bir üst çatı konumundadır.

Özellikle 11 Eylül 2001 terörist saldırılarının ardından ortaya çıkan uluslararası işbirliği gereksinimini bölge çapında takviye etme ihtiyacı anılan girişimlere işlerlik kazandırmıştır. Türkiye tüm bu mekanizma ve girişimlerin kurulmasında ve geliştirilmesinde baştan beri öncü bir rol üstlenmiş olup, bugün aynı rolü oynamaya devam etmektedir.

Karadeniz'in deniz sahasının güvenliği bağlamındaki siyasetimiz üç ana unsur etrafında şekillenmektedir. Bunlar özetle; Karadeniz'de mevcut risk ve tehditlerin boyutları, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin bunlarla başa çıkabilme imkân ve kabiliyetleri ve bütüncül ve işbirlikçi yaklaşım olarak sıralanabilir.

Karadeniz'de mevcut asimetrik risk ve tehditler başka denizlerle karşılaştırıldığında alarm verici boyutlarda değildir. Esasen bu durum 2005 yılında BLACKSEAFOR bünyesinde yapılan kapsamlı bir risk değerlendirmesinde de vurgulanmıştır. Elbette bu Karadeniz'in risk ve tehditlerden tamamen arınmış olduğu anlamına gelmemektedir. Karadeniz'de güvenlik sorunlarının bu aşamada bölgenin güvenlik ve istikrarını etkileyecek seviyede olduklarını söylemek mümkün değildir. Karadeniz'de herhangi bir güvenlik boşluğu bulunmamaktadır. Tabii ki bu kapsamda caydırıcı tedbirler alınması önem arz etmektedir. Esasen Karadeniz Uyum Harekâtı ile Türkiye tarafından yapılan da budur.

Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin mevcut askeri imkân ve kabiliyetleri söz konusu risk ve tehdit potansiyeli ile başa çıkmak için yeterli seviyededir. Olası risk ve tehditlerle kıyıdaş ülkelerce başa çıkılamaması durumunda tabiatıyla, belli şartların yerine getirilmesi koşuluyla, dışarıdan yardım alınması mümkündür. BLACKSEAFOR anlaşmasının 19'uncu maddesi de buna izin vermektedir. Ancak içinde bulunulan aşamada böyle bir ihtiyaç söz konusu

değildir. Tarafımızdan izlenen bu tutum, hiçbir şekilde dış aktörleri dışlama çerçevesine oturtulmamıştır.

Karadeniz'e yönelik bölgesel güvenlik düzenlemelerine herhangi bir kutuplaşmaya gidilmeden tüm kıyıdaş ülkelerin katılması, hiçbirisinin bu düzenlemelerin dışında bırakılmaması büyük önem arz etmektedir.

Bu sürecin başından beri Türkiye, başta RF ve iki NATO müttefikimiz Romanya ve Bulgaristan olmak üzere, tüm ilgili taraflara Karadeniz'in bir güvenlik boşluğu içerisinde olmadığı, bölgeye son dönemde yoğun ilgi gösterildiği, bunun doğal olarak önümüzdeki dönemde de devam edeceği, ancak bu keyfiyetin, elimizdeki işbirliği mekanizmalarını bırakıp dışarıya yönelmeyi değil, söz konusu mekanizmaları geliştirmek ve etkinleştirmek suretiyle Karadeniz ve Avrupa-Atlantik bölgeleri arasında entegrasyonu sağlama amacını hedef aldığı şeklinde açık ve net mesajlar vermeye özen göstermiştir.

Gerek BLACKSEAFOR gerek Karadeniz Uyum Harekâtı faaliyetleri hakkında başta ABD olmak üzere Türkiye'nin tüm müttefiklerine düzenli bilgi aktarılmasına devam edilmektedir. Karadeniz'e sahildar tüm ülkelerin Karadeniz Uyum Harekâtı'na katılmaları yönündeki Türk çabaları devam etmektedir. Katılımları son aşamaya gelmiş bulunan Ukrayna ve RF'nin yanısıra bu konuda Romen ve Bulgarlarla da istişarelere devam olunmaktadır. İzlenen politika neticesinde evvelce menfi bir tutum sergileyen sahildarların Karadeniz Uyum Harekâtı'na yaklaşımlarında son dönemde olumlu değişiklikler meydana gelmiştir. Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları'nın St-Petersburg'da düzenlenen son toplantısında Romanya Karadeniz Uyum Harekâtı'na katılma niyetini resmen beyan etmiştir.

ABD'nin Karadeniz'e olan ilgisi çerçevesinde kısa vadeli taktik mülahazalarla hareket eden bazı Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler kendi uzun vadeli stratejik çıkarları için durumdan istifade etmek istemektedirler. ABD tutumuna Türkiye tarafından olumlu yönde karşılık verilmeye çalışılırken, Türkiye'nin NATO yükümlülüklerinin yanı sıra, bölgesel dengeleri uzun dönemli olarak altüst

edebilecek politikalar izlemekten özellikle kaçınılmaktadır. Türkiye, Karadeniz bağlamında bugüne kadar takip ettiği politikalarla özellikle Romen ve Bulgar müttefiklerine temelde amaçların aynı olduğu, ancak benimsenecek yöntemin hız ve yoğunluğu bakımından arada farklılık bulunduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Aynı görüşleri ABD ile de paylaşılmaktadır. Tüm ilgili taraflara Karadeniz Uyum Harekâtı'na ilişkin Türkiye'nin amacının ileride BLACKSEAFOR tam operasyonel olduğunda, harekâtı ona devretmeye yönelik olduğu da açıkça bildirilmiştir. Bunun manası BLACKSEAFOR'un da uzun vadede NATO bağlantılı bir güç haline gelmesinin söz konusu olduğudur. Esasen üç NATO üyesinin mevcudiyeti bu NATO bağlantısını da hâlihazırda sağlar niteliktedir.

Karadeniz güvenliği konusu Türkiye'nin tarafından ABD ve NATO makamlarıyla karşılıklı aktif bir süreç çerçevesinde sürekli görüş alışverişinde bulunduğu ve canlı tuttuğu bir konudur. Türkiye'nin bu alanda gizli bir gündemi ya da başka devletlerden sakladığı herhangi bir husus yoktur.

Bu politikalar sonucunda, ABD'nin son dönemde Türkiye'nin Karadeniz güvenliği politikasının dayandığı temel mantığı daha iyi görüp, anlamaya başladığının emareleri giderek artmaya başlamıştır. Bu husus, Türkiye'nin son 2,5 yıldır elde etmeyi amaçladığı temel bir hedefe ulaşılması anlamına gelmektedir.

Özetle, Karadeniz güvenliği konusunda Türkiye tarafından izlenmekte olan politikanın odak noktasını, bölgesel ve uluslararası boyutların, geniş Avrupa-Atlantik bölgesi çerçevesinde bir bölünmeye yol açılmadan ve Karadeniz'in geniş çaplı bir ihtilaf bölgesi haline dönüşmesine meydan verilmeden incelikli bir tutumla birleştirilmeye çalışılması oluşturmaktadır.

1.3.2. Türkiye Yönünden Romanya ve Bulgaristan'daki ABD Üsleri

21 Aralık 1989 devrimi ile eski SSCB uydusu konumundan kurtulan ve yüzünü batıya dönen Romanya ve Bulgaristan, o günden bu yana geçen süreçte Haziran 2004'de NATO'ya üye olarak batıya entegre olma anlamında büyük bir

aşama kaydetmiştir. AB'ne katılım sürecinde de önemli bir yol alan Bulgaristan/Romanya'nın sürecin herhangi bir kesintiye uğramaması durumunda 2007'de AB üyesi olması beklenmektedir.

Belirtilen bu gelişmeler ile güvenlik anlamında NATO ve ekonomik anlamda AB ile bütünleşen bir Romanya/Bulgaristan, dolayısıyla bu kuruluşlarda itici güç konumda bulunan ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi küresel güç aktörlerinin Karadeniz'e açılan kapısı konumunda gelmiş olacaktır.

Romanya, Karadeniz bölgesini güvenlik ve istikrar perspektifinde Avrupa-Atlantik bölgesi ile Orta Doğu-Hazar Denizi-Merkezi Asya arasında bir stratejik bölge olarak tanımlamakta ve politikalarını bunun üzerine oturtmaya çalışmaktadır. Karadeniz'in yalnızca kıyıdaş ülkelerden oluşmadığını ve ilk defa belki de Büyük Orta Doğu Projesi'nden esinlenerek Amerikalı araştırmacılar Ronald D. Asmus ve Bruce P. Jackson tarafından ortaya atılan Geniş Karadeniz Bölgesi fikrini savunmaktadır. Karadeniz'e sahildar ülkelere ilave olarak Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bu tezin Karadeniz bölgesinin RF'in eski SSCB ardılı ülkeler üzerindeki politik etkisini azaltmak ve enerji merkezi bölgeler ile dağıtım güzergâhları üzerinde kontrol sağlanmasını engellemek, Karadeniz güvenliğinin iç bölgelerde mevcut istikrarsızlık ve çatışmalardan soyutlanamayacağı düşüncesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

AB ve NATO'nun Karadeniz'e daha fazla ilgi göstermesini isteyen Romanya ve Bulgaristan, Karadeniz'in enerji kaynakları ve özellikle Kafkasya Bölgesinde bulunan enerjinin batı pazarlarına ulaştırılması için büyük önemi olduğunu vurgulayarak, bu enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanmasının bölge ülkeleri ile mümkün olamayacağını savunmaktadır. Bu hedefin Karadeniz'de tek başına RF üzerinde istenen etkiyi oluşturabilecek caydırıcı güçte bir devletin bulunmadığı düşüncesinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. NATO Karadeniz'in Avrupa-Atlantik güvenlik kuşağına entegre edilmesini, dondurulmuş sorunların çözülmesini (kısa vadede mümkün olamayacağını bilmekle beraber), organize suçlarla mücadeleyi ve Karadeniz

üzerinden batı pazarlarına açılan Hazar Petrollerinin güvenliğinin sağlanmasını kendi ilgi alanında görmektedir. AB'nin ise Romanya ve Bulgaristan ile birlikte Karadeniz ile sınırdaş olacaktır. Bununla birlikte halen gerek NATO ve gerekse AB'nin, NATO bünyesindeki işbirliği projeleri haricinde Karadeniz güvenliğine ilişkin somut politikaları mevcut değildir.

Romanya, NATO üyesi olması sonrasında özellikle Devlet Başkan BASESCU'nun uluslararası politikada pek kabul görmeyen riskli çıkışlarıyla ülke içinde olduğu kadar zaman zaman kıyıdaş ülkelerin de tepkisini çekecek şekilde dış politikasında açılımlar yapmış, Karadeniz'de aktif bir rol oynamaya odaklanmış, bu anlamda önceliği başta kendi sınırlarına en yakın bölgedeki "Transdinyester Sorunu" olmak üzere RF'in taraf olduğu ve batılı güçler olmadan çözülmesinin mümkün olamayacağını düşündüğü Çeçenya, İngişutya, Abhazya, Osetya ve Dağlık-Karabağ gibi sorunların çözümünde ABD, AB ve AGİT gibi organizasyonların rol almasını sağlamak için çaba sarf etmeye başlamıştır. Dondurulmuş Sorunlar (Frozen Conflicts) olarak da bilinen bahse konu sorunların çözümünün bölgeye doğu-batı istikametinde bir geçiş güzergâhı olarak kullanan ve uyuşturucu, insan ve silah kaçakçılığı gibi faaliyetlerde bulunan yasadışı güçlerin engellenmesinin gerekli olduğunu savunan Romanya/Bulgaristan, bu şekilde bölgede faaliyet gösteren teröristlerin gelir kaynaklarının kesilebileceğini bunun da ancak batılı büyük güçlerin bu çabalarda aktif rol alması ile mümkün olabileceğini değerlendirmektedir.

Romanya ve kısmen de Bulgaristan Karadeniz'deki temel sorunun sahildar ülkeler arasındaki güven sorunu olduğunu vurgulamakta ve karşılıklı olarak bu sorunun çözülmeden bölge ülkeleri arasında sağlıklı ekonomik ve politik ilişkiler kurulmasının mümkün olamayacağını belirtmektedir. Karadeniz'in tarihte olduğu gibi bir Rus ya da Türk gölü olmasının mümkün olamayacağını, olmaması gerektiğini, Rus ve Türk Deniz Kuvvetlerinin Karadeniz'deki tek etkin güç olmadıklarını, Bulgaristan ve Romanya'nın da bir deniz gücü olarak Karadeniz'de varlık gösterdiklerinin altını çizen ülke devlet adamları, artık bölgedeki güç aktörlerinin değiştiğini bu aktörlerin en önemlisinin ise ABD ve AB olduğunu söylemektedirler.

ABD'yi her alanda kendisine stratejik ortak olarak tanımlayan ve ABD tarafından sadık müttefik olarak görülen Romanya, AB'nin de ekonomik bir birlikten öte bir kurum olarak görmekte ve Avrupa'nın güvenliğinin Karadeniz'in güvenliğinden geçtiğini ifade etmektedir. Bahse konu güvenlik tanımlanmasında kastedilenin Karadeniz'de mevcut bir RF hakimiyetinin önlenmesi ve dondurulmuş sorunların çözüme kavuşturulması olduğu değerlendirilmektedir.

Gelinen noktada sürdürdüğü politikalar dikkate alındığında Romanya ve Bulgaristan'ın ABD'yi stratejik ortak, RF'i (kabul etmek istememekle beraber) stratejik seviyede ilişkilerin sürdürülmesi gereken güç ve Ukrayna ve Türkiye'yi ekonomi ve güvenlik boyutunda ilişkilerin devam ettirilmesi gereken önemli bir ortak olarak kabul ettiği görülmektedir. Ayrıca, Geniş Karadeniz Bölgesi'nde sürdürülebilir bir gelişme, istikrar ve güvenlik için AB'nin RF ve Ukrayna ile ilişkilerini geliştirmesi ve Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın NATO ve AB'ye katılım için göstermiş olduğu çabaların desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu görüşe gerek NATO ve gerekse AB'nin yaklaşımı RF faktörü nedeniyle hep temkinli olmuştur ve yakın gelecekte de bu şekilde devam edeceği değerlendirilmektedir.

Romanya kullanmış olduğu gazın % 40'ını RF'den ithal etmektedir. Bu durum Romanya'nın RF ile olan ilişkilerini hassas duruma getirmekte ve tam olarak RF'den bağımsız hareket etmesini engellemektedir. Bir anlamda ürettiği politikalarda RF'i göz önüne almasını zorunlu kılmaktadır. Ocak 2006 ayında yaşanan RF-Ukrayna ve belirtilen krize ibre olarak Ekim 2006'da yaşanan RF-Gürcistan krizleri esnasında RF'in gerektiği zaman gazı nasıl bir politik silah olarak kullanabileceği Romanya tarafından iyi algılanmış ve AB üyesi ülkeler gibi Romanya'da RF'e alternatif gaz kaynakları araştırmaya ve bulmaya yöneltmiştir. Bu maksatla Romanya Hazar bölgesi enerji kaynaklarının Köstence üzerinden batıya taşınması için aktif politikalar üretmeye çalışmakta, bu şekilde bir taraftan kendi gaz ihtiyacını değişik kaynaklardan karşılanmasını sağlarken diğer taraftanda Köstence-Trieste arasında inşa edilecek boru hattı ile katma değer elde etmeyi hedeflemektedir.

Romanya'nın stratejik önceliklerinden olan "Karadeniz'de deniz güvenliğinin artırılmasına yönelik çalışmalarda etkin rol oynama ve bir NATO üyesi olarak Afganistan, Batı Balkanlar ve Irak'taki taahütlerini gerine getirme" politikası Romen kamu oyunda Romanya'nın yeni demokratik yapısı içerisinde kendisinin ispatlamasının bir aracı olarak görülmekte ve destek almaktadır. Ayrıca, ABD'yi stratejik ortak olarak uyguladığı politikaların merkezine yerleştiren Romanya, dâhili olarak politik, ekonomik, askeri ve idari alanlarda işlerlik kazanan bu ortaklığın yansımasının bölgesel olarak da Geniş Karadeniz olarak açıklanan bölgede uygulanacak işbirliği projelerinde kendini göstereceğini değerlendirmektedir. 2005 yılında başlayan, 2006 yılında devam eden/edecek olan Karadeniz güvenliğine ilişkin bir çok toplantı, seminer, sempozyum serisi faaliyetin Romanya'da icra edilmesinin rastlantı olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Gelinen noktada, Romanya Karadeniz'de güvenliğe ilişkin yürütülen faaliyetlerin merkezi görüntüsü vermektedir.

Bulgaristan ise Romanya kadar aktif olmamakla birlikte benzer görüşleri paylaşmaktadır.

Romanya ve Bulgaristan 11 Eylül 2001 sonrası NATO tarafından başlatılan Aktif Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e genişletilmesi fikrinin savunmaktadır. Bununla birlikte NATO konuya temkinli yaklaşmakta, bölgenin güvenliğinin bölge ülkeleri tarafından sağlanması düşüncesine yakın görünmektedir. Bu kapsamda 2004 yılı içerisinde yapılan toplantılarda Türkiye inisiyatifinde başlatılan Karadeniz Uyum Harekâtı'nın iki yeni NATO ülkesi olan Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla devamı düşüncesi oluşmuş iken son dönemlerde bu harekâta RF'in de katılımının da herhangi bir sorun oluşturmayacağı fikri hâkim olmaya başlamıştır. Karadeniz Uyum Harekâtı'nın NATO tarafından "NATO affiliated" olarak görülmesi NATO'nun bu harekâta verdiği desteğin bir göstergesi olup Aktif Çaba Unsurları tarafından Akdeniz'de icra edilen harekâtın izdüşümünün Karadeniz Uyum unsurları tarafından Karadeniz'de icra edilmesi en uygun hal tarzı olarak görülmektedir. Yakın gelecekte RF ve Ukrayna'nın Karadeniz Uyum Harekâtı'na katılımı beklenmektedir. Ancak Romanya bu harekâtın çok uluslu olarak icra edilmesine

sıcak bakmamakta, hatta Karadeniz Uyum Harekâtı'nın Türkiye tarafından kısa/orta vadede BLACKSEAFOR'ca icra edilmesine yönelik çalışmaları engellemek üzere her türlü gayreti göstermektedir. Bunun NATO politikaları ile çeliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2006 yılı ilk yarısında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve KEİK başkanlıklarını yapan Romanya bu döneme ilişkin Karadeniz'deki önceliğini, "Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler ve diğer güç aktörleriyle birlikte bölgede faaliyet gösteren ya da bölgeye ilgi duyan diğer organizasyonların katılımıyla beyin fırtınası şeklinde geçecek, bölgede mevcut tüm sorunların ve çözüm önerilerinin tartışılabileceği ve değerlendirileceği "Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu (Black Sea Forum for Diolog and Partnership)" olarak adlandırılan bir forum düzenlemek" olduğu şeklinde açıklamıştır. Ayrıca, Romanya ve Bulgaristan ile sınırlarını Karadeniz'e uzatan AB ile KEİ arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve KEİ'nin bölgedeki politik dengenin sağlanmasında ve reform sürecinde etkin bir güç olarak yer alması için ne şekilde yapılandırılması gerektiğine ilişkin bir fikir alış-verişi sürecinin başlatılması da diğer bir öncelik olarak belirlenmiştir. Konuya ilişkin üzerinde durulması ve takip edilmesi gereken konunun "bu inisiyatifin hiçbir şekilde halen Karadeniz bölgesinde mevcut diğer organizasyonlara alternatif bir şekilde ortaya çıkmaması" olduğu değerlendirilmektedir. Black Sea Forum'un arka planında KEİ'de gözlemci olarak yer alan ve BLACKSEAFOR içerisinde yer almayan ve Karadeniz'de üretilen politikalarda etkin bir konumda bulunmayan ABD'nin yer almasıdır. ABD, Romanya ile yaptığı tüm temaslarda anılan inisiyatifi desteklediğini ve her aşamada aktif olarak katılımda bulunacağını açıklamaktadır. Romanya'nın, BLACKSEAFOR'un transformasyonuna yönelik çabalarda negatif bir tutum takınmasının ve bu değişimi engellemeye çalışmasının nedenlerinden birisinin de Türkiye'nin lider konumda bulunduğu BLACKSEAFOR'a göre Black Sea Forum (BSF)'da daha etkin bir konumda olabileceği düşüncesinden kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

Romanya ve Bulgaristan'ın ABD ile sürdürdüğü ilişkilerin son zamanlarda ortaya çıkan en somut örneği her iki ülkede kurulması üzerinde anlaşmaya

varılan ABD üsleridir. ABD varlığını güvenliğinin garantisi olarak gören anılan ülkelerin bu düşüncesinin soğuk savaş döneminin korkularının henüz tam olarak atılamamış olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Romanya kendisini halen güvenlik anlamında büyük sorunlar yaşayan doğu ile batı arasında bir cephe/sınır olarak görmekte ve AB ülkelerinin güvenliğinin sağlanmasının kendi güvenliklerine bağlı olduğunu kıymetlendirmektedirler. Bununla birlikte, ABD ile olan bahse konu ortaklık ilişkisinin muhtemelen yakın gelecek üyesi olacağı, ancak halen Karadeniz'e yönelik belirlenmiş bir politikası olmayan AB'nin tepkisini çekmesi her iki ülke için de bir açmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

ABD ise Romanya ve Bulgaristan'ı Karadeniz ve Orta Doğu'ya açılan bir köprü ya da bu bölgeden batıya yönelebilecek tehditlere karşı bir bariyer olarak değerlendirmekte ve bu coğrafi konumdan istifade etmeyi amaçlamaktadır. ABD'nin başlangıçta 2007 yılı sonuna doğru bitirilmesi planlanan Romanya/Bulgaristan'daki ABD üslerinin alt yapı eksikliklerinin tamamlanması projesini hızlandırmış olması, nükleer silah temin çalışmaları ile gündemde olan İran'a yönelik icra edilecek muhtemel bir operasyonda bu ülkelerin güç aktarımı maksadıyla kullanılabileceğinin işaretlerini vermektedir. Bu kullanımın iki şekilde olabileceği değerlendirilmektedir.

Taarruzi harekât icra edecek hava unsurlarının Bulgaristan/Romanya'ya getirilerek İran topraklarına intikal mesafe ve süresinin kısaltılması,

Türk boğazları kullanılarak Köstence/Burgaz/Varna limanlarına getirilecek personel/malzemenin harekât alanına kolaylıkla intikal ettirilmesi.

Türkiye açısından önem arz eden diğer bir konuda ülkelerin Montreux Sözleşmesi'ne bakış açısıdır. Şu ana kadar resmi olarak Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ya da kaldırılmasına yönelik bir girişimde bulunulmamıştır. Bununla birlikte sempozyum, seminer gibi bazı akademik çalışmalarda zaman zaman;

Sözleşmenin NATO'nun Karadeniz'e girmesini engellediğini,

Sözleşmenin imzalandığı tarihteki devletlerin bir kısmının şu anda var olmadıkları, o zaman var olmayan ancak şu anda doğrudan konuyla ilgili yeni ülkeler ortaya çıktığı, şartların o zamana göre tamamıyla değişmiş olduğu ve uluslararası hukukun "rebus sic stantibus" ilkesi gereğince sözleşmenin geçerliliğini yitirdiğini,

Yürürlükte iken bile sözleşmenin sık sık ihlal edildiğini,

Devletlerin güvenlik sorunlarını çözmek için özellikle terörizm ile savaşta yeni güvenlik düzenlemelerine ihtiyaç duyduklarını,

Savaş ve barış tanımlamalarının 70 yıl öncesine göre farklılık arz ettiğini, terörizm ile savaşta NATO'yu Karadeniz dışında bırakmanın bir seçenek olamayacağını, 1982 BMDHS gereğince ülkelerin kendi güvenliklerini kendi imkanları ile sağlama hakkına sahip olduğunu, Romanya/Bulgaristan için bu seçeneğin tüm NATO ülkelerinin Karadeniz'deki güvenlik sorununa müdahil olmaları ve AE harekâtının Karadeniz'e genişletilmesi olduğunu,

gündeme getirerek Montreux Sözleşmesinin tartışmaya açılması gerektiğine gerektiğine yönelik görüşler ileri sürülmektedir.[149]

Özet olarak Bulgaristan ve Romanya'nın Karadeniz'e ilişkin politikasının esaslarının,

ABD ile stratejik işbirliği,

Karadeniz'de güvenlik boyutunda aktif rol almak,

Karadeniz'de mevcut güvenlik sorunların çözümüne NATO, AB ve AGİT gibi organizasyonların katılımını sağlamak,

İlişkilerin sağlıklı devamı kısa vadede Montreux Sözleşmesinin devamına taraftar olmakla birlikte tartışmaya açılmasına yönelik kamuoyu oluşturmak ,

---

[149] Iulian Chifu, The War Against Terrorism and a Local Active Endeaovur Operation, **"Strengthening Black Sea Maritime Security" konulu sempozyumu bildirisi, Sofya, 2-3 Kasım 2005,** s. 5.

Bu süreçte RF ve Türkiye'ye karşı ilişkileri gerginleştirecek davranışlardan kaçınaracak tarzda dengeli bir politika izlemek,

RF'in bölgedeki etkisini azaltılmasını sağlamak,

Türkiye'nin Karadeniz'de özellikle deniz güvenliği boyutunda lider konumunda aktif bir rol oynamasını engellemek,

Enerji kaynakları ile nakil hatlarının çeşitlendirilmesini sağlamak, şeklinde açıklanabileceği değerlendirilmektedir.

1.3.3. Güvenlik Boyutunda Montreux Boğazlar Sözleşmesi

11 Eylül saldırılarından sonra geliştirilen Ulusal Güvenlik Stratejileri paralelinde ABD Silahlı Kuvvetleri konuşlanmasını doğuya doğru kaydırmak istemekte ve Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ı bu yapılanma içerisinde ana yerleşim yerleri olarak planlamaktadır. Bu kapsamda Karadeniz'le bağlantılı olarak Romanya'daki Babadağ (Eğitim Alanı), Köstence (Hava Üssü) ve Fetesti (Hava Üssü*)* üsleri ve Bulgaristan'daki Bezmer (Hava Üssü) ve Novo Selo (Eğitim Alanı) yeni stratejik üsler olmaya en yakın seçenekler olarak belirmektedir. Bu üsler askeri ve sivil/askeri hava üsleri olup, ABD'nin Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerden bugüne kadar resmi deniz üssü talebi olmamıştır. 2006 yılından itibaren Romanya ve Bulgaristan'da 5000 ABD askerinin konuşlanacağı, bu askerlerden 2700'ünün Bulgaristan'da 2300'ünün Romanya'da bulunacağı ABD yetkililerince açıklanmıştır.[150] Hiç şüphesiz deniz üssü tesisi yönünde bir talebin olmamasındaki en büyük etken, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Karadeniz'deki güçler dengesindeki önemli rolünün, ABD tarafından da ister istemez dikkate alınmak mecburiyetinde kalınmasıdır.

Zira, bilindiği üzere, Montreux Boğazlar Sözleşmesi, Karadeniz'e kıyıdaş olan ve kıyıdaş olmayan ülkelere Karadeniz'de askeri varlık bulundurma bakımından bazı sınırlamalar getirmektedir.[151] Bu sınırlamalar ABD'nin küresel

[150] Jefry Levine(ABD Bulgaristan Büyükelçi Yrd.), **Daily News Romania,** 11 Kasım 2005.

[151] Bu düzenlemeler Sözleşme'de barış zamanı, Türkiye'nin tarafsız olduğu savaş zamanı, Türkiye'nin muharip olduğu savaş zamanı ve Türkiye'nin kendisini pek yakın bir harp tehdidine

stratejisi açısından bir takım engeller ortaya çıkarmaktadır. Bu engelleri daha iyi anlayabilmek için ABD Deniz Kuvvetleri'nin misyonunun çok iyi bir şekilde anlaşılması gerekmektedir: ABD için Amerikan güçlerinin deniz aşırı varlığı ABD müttefik ve dostlarına karşı ABD taahhüdünün en anlamlı sembolüdür.[152] Aynı zamanda ABD Deniz Kuvvetleri dünyadaki tek küresel donanma olarak küreselleşme sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu rolü anlayabilmek için ise sadece küreselleşmenin donanmalar üzerinde etkisini değil, aynı zamanda donanmanın ve deniz gücünün (donanma deniz gücünün bir unsurudur) küreselleşme üzerindeki etkisini anlamak gerekmektedir.[153] Çünkü küreselleşme sürecinde donanmalar, insan potansiyelini kontrol etmekten daha ziyade politik ve ekonomik etkileri kontrol etmede kullanılmaktadır.[154] Bu nedenle barış zamanında, ABD Deniz Kuvvetleri'nin temel görevi, kriz çıkması muhtemel bölgelerde sürekli varlık göstererek küresel ekonominin güvenliğini sağlamaya çalışmaktır.[155]

Yukarıda bahsedilen Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklanan kısıtlamalar, ABD Deniz Kuvvetleri'nin, hem jeostratejik hem de jeoekonomik önemi artan Karadeniz'de barış zamanı temel görevini yerine getirememesine sebep olmaktadır. Bu nedenle ABD, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni ihlal

---

maruz saydığı durum olmak üzere dört farklı durumda ele alınmıştır: Barış zamanında; ister Karadeniz'e kıyıdaş olsun ister olmasın Boğazlar'dan geçebilecek savaş gemileri yalnız hafif suüstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemilerdir. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin barış zamanında Karadeniz'deki bulundurabilecekleri kuvvetlerin toplam tonajı 30.000 tonu aşamaz ve bu denizde bulunmalarının amacı ne olursa olsun, Karadeniz'de 21 günden fazla kalamazlar. Türkiye'nin tarafsız olduğu barış zamanı; tarafsız olan devletlerin savaş gemileri, barış zamanı öngörülen esaslar uyarınca Boğazlar'dan geçebilir, muharip devletlerin savaş gemileri ise Boğazlar'dan geçemez ve Karadeniz'e açılamazlar. Türkiye'nin muharip olduğu savaş zamanı; savaş gemilerinin geçişini düzenlemek tamamen Türkiye'nin takdirine bırakılmıştır. Türkiye'nin kendisini pek yakın bir harp tehlikesi tehdidine maruz saydığı durumda ise; savaş zamanı öngörülen düzen uygulanır. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, ss. 154-185.

[152] **The National Security Strategy of The United States of America,** September 2002, s. 29.

[153] Sam J. Tangredi, "Security from the Oceans", s. 471, (Çevrimiçi) **www.ndu.edu/inss/books/ Books_2001/ Global%20Century%20-%20June%202001/C21Tangr.pdf.**

[154] Tangredi, **a.g.e.**, s. 472.

[155] Tangredi, **a.g.e.**, s. 478.

edebilecek bir takım girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerin en önemlisi ise, 2004 İstanbul NATO Zirvesi sırasında Akdeniz'de terörizme karşı icra edilen Aktif Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e genişletilmek istenmesi olmuştur.

Bu gelişme, ABD'nin önümüzdeki dönemde de Karadeniz'de askeri varlık bulundurma isteğinin farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini göstermektedir. ABD bu hedefine ulaştığı takdirde ise, Karadeniz'de ülkeler arasında büyük bir güvensizlik ortamı yaratabilecek ve Karadeniz'de olası krizlere sebep olabilecektir. Zira, RF hem NATO'yu hem de ABD askeri varlığını yakın çevresinde görmekten oldukça rahatsızdır.[156] Bu sebeple, Karadeniz'de ABD veya NATO askeri varlığının konuşlanması ise RF üzerinde çok daha fazla olumsuz etki yaratabilecektir. Ayrıca bilindiği üzere, denizler herkesin ortak kullanımına açık, egemenliği sahipsiz (iç sular ve karasuları hariç) alanlardır. Bir ABD savaş gemisinin hiçbir sınırlama olmadan Karadeniz'de dolaşıyor olması veya Karadeniz'de dolaşmasa dahi bir ABD nükleer denizaltısının Karadeniz'e girme serbestîsinin olasılığı düşüncesi, RF'yi kontrolsüz davranışlara sevk edebilecek ve Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de oluşmaya başlayan güven ortamına büyük bir darbe vurabilecektir. RF'nin 2001 yılı askeri doktrininde, RF'nin çıkarlarının olduğu denizlerde askeri yapılanmaları temel dış tehdit olarak belirlemesi de[157] ileri sürdüğümüz bu tezi doğrular niteliktedir.

Yukarıda vurguladığımız ABD'nin Karadeniz'de konuşlanmasının RF üzerinde etkileri ve olası tepkileri nedeniyle, ABD'nin Karadeniz'de bir deniz askeri varlığı bulundurma kararı alamayacağı düşünülmektedir. Zira ABD'nin bölgedeki en değerli müttefiki ve 50 yılı aşkın NATO üyesi olan Türkiye'nin bu konudaki düşüncelerini göz ardı edip (Türkiye öteden beri Karadeniz'de güvenliğin Karadeniz ülkeleri tarafından sağlanmasını istemektedir) hareket etmesi, ABD ile Türkiye ve RF'yi karşı karşıya getirebilecektir. Bu sebeple de ABD her ne kadar Karadeniz'de askeri varlığını bulundurmak istese de, Boğazlar üzerindeki stratejik dengeleri kısa vadeli düşünüp, hem Karadeniz

[156] Kutluk, **a.g.m.**, s. 30.

[157] Öztürk, **RF**, s. 40.

güvenliğine hem de Türkiye ve RF ile ilişkilerine zarar vermek istemeyecektir. Ayrıca, esasen ABD'nin askeri stratejik ihtiyaçlarını hava üsleri ile karşılamak istediği değerlendirilmektedir. Irak Harekâtı esnasında ABD'nin Romanya'da ve Bulgaristan'da kullandığı üslerin sivil/askeri hava üsleri olması da, bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Zira, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Karadeniz üzerindeki uluslararası hava sahasının kullanımını ihlal edici bir etkisi de yoktur.

Ancak Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin çok dinamik bir hal aldığı dikkate alındığında, ABD'nin Karadeniz'e girmesine yol açabilecek her türlü ihtimal göz önüne alınmalıdır. Bu kapsamda ABD'nin Karadeniz'de askeri varlığını direk veya dolaylı yollarla bulundurmak istemesi aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilir;

Bölgede mevcut bazı gerginliklerin tırmanması ve bölge devletleri tarafından kontrol edilemeyecek bir hal alması üzerine, bölge dışı aktörler tarafından yapılacak bir askeri harekâtın deniz kuvvetleri tarafından desteklenmesi,

Karadeniz'de veya Boğazlar'da gerçekleşebilecek bir terör eylemi sonrasında, Karadeniz'deki güvenliğin bölge devletleri tarafından sağlanamadığının vurgulanarak, Aktif Çaba Harekâtı'nın tekrar Karadeniz'e genişletilmek istenmesi,

ABD'nin Romanya ve Bulgaristan aracılığıyla Karadeniz'de RF ve Türkiye'yi karşısına alıp, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin feshini gündeme getirmesi veya değişikliğini istemesi.

Söz konusu bu olasılıkların Karadeniz'de bir krize yol açmaması için bir takım önlemler alınması gerekmektedir. Bu kapsamda birinci olasılığın gerçekleşmemesi için bölgesel işbirliğinin arttırılması ve güven arttırıcı unsurların devreye sokulması gerektiği düşünülmektedir.

İkinci olasılığın gerçekleşmemesi için ise Karadeniz'de deniz güvenliğini sağlayacak bir takım tedbirlerin alınması gerekmektedir. Hâlihazırda Türkiye'nin

başlattığı BLACKSEAFOR girişimi ve Karadeniz Uyum Harekâtı[158] ile Sahil Güvenlik birimleri arasında yapılan işbirlikleri[159] Karadeniz'de güvenliğe katkı sağlayan faktörlerdir. Esasen bu girişimlerin Karadeniz'i bir güven denizi haline getirdiği düşünülmektedir. Ancak denizlerin sürekli ve tam olarak denetlenemeyecek kadar geniş olması, her denizde olduğu gibi Karadeniz'de de bir tehlike riskini her zaman barındırmaktadır.

Bu kapsamda Karadeniz'de güvenliği sağlayan unsurların daha etkin hale getirilmesi, Karadeniz'deki güvenliği daha da arttırabilecektir. Birinci olarak, BLACKSEAFOR girişiminin yılda iki kez etkin hale getirilen bir girişim olmasından ziyade sürekli bir karargahı bulunan yapıya dönüştürülmesinin, ikinci olarak da Karadeniz Uyum Harekâtı'na başta RF ve Ukrayna olmak üzere diğer Karadeniz ülkelerinin de iştirak etmesinin teşvik edilmesinin, hem Karadeniz'deki güvenliğin daha etkin sağlanması hem de bölge ülkeleri arasında işbirliğini arttıracak bir etki yaratması nedeniyle faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda ABD'nin Karadeniz'de güvenliğin sağlanamadığı gibi asılsız tezlerine karşı, Türkiye tarafından başta Akdeniz olmak üzere dünyanın başlıca denizlerine ilişkin yıllık istatistiki güvenlik raporları hazırlanmalı ve tüm dünyaya yayınlanmalıdır.

Üçüncü olasılığın gerçekleşmemesi için ise de, Romanya ve Bulgaristan ile ilişkilerde diplomatik, askeri, politik ve akademik kanallarla Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Karadeniz ülkelerinin güvenliğini esas alan bir sözleşme olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin değişikliğe uğramasının veya fesh edilmesinin bölgedeki güç dengeleri üzerinde büyük değişimlere sebep

[158] Karadeniz'de icra edilen bu harekâta Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı unsurları da aktif olarak katılmaktadırlar.

[159] Türkiye'nin inisiyatifi ile başlatılan 2000 yılından itibaren her yıl sıra ile başka bir ülkede icra edilmek üzere "Karadeniz Ülkeleri Sahil Güvenlik Komutanları/Sınır Polisi Başkanları Toplantısı" ile 2001 yılından itibaren "Karadeniz Ülkeleri Sahil Güvenlik Uzmanlar Toplantısı"nı gerçekleşmektedir. Karadeniz sahildarları sahil güvenlik (SG) teşkilatları, 2000 yılından itibaren başlattıkları ve şu anda etkin olarak işletilen bir bilgi paylaşım sistemini de hayata geçirmiş bulunmaktadırlar. Aynı zamanda Türkiye ile Karadeniz ülkeleri arasında farklı tarihlerde birçok anlaşma imzalanmış olup, anlaşma konuları terörizm, yasadışı göç, gümrük, maliye, sağlık ve çevre, deniz kirliliği ve yasadışı faaliyetleri kapsamaktadır.

olabileceği, bu durumun ise bölgeye güven yerine güvensizlik getirebileceği anlatılmalıdır. ABD'nin yeniden konuşlanma stratejisi kapsamında ise, ABD'nin bu ülkelerde deniz üssü kurmaya yönelik girişimlerinin yakından takip edilmesinin, bu girişimlere diplomatik, askeri ve politik vasıtalarla karşı çıkılmasının, bu konuda RF ile işbirliği yapılmasının, yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK BOYUTUNDA KARADENİZ ve ENERJİ NAKİL HATLARI

2.1. Güvenlik Boyutunda Karadeniz

2.1.1. Karadeniz'de Güvenlik İhtiyacı

Soğuk savaş döneminde NATO ile eski SSCB arasında, güney kanat bölgesi durumunda olan Karadeniz'de, 1990'lı yılların başından itibaren yeni bir güvenlik ortamı meydana gelmiştir. 1990 öncesinde doğu ile batı kutupları Karadeniz'de karşı karşıya iken, yeni güvenlik durumu bölgede yasadışı göç, silah kaçakçılığı ve terörizmin denizden desteklenmesine yönelik faaliyetlerin varlığı konusunda endişeleri gündeme getirmiştir. [160]

Bu "asimetrik endişe" Karadeniz havzasında henüz çözümlenememiş durumdaki bölgesel çaplı sorunların da etkisi ile AB, NATO ve ABD gibi etkili uluslararası aktörlerin bölgeye ilişkin yeni politikalar üretmesine yol açmıştır. Birçok uluslararası düşünce kuruluşunun Karadeniz'e yönelik çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı Karadeniz'i "Wider Black Sea" şeklinde tanımlayarak Kafkaslar Bölgesini de kapsayacak şekilde toptan bir yaklaşım öngörmekte, bir kısmı sadece kıyıdaş ülkeleri ele almakta, diğer bir kısmı ise AB tarafından başlatılan "Avrupa-Kafkasya- Asya Ulaşım Koridoru(Transportation Corridor Europe-Caucasus-Asia/TRACECA)" Projesi bağlamında önemli bir enerji güzergâhı haline gelecek olan bölgenin petrol taşımacılığına ilişkin genel güvenlik ihtiyacını sorgulamaktadır.

Soğuk savaş döneminin kapanması ile birlikte bölge ülkeleri arasında önemli bir kısmı Türkiye'nin öncülüğü ile başlamış olan, muhtelif ortaklık girişimleri ve işbirliği örnekleri ortaya konulmuştur. KEI-BSEC ve BLACKSEAFOR bunlardan önemli ikisidir. Genellikle bölge ülkelerinin katılımı ile başlatılan ve AB ile ABD gibi diğer önemli aktörlerin katılamadığı bu

[160] Adrian POP, "Challenges and Opportunities in the Black Sea Region", Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar, **konulu sempozyum bildirisi, National Defence University** "CAROL I", Bükreş, **21-22 Kasım 2005**,s.86.

inisiyatifler (ABD BLACKSEAFOR görüşmelerine devamlı surette karşı çıkmıştır) tek kutuplu güvenlik ortamına geçiş sürecinde bölgedeki stratejik vakumu doldurmaya yönelik önemli işlevler üstlenmiş, RF'nin Batı'ya ve Avrupa'ya entegre edilmesi çabalarına önemli katkılar sağlamıştır. Bu girişimler diğer yandan, NATO'nun ilk genişlemesinden ve Güney Doğu Avrupa Tugayı (SEEBRIG) gibi çok uluslu oluşumların dışında kalmasından kaynaklanan endişelerin hafifletilmesine de katkıda bulunmuştur.

21'inci yüzyılda küresel mücadelelerin konvansiyonel harpler ve fiili işgaller yerine, ekonominin küreselleşmesi trendine uygun olarak, ekonomik nüfuz ve üstünlükler tesis etmek sureti ile yürütüleceği görülmektedir. ABD'nin küresel konuşlanma stratejisini gözden geçirme çalışmasının temel öğeleri bilinmektedir. ABD'nin Avrupa kıtasındaki kuvvetlerinin sıklet merkezi Merkezi Avrupa'da ve Doğu Bloku'na yönelik iken, yeni konuşlanma çalışmalarında stratejik hedefin "daha Doğu", yani Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da bulunan stratejik enerji kaynakları olduğu, konuşlanma modelinin ise bu bölgelere olası stratejik müdahalelerin en çabuk, en verimli ve en etkili şekilde yapılmasına imkan verecek yeni üsleri öngördüğü anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, ABD'nin Romanya ve Bulgaristan ile üs edinme çabaları büyük önem arz etmektedir.

Önümüzdeki kısa ve orta vadede Karadeniz'in stratejik petrol ulaştırması bakımından ne duruma geleceğinin dikkatle incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Kafkaslar/Orta Asya Bölgesi ile Avrupa arasında "geçilmesi gereken bir nehir" durumunda bulunan Karadeniz'in jeostratejik önemini daha da artıracak olan bu konu aşağıda özetlenmiştir.

Karadeniz, AB'nin 1993 yılında "Büyük İpek Yolu" adı ile başlattığı ve TRACECA programı ile Orta Asya'dan başlayarak Hazar Denizi üzerinden Karadeniz'e, bilahare Avrupa'ya ulaşacak enerji koridorunun yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu koridorda taşınacak petrolün Karadeniz'de; doğu sahillerindeki Novorosisk ve Supsa limanları ile batı sahillerindeki Köstence (Romanya) ve/veya Burgaz (Bulgaristan) limanları arasında oluşabileceği

değerlendirilmektedir. Bir miktar petrolün Ukrayna'nın Odesa limanı üzerinden taşınması konusunda da çalışmalar bulunmaktadır.

Türk Boğazları üzerinden halen taşınan petrole ilave olarak, belirtilen güzergâhlardaki sevkıyat Karadeniz'deki tanker trafiğini önemli bir seviyeye ulaştıracaktır. Kafkas ve Orta Asya petrol yataklarındaki modernizasyon, yeni inşa ve üretim çalışmalarının sağlayacağı kapasite artışı ile Balkanlar ve Avrupa pazarlarının ihtiyacındaki artış orta vadede Karadeniz'de bir "petrol tankeri otoyolu" oluşturacaktır. Koridor Projesi AB'nin olduğuna göre, bu kurumun tesis edilecek güzergahın güvenliği için de bazı çalışmalar içinde bulunması icap etmektedir. Yapılan araştırmalarda, TRACECA Projesi ile bağlantılı olarak AB gündeminde bir güvenlik çalışması yapıldığına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir. Bununla birlikte, konunun kısa vadede AB birimlerinde gündeme getirilmesi sürpriz sayılmamalıdır. Bu çerçevede, Karadeniz'deki enerji koridorunun konvansiyonel tehditlere karşı değil ancak, asimetrik belirsizlik ve tehditlere karşı güvenlik sorumluluğunun kimin tarafından ve hangi vasıtalar ile üstlenileceği üzerinde durulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

2007/2008 yıllarında maksimum taşıma kapasitesine ulaşması beklenen Karadeniz güzergâhlarının emniyetini sağlamak üzere başvurulması mümkün olan vasıtalar;

Bölgesel ve uluslararası istikrar politikaları uygulamak suretiyle halen devam eden ikili/çok taraflı ihtilaf ve anlaşmazlıkların çözümü,

Sağlanacak istikrar ve işbirliği ruhunun idamesine yönelik politikalar,

Olası krizler için önleyici ve zorlayıcı politikalar, krizlerin çözümünü müteakip barışı koruma uygulamaları (bu hususlar askeri faaliyetleri, bu kapsamda Karadeniz'de deniz operasyonlarını gerektirebilecektir).

Bölgedeki ihtilaflı konuların ve olası gerginliklerin uluslararası camia tarafından kontrol edilemez hale gelmesi durumunda dışarıdan muhtemel askeri müdahalelerin (varlık gösterme suretiyle diplomasiyi destekleme, caydırıcılık sağlama ve gerekmesi durumunda askeri müdahale) deniz kuvvetleri ile

desteklenmesinin gerekip gerekmeyeceği üzerinde düşünülmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Karadeniz'deki mevcut durumun Türkiye'ye, NATO'ya ve genel anlamda "Batı"ya karşı konvansiyonel bir tehdit oluşturmaktadır. Halen çözüm bekleyen gerginlik ve anlaşmazlıkların da "dışarıdakilerin", krizi önlemeye yönelik diplomatik ve politik tedbirler dışında, bölgeye donanma unsurları ile müdahale etmesini gerektirecek nitelikte olmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye dışındaki diğer tüm kıyıdaş ülkelerde bulunan yasadışı menfaat grupları ve organizasyonların silah/insan kaçakçılığı ve terörizme destek maksadıyla icra edecekleri faaliyetler ile bölgede bir asimetrik risk yarattığını kabul etmek mümkündür. Netice olarak, bölgede konvansiyonel bir tehdit bulunmadığı, muhtelif devlet dışı aktörlerin (non-state actor) asimetrik mahiyette risk yarattığı açıkça görülmektedir. Bu çerçevede, üzerinde durulması gereken husus; bu asimetrik riske karşı tedbirlerin bölge ülkelerinin müşterek gayreti ile alınabilip alınamayacağı, böyle bir gayretin güvenlik ihtiyacını karşılayıp karşılamayamacağı konularıdır.

NATO'nun bir savunma örgütü olarak Karadeniz'e sokulması için geçmiş dönemde muhtelif teşebbüslerle karşılaşılmıştır. İttifakın askeri yapıdaki güney bölge sorumluluk sahasının Karadeniz'i de kapsadığı gerekçesinden hareketle, kıyıdaşlarından sadece Türkiye'nin NATO üyesi olduğu bu bölge ile ısrarlı olarak ilgilenmiştir. Şimdiki durumda da, NATO'nun Akdeniz'de sürdürdüğü Aktif Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e genişletilmesi fikri son bir yıldır başta yeni NATO üyesi ülkelerden Romanya olmak üzere teklif edilmektedir. Bunun için öne sürülen gerekçeler arasında; Bulgaristan ve Romanya'nın öne sürdüğü ve belki de RF korkusunu üzerinden atamamış olmanın getirdiği psikoloji ile Karadeniz'de bir güvenlik zafiyetinin bulunduğunu ileri sürmeleri, ABD ve İtalya'nın örtülü arzuları öne çıkmaktadır. Esas olarak NATO'nun Karadeniz'e sokulması girişimlerinin ABD'nin; RF'nin "yakın çevresini" kontrol altına alma ve bu ülkeyi kendi sınırları içinde tamamen çevreleme stratejisi ile irtibatlı olduğu değerlendirilmektedir. NATO'nun anılan harekâtı Karadeniz'de Rus sınırlarına dayandırmasının karşı tarafta yaratacağı tesirler üzerinde iyice düşünülmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

NATO, 2004 yılı Haziran ayında, Baltık ülkelerini üye olarak bünyesine katmakla kuzey bölgede RF sınırlarına dayanmıştır. Orta bölgede Ukrayna ile özel ilişkiler yürütülerek, Ukrayna stratejik anlamda yüzünü batıya dönmesi sağlanmış durumdadır. Gürcistan'daki iç gerilimlerin kademeli olarak çözümünde ABD'nin müdahil politikalarının etkili olduğu görülmektedir. Akdeniz'deki harekât bahane edilmek suretiyle, ABD'nin (ve NATO'nun) Karadeniz'de de Rus sınırlarına dayanmasına gösterilecek Rus tepkisinin pek kontrollü olmayacağı, Rus tarafının buna tahammül edemeyebileceği, tepki olarak AB, NATO ve ABD ile olumlu yönde seyreden ve gün geçtikçe kapsamı genişleyen ve derinleşen işbirliği politikasını gözden geçirmeye yönelebileceği ihtimal dâhilinde görülmektedir. Kuzey bölgede, hava savunma görevleri üstlenmek üzere konuşlandırılan müttefik uçakların sebep olduğu siyasi gerilim daha geçmemiştir. Netice olarak, NATO'nun, Karadeniz'de muharip gemilerle gövde göstermeyi amaçlayan yeni bir hamlesi stratejik anlamda RF'in "tekrar içine dönmesi" gibi bir reaksiyonuna yol açabilecektir.

Türkiye, bölgede var olduğu iddia edilen illegal faaliyetler ve asimetrik tehdit unsurlarına karşı bölgesel bir tedbir olmak üzere, 1 Mart 2004 tarihinden itibaren donanma unsurları ile "Karadeniz Uyum (Blacksea Harmony)" harekâtına başlamıştır. Harekâtın konsepti, fırkateyn ve hücumbotlardan oluşan bir deniz görev grubu ile Karadeniz'deki ticari trafiğin düğüm noktalarında tesis edilen karakol sahalarında faaliyette bulunulmasını, bu faaliyetlerin suüstü radarları, deniz karakol uçakları ve sahil güvenlik gemileri ile desteklenmesini kapsamaktadır. Harekât, şimdilik, sürekli denizde bulunmayı öngören bir konsepte sahip değildir. Aktif Çaba Harekâtı'nın "süpürme konseptine" benzer şekilde, gemilerin belirli dönemlerde denize çıkmasını öngörmektedir.

Türkiye tarafından Karadeniz'deki güvenlik boşluğunun doldurulması amacıyla başlatılan bu harekâta Karadeniz'e sahildar diğer ülkelerin de katılımını temin etmek yolunda gerek Türkiye'nin ikili bazda, gerekse NATO'da muhtelif girişimler yürütülmektedir. Bu çalışmalar paralelinde Ukrayna ve RF harekâta katılacaklarını açıklarken Bulgaristan, Gürcistan ve Romanya'dan herhangi olumlu bir cevap alınamamıştır.

NATO bünyesinde Akdeniz'de icra edilen Aktif Çaba Harekâtı'nın periyodik gözden geçirme çalışmaları kapsamında, gelinen noktada;

Karadeniz'e genişleme bakımından iki hareket tarzı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki harekât sahasının Karadeniz'i kapsayacak şekilde genişletilmesini öngörmekte iken, ikinci hareket tarzında harekât sahası Akdeniz olarak muhafaza edilmektedir.

Her iki hareket tarzında da Karadeniz'de icra edilecek faaliyetlerin, başlangıçta kıyıdaş müttefik olan Türkiye, Bulgaristan ve Romanya tarafından yürütülmesi, bu maksatla planlamanın Türkiye'nin Mart 2004 ayında başlattığı Karadeniz Uyum harekâtı üzerine bina edilmesi ve bu ülkelerin gemilerinden müteşekkil bir "Karadeniz Görev Grubu" teşkil edilmesi öngörülmektedir.

Belirtilen seçeneklerin ikisinde de diğer kıyıdaşlar olan Ukrayna, RF ve Gürcistan'ın birer BİO[161] ülkesi olması nedeniyle, bu ülkelerin harekâta bilgi/istihbarat teatisi ile destek sağlamalarını, ilaveten Ukrayna ve Rus Karadeniz Donanmaları'ndan, mümkün olması durumunda, gemi desteği sağlanmasını öngörmektedir.

Hareket tarzları, BLACKSEAFOR gibi bölgesel inisiyatiflerin de desteğinin alınmasına açıktır. Bu anlamda 2005 yılı içerisinde Türkiye'nin girişimleri ile başlatılan çalışmalar neticesinde Karadeniz Uyum harekâtının BLACKSEAFOR'a devredilmesi NATO bünyesinde genel olarak kabul görmüş olmakla beraber bu çalışmanın özellikle Romanya tarafından ısrarla engellenmek istenmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir gelişmedir.

[161] Barış İçin Ortaklık(BİO), NATO ülkesi olmayan devletlerin NATO usullerine aşina olmalarını sağlamak ve NATO'ya giriş süreçlerini hızlandırmak maksadıyla uygulanan programdır.

2.1.2. SSCB'nin Dağılması Sonrası Karadeniz'de Ortaya Çıkan Sorunlar

Bu sorunlardan birincisi büyük oranda çözülmüş olmakla birlikte Karadeniz Yetki Alanlarının Hukuki Statüsü sorunudur.

Türk karasularının genişliği 2674 no'lu ve 20.05.1982 tarihli karasuları kanunu ile 6 NM.[162] olarak tespit edilmiştir. Ancak aynı kanunun 1'inci maddesinde Bakanlar Kurulu'na belirli denizler için, o denizlerle ilgili özellikleri ve durumları göz önünde bulundurma ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, 6 NM.'nin üstünde karasularının genişliğini tespit etme yetkisi verilmiştir.

Bu kanun daha yürürlüğe girmeden önce de Türkiye ve SSCB arasında 11 Eylül 1980'de Tiflis'te imzalanan anlaşmaya göre her iki ülkenin Karadeniz'deki karasularının 12 NM. olduğu kabul edilmiştir.[163] Ayrıca 1981 yılında Bankalar Kurulu Karadeniz'deki mevcut durumun sürdürülmesi kararı almıştır.[164] Bu karar ile Karadeniz'deki karasuları genişliğinin 12 NM. olduğu teyit edilmiştir.

SSCB'nin dağılması Karadeniz'e sahildar ülkelerin sayısını da artırmış, SSCB ile imzalanan anlaşmalar yeni devletler tarafından da halefiyet prensibince onaylanmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Karadeniz'e sahildar olan RF, Ukrayna ve Gürcistan 1991 yılında imzaladıkları Minsk Protokolünün ekindeki Almaata Deklarasyonu ile aşağıda açıklanan konusu anlaşmalara bağlılıklarını teyit etmişlerdir.[165]

17 Nisan 1973 tarihinde Ankara'da imzalanan **"Türkiye Cumhuriyeti ile SSCB arasında Karadeniz'de Türk-Sovyet Karasuları Deniz Hudut Hattının Tespiti Hakkındaki Protokol":** 06.09.1974 tarih ve 7/8884 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 13.12.1979 tarih ve 15091 sayılı Resmî

---

[162] 1 Nautical Mile,NM (Deniz Mili) 1.852 metre'dir.

[163] **Kanun no:2579, Kabul tarihî:14.01.1982**

[164] **29.05.1982 tarih ve 8/4742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı**

[165] Deniz Hidrografi ve Oşinografi Dairesi, (Çevrimiçi) **http://www.dzkk.tsk/baskanlık/harekât/shodb,** 03.03.2005.

Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile SSCB arasındaki karasuların yan sınırını çizen bu protokolün geçerliliğini Gürcistan Hükümeti, 14 Temmuz 1997 tarihinde Türkiye ile Tiflis'te yaptığı protokol ile, teyit etmiştir. Protokol, Bakanlar Kurulu'nun 17.09.1997 tarih ve 97/9999 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

23 Haziran 1978 tarihinde Moskova'da imzalanan **"Türkiye Cumhuriyeti ile SSCB arasında Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkındaki Anlaşma":**

30.12.1980 tarih ve 8/2159 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 20.01.1981 tarih ve 17226 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. RF, bu anlaşmanın halefi olduğunu, 17.09.1992 tarihli nota ile Türkiye'ye bildirmiştir. Ukrayna ise 30.05.1994 tarihli notasıyla, bu anlaşmaya halef olduğunu Türkiye'ye bildirmiştir.

11 Eylül 1980'de Tiflis'de imzalanan **"Karadeniz'de Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Karasuları Arasındaki Deniz Hududunun İşaretlenmesine İlişkin Belgeler":**

Bu belgeler, 14.01.1982 tarih ve 2579 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 21.01.1982 tarih ve 17581 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Tiflis Anlaşması ve belgeler, Bakanlar Kurulu'nun 3.5.1982 tarih ve 8/4696 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Gürcistan, Türkiye ile yaptığı 14.07.1997 tarihli Protokol ile bu anlaşmaya halef olduğunu teyit etmiştir. Protokol, Bakanlar Kurulu'nun 17.9.1997 tarih ve 97/9999 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Türkiye'nin 23.12.1986 tarihli ve SSCB'nin 6.2.1987 tarihli mektuplarının değişimi yoluyla kabul edilen "**23 Haziran 1978 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Arasında Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması Hakkında Anlaşma ile Belirlenen Sınırın, Aynı Zamanda T.C. ve SSCB Arasında**

Karadeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölgelerin de Sınırını Teşkil Etmesi Anlaşması" :

Teati edilen mektuplar Bakanlar Kurulu'nun 17 Şubat 1987 tarih ve 87/11510 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 28.2.1987 tarih ve 19386 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. RF, Türkiye'ye verdiği 17.09.1992 tarihli nota ile bu anlaşmanın halefi olduğunu resmen bildirmiştir. Ukrayna ise 30.05.1994 tarihli notasıyla bu anlaşmanın halefi olduğunu teyit etmiştir.

Gürcistan ile Tiflis'te imzalanan 14 Temmuz 1997 tarihinde **"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti arasında Karadeniz'de Deniz Sınırının Teyidine İlişkin Protokol"**:

Bu protokolle Türkiye ile Gürcistan arasındaki karasuları yan sınırı, Türkiye ile SSCB arasında imzalanan yukarıdaki anlaşmalar çerçevesinde teyit edilmiştir. Söz konusu protokol, Bakanlar Kurulu'nun 17 Eylül 1997 tarih ve 97/9999 sayılı kararı ile onaylanmış ve 20 Ekim 1997 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Anılan Protokol, 22 Eylül 1999 tarihinde Tiflis'te onay belgelerinin teati edilmesiyle yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, SSCB ile 23 Haziran 1978 tarihli "kıta sahanlığı", 11 Eylül 1980 tarihli Tiflis Anlaşması ve ekli belgeleri "münhasır ekonomik bölge"nin sınırlandırılması konusundaki 23 Aralık 1986 ve 6 Şubat 1987 tarihli notalar nedeniyle Türk ve Gürcü deniz yan sınırları aynen teyit edilmiştir. Protokol Bakanlar Kurulu'nun 17.9.1997 tarih ve 97/9999 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

"Türkiye ile Bulgaristan arasında Mutludere (Rezavsko Deresi), Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması":

4 Aralık 1997 tarihinde imzalanmış, her iki ülkenin ulusal onay işlemlerini tamamlamalarını takiben, 4 Kasım 1998 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Onay Belgesi Teatisi sonucunda Anlaşma yürürlüğe girmiştir. Anlaşma'da, Türkiye ile Bulgaristan'ın karasuları yan sınırları 12 mil olarak belirlenmiştir.

Anlaşma, 29.6.1998 tarih ve 98/11359 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmıştır. Bu anlaşma ile Mutludere ortay hattı iki ülke arasındaki kara yan sınırını oluşturmuştur. Ayrıca, Beğendik Körfezi'ndeki deniz yan sınırı, Türk-Bulgar karasuları deniz yan sınırı, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge yan ve dış sınırları da çizilmiştir.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde; ülkemizin Karadeniz'deki deniz sınırlarının; karasuları, kıt'a sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge yan ve dış sınırları, taraflar arasında yapılmış olan ikili anlaşmalarla tespit edilmiştir.

Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgemize yönelik olarak Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna ile sınırdaş olduğumuz küçük bir alanda henüz nihai sınırlandırma yapılmamıştır. Bu alan için, SSCB ile Türkiye arasında 23 Haziran 1978 yılında yapılan Kıta Sahanlığının tespitine yönelik protokolde Romanya'nın da söz sahibi olduğu alanda zahiri bir koordinat (43 26 59 N- 031 20 48 E) tespit edilmiş olup, bu koordinatın gerçek değerleri Romanya'nın da iştirak edeceği üçlü görüşmelere veya tarafların Romanya ile ikili anlaşmalarına bırakılmıştır.

Yine aynı şekilde, Türkiye ile Bulgaristan arasında 4 Aralık 1997 tarihinde yapılan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşmasında da sınırlandırma çizgisinin son bölümünü teşkil eden 9 ve 10'ncu noktalar arasındaki Kıta Sahanlığı ve MEB çizgisinin çizilmesine ilişkin olarak taraflar, (Romanya'yı dikkate alarak) böyle bir çizimin ileride uygun bir zamanda yapılacak müzakerelerde sonuçlandırılması konusunda anlaşmışlardır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Romanya ile yapılacak görüşmeler (Bulgaristan, Ukrayna ve Türkiye) sonucunda bu küçük bölgede sınır çizgisinin kesinleştirilmesi mümkün olabilecektir. Bu konuda Türkiye'nin girişimleri devam etmektedir.

RF-Ukrayna Donanması'nın Paylaşılması ve sonrasında yaşanan gelişmeler ise diğer bir sorun kaynağıdır.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bağımsız devletler arasında eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin ortak varlıkların bölünmesi süreci başlamıştır. RF ve Ukrayna paylaşacak daha çok varlıkları olması nedeniyle bu devletler arasında daha ön plana çıkmışlardır. Batılı gözlemciler tarafından Ukrayna'da bulunan SSCB'ye ait nükleer silahların SSCB'ye nakli, Kırım'ın statüsü, Karadeniz Donanması ve ana üs Sivastopol'un durumu her an krizi tırmandırabilecek sorunlar olarak dile getirilmiştir.[166]

Bu sorunlar içerisinde Karadeniz Donanması'nın paylaşımı ve Sivastopol Üssü'nün durumu, Ukrayna ile RF arasında en önemli sorunu teşkil etmiştir. Uzun süren bir müzakere süreci sonrası (1992'den itibaren) 28-31 Mayıs 1997 tarihleri arasında Kiev'de üslerin ve donanmanın paylaşımı ile ilgili Ukrayna Başbakanı Pavlo Lazarenko ve RF Başbakanı Viktor Chernomyrdin arasında üç ayrı anlaşma imzalanmıştır.[167] Bu anlaşmalar;

RF Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'da Konuşlanmasının Şartları ve Statüsü Anlaşması,

Karadeniz Donanması'nın Paylaşımı ve Ukrayna Topraklarında Konuşlanmasıyla ilgili olarak Ödemelerin/Hesapların Çözüme Kavuşturulması Anlaşması,

Karadeniz Donanması'nın Paylaşımının Parametreleriyle İlgili İmzalanan Anlaşma'dır.

Bu anlaşmalar neticesinde SSCB'nin Karadeniz Donanması'nın % 82'si RF'nin, %18'i Ukrayna'nın olacak şekilde paylaştırılmış, Rus Donanması'nın Karadeniz'deki ana üssü 20 yıllık bir dönem için Sivastopol olarak belirlenmiştir. Ancak RF Donanması'nın her türlü yasal çerçevede Ukrayna kanunlarına uyması zorunluluğu getirilmiştir.

---

[166] Felgenhauer Tyler, "Ukraine, Russia and the Black Sea Fleet Accords", **WWS Case Study 2/99,** s.1.,(Çevrimiçi) **http://www.wws.princeton.edu/~cases/papers/ukraine.pdf,** 10.10.2004.

[167] Tyler, **a.g.e.,** s.1.

Bu anlaşmaların değerlendirmesi yapıldığında müzakerelerin üç temel konu üzerinde geliştiği görülmektedir. Birinci konu, askerî gemilerin Ukrayna Donanması ve RF Karadeniz Donanması olarak bölünmesi, ikinci konu, RF'nin Sivastopol içinde ve çevresinde üsler üzerindeki hakları, üçüncü ve en önemli konu Kırım Yarımadası'nın hangi ülkenin kontrolünde olacağı olmuştur. Bu çerçeve içerisinde müzakerelerin özünde her iki tarafın gerçekçi yaklaşımları yatmaktadır. Ukrayna'nın amacı RF'den bağımsız olarak ortaya çıkmak olmuştur. Bu amaca yönelmek için de özellikle kendisine mali külfet olacak yönelimlerden kaçınmış, Kırım'ın mutlak hâkimiyetini sağlamaya çalışmıştır. RF ise güney kanadındaki gücünün devam ettiğini hissettirmek maksadıyla gemilere ve onları barındıracak üslere yönelmiştir. Zira her ne kadar RF gemileri çürümeye yüz tutmuş olsa da "Küçük bir donanma bile RF'ye Karadeniz'de varlık sağlayacaktır."[168]

Bugün için Ukrayna Donanması'ndaki birçok gemi atıl ve eski durumdadır. Buna karşın Ukrayna kendisi için askerî gemi inşa programı yapmamıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Karadeniz'de SSCB'nin sahip olduğu 10 büyük tersanenin 8'inin Ukrayna sınırları içerisinde kalmış olmasına rağmen bu şekilde devam ederse 2015 yılında Ukrayna Donanması kalmayacaktır. Tersanelerin büyük çoğunluğunun Ukrayna topraklarında kalması aynı zamanda RF'nin donanmasını yenilemesi ve eski donanmasını idame ettirmesinin önünde büyük bir engeldir.[169]

Ukrayna Donanması'ndaki azalma trendi, RF donanmasını da etkilemektedir. 1991'den önce SSCB Karadeniz Donanması 86 suüstü gemisi, 64 bot, 12 denizaltı, 348 uçak ve 162 helikopterden oluşurken,[170] 1997 yılında iki donanmanın birbirinden ayrılması ve eski gemilerin hurdaya ayrılmasının bir sonucu olarak, RF'nin Karadeniz Donanması 52 suüstü gemisi, 12 bot, 4

[168] Tyler, **a.g.e.**, s. 2.

[169] Hryhoriy Perepelytsya, "Military and Naval Balance in the Black Sea Region", Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004", ss. 202-203.

[170] Perepelytsya, **a.g.e.**, s. 204.

denizaltı ve 14 uçağa düşmüştür. 2000 yılında ise Rus Donanması'ndaki gemi sayısı 32 suüstü gemisi, 2 denizaltı, 10 bot ve 30 uçağa düşmüştür. 2010 yılında ise Donanm'anın % 60'ından fazlasının hurdaya ayrılması planlanmıştır. Bu şekilde olduğu takdirde 2010 yılında RF'nin 13 suüstü gemisi, 3 bot, 1 denizaltı ve 20 uçak gemisine sahip olacağı tahmin edilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak RF Karadeniz Donanması'nı yenilemek isteyebilecektir. Ancak RF'nin bugünkü ekonomik durumu bu yenilenmeyi kısa bir sürede yapabilecek bir durumda değildir.[171]

Yeni gemi üretimi kapsamında geçtiğimiz 10 sene içerisinde RF "Novik Fırkateyni" inşasına başlamış ancak ekonomik yetersizliklerinden dolayı projeyi durdurmuştur. Ancak 2000 yılında yeni nesil korvetlerin inşasına başlanmıştır. Bu korvetlerden 4 tanesi 2010 yılına kadar inşa edilecek ve RF Karadeniz Donanması bu gemilerden bir tanesi ile ilk yeni gemisine kavuşmuş olacaktır.

RF Donanması'nı bekleyen bir diğer sorun ise personel mevcudunun azalmasıdır. Eğer donanma personeli sayısındaki azalma bu şekilde devam ederse RF'nin beş bağlantılı denizinde ancak 100-120 gemisi olacaktır.[172]

Ukrayna Donanması'nın gittikçe yok olması gelecekte kendi başına bir sorun teşkil edebilir. Donanması olmayan bir Ukrayna gelişen bir RF ile karşı karşıya kaldığı sürece kendini savunma yönünden çok güçsüz hissedebilecek, bu durum da Ukrayna'nın RF'nin siyasî ve askerî etkisini üzerinde daha çok hissetmesine sebep olabilecektir. RF'nin Karadeniz Donanması'nın güçlenmesine paralel olarak kendini yok hissetmeyecek bir Ukrayna Donanması'nın varlığı Karadeniz'de güvenlik açısından daha dengeli bir statü oluşturacaktır.

Bu kapsamda Ukrayna Donanması'nın gelişimine farklı seviye ve boyutlarda yardımcı olunabilir. BİO kapsamında veya ikili ülke ilişkileri

[171] Perepelytsya, **a.g.e.**, s. 202.

[172] Perepelytsya, **a.g.e.**, s. 203.

çerçevesinde Ukrayna subaylarına gemilerin idamesi ve işletilmesi konusunda eğitim verilebilir. Diğer taraftan RF'den Ukrayna'ya kalan tersanelerin durumu incelenebilir, bu tersanelerden nasıl faydalanılabileceği konusunda araştırmalar yapılabilir, özel sektör teşvik edilebilir. Bu tür bir girişim Rus askerî teknolojisinin öğrenilmesine de katkı sağlayabilecektir.

Kırım Sorunu çok eski bir geçmişe sahip ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bir sorun kaynağıdır.

Ukrayna'da yaşanan politik krizlerin arkasında genel olarak bir yüzyıl önce ülkenin doğu ve batı olarak aynı ulus ama farklı iki kültür, farklı iki dil, farklı iki tarih olarak bölünmesi yatmaktadır. [173]

Ülkenin doğusu asırlar boyunca ilk önce Rus İmparatorluğu ve sonra SSCB ve Moskova'nın hâkimiyetinde kalmıştır. Bu coğrafyadaki insanlar Ukrayna aksanıyla Rusça konuşmakta ve kendilerini Rus olarak tanımlamaktadırlar. Bu yüzden başkanlık seçimlerinde ağırlıklı olarak Moskova yanlısı Viktor Yanukovych'i desteklemişlerdir. [174]

Ukrayna'nın batısı ise her zaman yüzünü batıya dönmüştür. Bölge 14'üncü yüzyıldan 18'inci yüzyıla kadar Polonya'nın hakimiyeti altında, 1'inci Dünya Savaşı'na kadar da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hakimiyeti altında kalmıştır. 1'inci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde kendi hükümetini kurarak bağımsız kalmış, ancak kısa bir süre sonra tekrar Polonya'nın kontrolüne girmiştir. Daha sonra Sovyet istilasına ve Nazi işgaline uğramış, 1991 yılına kadar da SSCB'nin kontrolünde kalmıştır. Başkanlık seçimlerinde ülkenin bu kısmı ağırlıklı olarak Batı yanlısı Viktor Yushchenko'yu desteklemişlerdir. [175]

---

[173] Anna Dolgov, "Ukraine: political divide took root centuries ago", **Globe Correspondent Boston Globe,** Boston, Massachusetts, Wed, December 1, 2004, (Çevrimiçi) **http://www1.cs.columbia.g.e.du/~wisam/,** 04.03.2005.

[174] Dolgov, **a.g.e.**

[175] Dolgov, **a.g.e.**

Ülke içindeki etnik durum ve siyasal tabloya bakıldığında Dinyeper Nehri'nin doğusunda kalan Doğu illeri olarak adlandırılan bölgede yoğun bir Rus nüfusu bulunmaktadır. Nüfusun % 20'sini oluşturan Ruslar'ın ağırlıklı olarak yaşadığı yerler ise Doğu illerinin yanında Kırım, Odessa ve Kiev'dir. Doğu illeri tamamen RF'nin ekonomik yapılarına bağlı durumdadır ve Ukrayna'nın doğusu tam bir ekonomik güç bile değilken batı büyük ölçüde doğuya bağımlıdır. Ülkenin kuzeybatı ve merkezi bölgelerinin geçim kaynakları ziraat iken, ülkenin doğusu Ukrayna'nın kömür yatakları, çelik endüstrisi ve askerî endüstriyel komplekslerinin bulunduğu eski endüstri merkezidir.[176] Ayrıca Ukrayna'nın en önemli liman kenti konumundaki Odessa'da Rus nüfusunun ağırlıkta olduğu göz önüne alınırsa Ukrayna içindeki Ruslar faktörünün ulusal ekonomi yapılarından dışlanmasının oldukça zor olduğu görülmektedir.

Batı ile RF arasında tampon bölge olan Ukrayna'da halk, ülkenin geleceğinin RF'de mi yoksa Batı'da mı aranacağına karar vermek için 31 Ekim 2004'te sandık başına gitmiştir. 24 adayın katıldığı seçimlerde herhangi bir adayın % 50'nin üzerinde oy alamaması nedeniyle devlet başkanlığı seçimi 21 Kasım 2004'teki ikinci tur seçimlerine kalmıştır. En fazla oy alan V. Yanukovych (% 40,12) ile V. Yushchenko (% 39,1) ikinci tur seçimlere katılmaya hak kazanmıştır.

Ukrayna Bölgeler Partisi lideri olan Başbakan Yanukovych, "eski" Devlet Başkanı Lenoid Kuçma ve Moskova tarafından desteklenmiştir. Yanukovych, ülkenin % 20'sini oluşturan Rusça konuşan kesime yönelik Rusça'nın ikinci resmî dil olacağını, Rusça konuşanlara çifte vatandaşlık hakkı tanıyacağını, ülkesini RF ile yakınlaştırmaya çalışacağını belirtmiştir.

Ukrayna Partisi lideri olan Ukrayna Merkez Bankası Başkanı ve 2000-2002 yılları arasında başbakanlık yapan V. Yushchenko ise, Batı yanlısı bir

[176] Gwendolyn Sasse, "Ukraine at the brink of a break-up? Analysis", The Guardian London, UK, Tuesday November 30.2004, (Çevrimiçi) **http://www.guardian.co.uk/ukraine/story/ 0,15569,1362721,00.html,** 07.03.2005.

tutum sergileyerek, Ukrayna'nın yönünün Batı olması ve ülkesinin zamanla Batı'yla bütünleşmesi gerektiğini belirtmiştir.[177]

Ukrayna'da seçimlerde yaşanan bu mücadele RF ve Batı arasında yaşanan mücadelenin yansımasıdır. Ukrayna Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte stratejik önemi en fazla artan ülkelerden biri olmuştur. Ukrayna'nın bu stratejik önemine binaen Ukrayna'nın 2003-2004 yıllarında RF'ye yakınlaşması Batı'nın dikkatini 2004 sonu seçimlerine çekmiştir. Zira, Kuçma'nın 6 Temmuz 2004'te imzaladığı askerî doktrininden AB ve NATO hedeflerini çıkarması ve 15 Ağustos 2004 tarihinde yapılan RF ve Ukrayna görüşmesinde Ortak Ekonomik Pazar çerçevesinde iki ülke arasında entegrasyonun hızlandırılması ve derinleştirilmesi yönünde uzlaşmaya varılması Batı için tehlike çanların çalması anlamına gelmiştir. Aynı şekilde, 18 Ağustos Soçi Zirvesi'nde de "Gaz Sektöründe Stratejik Ortaklığı Sağlayacak Önlemler" adlı anlaşma imzalanarak, Ukrayna topraklarından geçerek Batı pazarlarına aktarılan Rus petrolünde % 50 artış sağlanması kararı ve Batılı şirketlerin Ukrayna'nın boru hatlarını kullanarak Odessa Limanı'ndan petrol sevkiyle ilgili resmî taahhütten vazgeçerek Ukrayna boru hatlarını ve Odessa Limanı'nı Rus petrolünün sevkine tahsis etmesi Batı'yı rahatsız eden diğer hususlar olmuştur.[178]

Bu yüzden Ukrayna seçim öncesi hükümet dışı organizasyonların ve istihbarat servislerinin yoğun faaliyet alanı olmuştur. Seçim memurları Yushchenko'nun kaybettiğini açıkladıktan sonra Batılı gözlemciler ve hükümetler seçimlere hile karıştığını açıklamışlar daha sonra halk sokaklara dökülmüş ve ülke parçalanmanın eşiğine gelmiştir.[179]

Tekrar yapılan seçimlerden sonra Yushchenko devlet başkanı seçilmiş ve hemen ertesi gün RF'ye ilk resmî ziyaretini yapmıştır. Yushchenko'nun bu tavrı Batı ve RF arasındaki dengeleri gözeterek, RF ile olan gerginliğin yumuşatılması

[177] Fatma Çoban, "Ukrayna Seçimleri ve Karadeniz'e etkileri", (Çevrimiçi) **http://www.jeopolsar.com/02/makaleler/makale.asp?id=02,** 03.04.2005.

[178] Çoban, **a.g.m.**

[179] Dolgov, "**Ukraine:**".

olarak algılanabilir.[180] Nitekim Ukrayna, RF ile iyi geçinmek zorundadır, RF ile ilişkilerinin aşırı kötüleşmesi Ukrayna'nın parçalanmasıyla yüklüdür.[181]

22 Şubat 2005 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen NATO üyesi ülkelerin liderleri ile görüşen ve zirvede de konuşma yapan Yushchenko nihai hedeflerinin Avrupa ve NATO'ya entegrasyon olduğunu ifade etmiştir. Yüzünü artık tamamıyla Batıya çeviren Yushchenko Moskova'nın kaygılarını da gidermeye çalışarak, "RF stratejik ortağımızdır. Ukrayna'nın NATO'ya yönelen bir siyaset izlemesi hiç bir şekilde RF veya bir başka ülkeyi hedefleyen bir şekil almayacaktır." diye konuşmuştur. Bununla beraber daha önceki bütün açıklamalarında RF ile Batı arasında stratejik dengelerin ve çok boyutlu dış politika çizgisinin korunacağını ifade eden Yushchenko bu toplantıda, "çok yönlü dış politika çizgisi artık geçmişte kaldı" diyerek Ukrayna'nın yönünün Batı olacağını net şekilde ortaya koymuştur.

Yushchenko'nun bu açıklamalarına NATO, ABD ve AB'den farklı yaklaşımlar gelmiştir. İstanbul Zirvesi'nde Ukrayna'ya hiçbir şekilde yeşil ışık yakmayan NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer de Ukrayna'nın demokrasiye ulaşma arzusunun göz ardı edilmemesi gerektiğini kaydetmiş ve NATO'nun Ukrayna'ya her türlü yardımda bulunacağı vaadinde bulunmuştur. Toplantıya katılan ABD Başkanı George Bush da Avrupalı müttefiklerine "Ukrayna'yı Avrupa-Atlantik ailesine dâhil etme" çağrısı yapmıştır. Ancak AB'den destek mesajları dışında üyelik süreci için henüz erken olduğu mesajı verilmiştir.[182] Bütünleşme yerine AB ticari alandaki engelleri kaldırmayı,

---

[180] Kayhan Solmaztürk, "Ukrayna Başbakanı Yulia Timoşenko ve Rusya'nın Tutuklama Kararı", 11 Mart 2005, (Çevrimiçi) **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=250,** 15.04.2005.

[181] Nazim Cafersoy, "Ukrayna: Avrasya'nın Stratejik Kaderinin Belirlendiği Ülke", 15 Temmuz 2003, (Çevrimiçi) **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=196,** 15.04.2005.

[182] Sinan Ogan, "NATO-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Dönem", 25 Şubat 2005 , (Çevrimiçi) **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=182,** 15.04.2005.

Ukrayna'ya yönelik vize rejimini yumuşatmayı, dış ve güvenlik politikasında yakın işbirliğini de içeren bir dizi yeni yaklaşım önermiştir.[183]

AB'nin Ukrayna'ya karşı bu yaklaşımında hâlâ etkin bir güç faktörü olarak RF'nin büyük etkisini dikkate aldığını, ancak kendisini de Ukrayna'dan soyutlamadığını görmekteyiz. AB'nin doğuya doğru genişlemesi devam ettiği sürece Ukrayna AB için daha ön plana çıkabilecek, Ukrayna üzerindeki güç dengeleri değişebilecektir. Dışarıda yaşanan bu gelişmeler Ukrayna'da da hareketlilikler başlatabilecek ve Ukrayna'da bölünme sorunları yeniden gündeme gelebilecektir.

Ukrayna sınırları içinde bir diğer sorun ise Kırım Yarımadası'nın statüsüdür. Rus nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı, RF ve Ukrayna gemilerinin ana üslerinin ve birçok tatil yerinin olduğu Kırım, 1954 yılında Sovyet lideri Nikita Khrushchev tarafından Ukrayna'nın RF ile birleşmesinin 300'üncü yıldönümünde dostluk jesti olarak Ukrayna'ya verilmiştir.

Kırım'ın Ukrayna'ya katılmasını müteakip Kırım'da birçok Rus politik organizasyonları faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1992 yılındaki etnik gerilimlerde Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp RF'ye katılması düşünceleri dile getirilmeye başlanmıştır. Temmuz 1992'de her iki ülkenin parlamentoları bir karar vererek, Kırım'ın ekonomik ve kültürel özerkliğe sahip olarak Ukrayna'ya bağlı kalması sonucuna varılmıştır. [184]

Kırım içerisinde Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir unsur ise Kırım Tatarları'dır. Kırım'ın % 12'lik nüfusuna sahip Kırım Tatarları komünistlerden başka Kırım'da politikada aktif olan tek unsurdur ve Kırım Tatarları'nın çok büyük çoğunluğu Kırım'ın Ukrayna'yla bütünleşmesini istemektedir. Ukrayna'da ise Kırım Tatarları karşı komünist bir hareket olarak görülmekte ancak burada yaşayan Tatarlar'a birgün Türkiye'ye katılma istekleri olabileceği düşüncesi ile

---

[183] Mustafa Şahin, "Ukrayna AB'den Mükafat Bekliyor", 26 Ocak 2005, (Çevrimiçi) **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=101,** 15.04.2005.

[184] Perepelytsya, **a.g.m.**, s. 199.

şüphe ile bakılmaktadır. Ancak Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde sık sık analiz edilen Kırım meselesi, bugün ve yakın gelecekte iki ülkenin ilişkilerini zedeleyecek bir durum arz etmemektedir. Nitekim Türkiye Kırım üzerinde hiçbir zaman hak iddia etmemiştir.

Tuzla Adası sorunu, 2003 yılında Kerç Boğazı'nda Ukrayna'ya ait olan bir ada üzerinde RF'nin egemenlik iddia etmesi sonucu ortaya çıkan bir sorundur.

Geçmişte Taman Yarımadası'yla bütünleşik olan ada 1925 yılında gerçekleşen büyük bir fırtına ile ana karadan ayrılmıştır. Daha önce SSCB'ye ait olan ada 7 Ocak 1941 tarihinde Kırım Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır. 1954 yılında da Kırım Yarımadası, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. SSCB'nin dağılmasına kadar geçen sürede her iki tarafın resmî haritalarında ada Ukrayna'ya bağlı olarak gösterilmiştir.

SSCB'nin dağılmasının ardından yapılan anlaşmalarla da adanın Ukrayna'ya ait olduğu kabul edilmiştir. 19 Kasım 1990 tarihinde Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Rusya Federal Sosyalist Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşmada her iki taraf mevcut sınırların korunmasını ve toprak bütünlüklerine saygı göstermeyi kabul etmişler, 23 Haziran 1992'de yine aynı taraflar arasında yapılan anlaşmada 19 Kasım 1990 tarihinde yapılan anlaşmaya bağlılık teyit edilmiştir.[185]

Bir şerit halinde olan adanın uzunluğu 8 km., genişliği 600 m., yüksekliği 1-1,5 m. arasındadır. Kerç Boğazı'nın deniz trafiğine uygun derin yerleri Ukrayna ile bu ada arasında bulunmaktadır. Ukrayna 2002 yılı içerisinde geçiş ücreti olarak toplam 12 milyon dolar kazanç sağlamıştır. Bunun sadece 1.09 milyon doları Rus gemilerinden alınmıştır. 2003 yılının ilk 9 ayında ise bu geçişlerden

[185] "Information about the situation regarding construction by the Russian Federation of a dam (waterworks) in the Kerch Strait towards the Ukrainian island of Kosa Tuzla", Press Release, 22.10.2003, (Çevrimiçi) **http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-36.htm,** 04.01.2005.

toplam 8 milyon dolar, RF gemilerinde ise 0.97 milyon dolar kazanç elde edilmiştir.[186]

Tuzla Adası sorunu, RF'nin Kerç Boğazı'nın ortasında bulunan Tuzla Adası'na doğru 2003 yılında bent inşa etmesiyle gündeme taşınmış, 20 Ekim 2003 tarihinde de Moskova'nın Ukrayna'dan adanın kendisine ait olduğunu ispat etmesini istemesi ile gerginlik artmıştır. Vladimir Putin'in Genel Sekreteri Aleksandr Voloşin'in "Gerekirse Ukrayna'yı bombalarız" açıklaması gerginliği zirveye çıkarmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Ukrayna Silahlı Kuvvetleri, Tuzla Adası'nın güneyine 50 millik bir mesafede askerî eğitimler yapmaya başlamıştır. 23 Ekim 2003 tarihinde Rada'dan RF'nin girişimleri hakkında "RF ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek dostça olmayan bir davranış" kararı 450'ye karşı 369 oyla kabul edilmiştir.[187]

RF, benti yapmasının amacını; Taman Yarımadası'nın ekolojik durumunu kontrol etmek olduğunu ifade etmiştir. Ukrayna ise bent inşasını, RF'nin sınır tartışmalarını yeniden başlatmak için araç olarak kullanma isteği olarak değerlendirmiştir.

Her iki taraf sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesine karar vermiş ve sorunun çözümüne yönelik olarak iki taraf arasında 24 Aralık 2003 tarihinde Azak Denizi'nin kullanımı ve Kerç Boğazı sorunu hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma 20 Nisan 2004 tarihinde Rada tarafından ve hemen ertesinde de RF tarafından onaylanmıştır. Bu anlaşmaya göre Azak Denizi iç su statüsünde olacak, Kerç Boğazı'nın statüsü ve Azak Denizi'nin paylaşılması ayrı anlaşmalarla belirlenecektir.

---

[186] "Tuzla Island: Question and Answers", Official Site of the Mission ofUkraine to European Communities, (Çevrimiçi) **http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-in/valmenu_miss.sh?1p01039959.html,** 15.12.2004.

[187] Roman Woronowycz, "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates", Kyiv Press Bureau, **The Ukrainian Weekly**, October 26, 2003, No. 43, Vol. LXXI, (Çevrimiçi) **http://www.ukrweekly.com/Archive/2003/430301.shtml,** 12.12.2004.

Bu sorunların çözümü ise henüz bir sonuca varamamıştır. Çözüm yolu olarak Ukrayna Azak Denizi'nin paylaşılmasında orta hat prensibinin uygulanmasını isterken RF yarı yarıya bir paylaşım olmasını istemektedir.[188]

Tuzla Adası sorunu yapay olarak ortaya çıkarılmış bir sorundur. Yapılan anlaşmalar sonucunda da RF avantajlı çıkmış ve Kerç Boğazı'na yabancı bir harp gemisinin istediği zaman girmesini engellemiştir. Diğer taraftan bu gerginlik Ukrayna'nın RF'nin toprak talebine karşı tepkisinin ne ölçüde olabileceğini gösteren bir gelişme olmuştur. Anlaşma sonucunda adanın kime ait olduğunun açıklığa kavuşturulmaması[189] ise istenildiği zaman gelecekte bir sorun çıkarmak için RF'nin eline koz vermiştir. Diğer taraftan bu sorun Ruslar'ın yoğun olarak yaşadığı Kırım Yarımadası'nın statüsüyle de bağlantılandırılabilecek bir coğrafyadadır.

Yılan Adası Sorunu ise denizlerdeki egemenlik tartışmalarına ait Türkiye'nin Ege'de yaşadığı sorunlara da benzeyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yılan Adası kıyıdan 44 km. uzaklıkta, Tuna Nehri ağzının doğusunda, yaklaşık 0.17 km. karelik bir alanı kapsayan, 662 m. uzunlukta, 440 m. genişlikte bir adadır.[190] Adada Ukrayna Silahlı Kuvvetleri personeli ve ailelerinden oluşan yaklaşık 100 kişi yaşamaktadır. Ada ile ulaşım sadece helikopter ile yapılmakta, iskele ve limanlar ise yapım aşamasındadır. [191]

---

[188] "Kiev ratifies treaties with Russia", **The Russia Journal,** April 21, 2004, (Çevrimiçi) **http://www.russiajournal.com/news/cnews-article.shtml?nd=43395,** 13.12.2004.

[189] Roman Woronowycz, "Rada ratifies agreement on Single Economic Space", Kyiv Press Bureau, **The Ukrainian Weekly**, April 25, 2004, No. 17, Vol. LXXII, (Çevrimiçi) **http://www.ukrweekly.com/Archive/2004/170401.shtml,** 13.12.2004.

[190] Aurelian Teodorescu, "Serpents' Island Between Rule of Law and Rule of Force", **http://www.tomrad.ro/iserpi/ENGLISH.HTM,** 14.12.2004.

[191]"Snake Island", (Çevrimiçi) **http://www.answers.com/main/ntquery?method=4&dsid=2222& dekey= Snake+Island&gwp= 8&curtab=2222_1,** 13.12.2004.

Soğuk Savaş süresince adaya deniz ve hava vasıtalarına karşı bir Sovyet radarı yerleştirilmiştir. Bu adada bulunan hava radarı teorik olarak tüm Karadeniz'i ve Libya'ya kadar olan Akdeniz'i kaplamaktadır. Adanın çevresinde ise el sürülmemiş önemli ölçüde petrol ve gaz rezervleri mevcuttur. Kayalarla çevrili ada aynı zamanda balıkçılık için oldukça iyi bir imkân sunmaktadır.

Ada ile ilgili sorun bu adanın kime ait olduğu sorunudur. 1 Aralık 1918'de birliğini sağlayan Romanya'ya göre 1919-1920 Paris Barış görüşmeleri sırasında adanın statüsü ile ilgili herhangi bir değişiklik yapılmamış ve adanın Romanya'nın olduğu kabul edilmiştir. 2'nci Dünya Savaşı sonrasında da adanın statüsünde bir değişiklik yapılmamış, 28 Haziran 1940'daki Sovyet ültimatomu ile Baserabya SSCB'ye bırakılmış ancak ada herhangi bir sınır anlaşmazlığına konu olmamıştır. 1947'deki Paris Barış Antlaşması ile de galip devletler 1940'daki durumu kabul etmişlerdir.

Bu gelişmelerden sonra SSCB ile Romanya arasında iki anlaşma yapılmıştır. Birinci anlaşma 4 Şubat 1948'de Dr. Petru Groza ve Veacheslav Molotov arasında, ikinci anlaşma 23 Mayıs 1948'de N.P. Sutov ve Eduard Mezincescu arasında yapılmıştır. Her iki anlaşmaya göre Yılan adası SSCB sınırları içerisinde kalmıştır. Ancak bu anlaşmalar Romanya parlamentosu tarafından onaylanmamıştır. Bu nedenle Romanya'ya göre bu iki anlaşma anayasal bakımdan geçersizdir. [192]

1991'den sonra SSCB'nin dağılması ile birlikte Ukrayna adanın kontrolünü almış, Romanya ise bu duruma sürekli itiraz ederek adanın kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu süreçte her iki taraf da sorunların barışçıl yöntemlerle çözümüne taraf olmuşlardır.[193]

Bu kapsamda Romanya sorunu 2003 sonbaharında Uluslararası Adalet Divanı'na götürerek çözmek istemiş, Ukrayna ise sorunun ikili görüşmeler ile

[192] Teodorescu, **a.g.e.**

[193] Teodorescu, **a.g.e.**

çözülmesinin daha uygun olacağını değerlendirmiştir. Romanya'nın sorunu uluslararası çerçevede çözmek istemesinin sebepleri arasında AB'ye giriş sürecinde AB'nin Romanya'dan komşularıyla aralarındaki sorunları çözmesini istemesi de etkili olmuştur.[194] Ukrayna ise adanın statüsünü ortaya koymak için adayı askersizleştirmeye çalışmakta ve adanın hızla gelişimini sağlamaya çalışmaktadır. 2004 yılı içerisinde de Ukrayna makamları adada gittikçe artan sivil hareketlenmeye paralel olarak adada bir postane ve Ukrayna Aval bankasının bir şubesini açtıklarını açıklamışlardır.[195]

Sorunun çözümünde her iki tarafın da barışçıl yöntemleri tercih etmeleri ve Romanya'nın AB'ye giriş sürecinde komşularıyla ilişkilerini iyi tutmaya çalışması sorunu sert güç kullanarak çözmekten uzak tutmuştur. Romanya'nın AB'ye girdikten sonra da sorunun çözümünde herhangi bir sert güç kullanım gibi bir girişiminin olmayacağı değerlendirilmektedir.

2.1.3. Kuzey Kafkasya Sorunları

SSCB'nin dağılması ile birlikte Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkan sorunlardan en önemlisi Çeçenistan sorunudur. Zaman zaman tekrar canlanmaya başlayan sorun, RF ve Çeçenistan arasında iç savaşa kadar uzanan boyutlarda devam etmektedir.[196]

1991 yılında Federasyon Anlaşması'nı imzalamayarak Çeçenler'in bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan Çeçenistan sorunu, 1994 yılı sonunda savaşa dönüşmüş, 30 Ağustos 1996 yılından imzalanan Hasavyurt Anlaşması ile savaş sona ermiştir. Bu anlaşmaya göre RF ile Çeçenistan arasındaki

---

[194] "Romania urges Ukraine to cede part of the Black Sea", **Prima News Agency**, 22.07.2003, (Çevrimiçi) **http://www.prima-news.ru/eng/news/news/2003/7/22/25523.html,** 16.12.2004.

[195] "Snake Island", (Çevrimiçi) **http://www.answers.com/main/ntquery?method=4&dsid=2222&dekey= Snake+Island&gwp= 8&curtab=2222_1,** 13.12.2004.

[196] Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002, s. 224.

ilişkiler, uluslararası kurallar çerçevesinde 31 Aralık 2001 yılına kadar karara bağlanacak ve Rus askerleri Çeçenistan'dan çekilecektir.[197]

Bu anlaşmayla 1'inci Çeçen Savaşı sona erse de ancak geçici bir süre barış sağlanabilmiştir. Anlaşma, hukuken olmasa da fiili (de facto) olarak Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olarak varlığını ve eylemlerini kabul etmiştir. Bu durum bağımsızlık hareketlerinin ve istikrarsızlığın komşu cumhuriyetlere de yayılmasına sebep olmuş ve bu durumdan ilk etkilenen cumhuriyet Dağıstan olmuştur.[198]

Çeçenistan'daki radikal İslami gelişim ve buna bağlı olarak yaşanan iç çekişmeler 1999 yılı sonbaharına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında RF, Çeçenistan'ı ekonomik izolasyon yolu ile teslime ve anlaşmaya zorlamış, Çeçenler ise RF'nin 100 milyon dolarlık borcunu ödememesini gerekçe göstererek Bakü-Novorosiski petrol boru hattını kapatmışlardır. Bu olay ve aynı zamanda Çeçenistan içindeki Vahabi kökenli radikal İslami gelişim ve artan terör olayları RF'nin 1999 yılının Eylül ayında ikinci kere Çeçenistan'a karşı savaş açmasına sebep olmuştur.[199]

Ancak Rus güvenlik güçlerin zayıflığı ve rüşvete düşkünlüğü bu çabaları başarısız kılmıştır. Savaşa rağmen Çeçenistan, Afganistan'dan farklı olarak, topyekun fakirliğe düşmemiş ve büyük askerî operasyonlarını sürdürebilmiştir. Bunun başlıca sebebi, kaçakçılık ve organize suç alanında Çeçenlerin gösterdiği yoğun faaliyetlerdir. Sonuç olarak 2'nci Çeçen Savaşı, 1'inci Çeçen Savaşı'ndan bu yana bölgeye ilişkin Rus politikasının iflas ettiğine işarette bulunmuştur.[200]

---

[197] Ufuk Tavkul, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002. s.102.

[198] Anna Matveeva, "Caucasus in Flames", **The World Today**, Cilt 55, Sayı 10, Ekim 1999, s.9, Aktaran Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", s. 225.

[199] Tavkul, **a.g.e.**, ss.109-116.

[200] Lieven Anatol, "Nightmare in the Caucasus", **The Washington Quarterly**, Cilt 23, sayı 1 (Kış 2000), s. 145, **Aktaran** Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", s. 226.

Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte ise RF'nin Çeçen politikası daha çok sertleşmiştir. İzlenen bu politikanın bir sonucu olarak 8 Mart 2005 tarihinde Çeçen lider Aslan Mashadov öldürülmüştür. Ancak Mashadov'un öldürülmesi ile birlikte bölge daha istikrarsız yeni bir döneme gireceği iddiaları öne sürülmüştür.[201]

Ancak RF Çeçen direnişcilerin Beslan'da yaptıkları baskın sonrası ABD'nin izlediği politikadan da güç alarak Mashadov yerine geçen Çeçen Lider Abdülhalim Sadulayev'i ve Çeçen direnişinde bayraklaşan Şamil Basayev'i öldürerek bölgedeki direnişin gücünü büyük oranda kırmış gibi görünmektedir.

Çeçenistan sorununa önem atfeden ve Kuzey Kafkasya'daki diğer sorunlardan ayrılan özelliği; diğer çatışmalar bölge halklarının birbirine karşı yaptığı mücadele iken Çeçen Savaşı'nın RF'ye karşı yapılmış bir bağımsızlık hareketi olmasıdır. Aynı zamanda bu hareket RF içinde hem askerî kanatta hem de sivil kanatta ayrılıkçı düşüncelere sebep olmuştur.[202]

Diğer bir taraftan Çeçenistan'daki petrol rezervlerinin RF için hayati bir önem taşımadığı görülmektedir. En iyimser tahminlere göre Çeçenistan ve İnguş Cumhuriyeti'ndeki petrol rezervi 60 milyon ton civarındadır. Bu rezervlerin en fazla 15 yıl kadar devam edeceği değerlendirilmektedir. Ancak Çeçenistan'ı RF için vazgeçilmez kılan unsur Grozni'nin Hazar ve Orta Asya petrollerini Karadeniz'e taşıyan Bakü-Novorossisk boru hattının bağlantı noktasında yer alması, RF'nin Karadeniz'e açılış güzergâhında bulunması ve dolayısıyla RF için taşıdığı stratejik önemidir.[203]

Kuzey Kafkasya'daki önemli bir anlaşmazlık konusu İnguşetya ve Kuzey Osetya Cumhuriyetleri arasında Prigorodniy Bölgesi'ne ilişkin yaşanan sorundur. Bu bölge tarihî olarak İnguşlar'ın yaşadığı ve İnguşetya'ya

---

[201] Sinan Ogan, "Alan Mashadov öldürüldü, Çeçenistan yeni döneme girebilir", 9 Mart 2005, **http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=3&yazi=247,** 29.04.2005.

[202] Tavkul, **a.g.e.**, s. 101.

[203] Tavkul, **a.g.e.**, s. 102.

ait bir bölge idi ve 1939 nüfus sayımına göre Prigorodniy Bölgesi'nin 33800 kişilik nüfusunun 28100 kişilik bölümü İnguşlardan oluşuyordu.[204] 2'nci Dünya Savaşı sırasında ise İnguşlar bölgeden sürülmüş ve 1944 yılında Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin dağıtılmasından sonra, bölge Kuzey Osetya'ya verilmiştir. 1957 yılında İnguşlar'ın sürgünden geri dönmesine izin verilmesine rağmen bölge Kuzey Osetya'ya bağlı kalmaya devam etmiş ve bu Cumhuriyet yetkilileri İnguşlar'ın bölgeye yerleşmesine izin vermemişlerdir.[205]

Söz konusu nedenden dolayı, 1982 yılında başlayan gerginlikler 1992 Ekim'i sonunda savaşa dönüşmüştür. Bu savaş dolayısıyla, bölgeye yerleşmiş olan müslüman İnguşlar İnguşetya'ya sığınmışlardır. RF ise 200 yıllık müttefiklik ve Ortodoks Hristiyanlık sebebi ile Kuzey Osetya'yı desteklemiştir. 1996 yılında İnguşlar'ın izinsiz olarak tekrar bölgeye yerleşmeleri ile çatışmalar yeniden başlamıştır. Gerek Moskova'nın Osetya yanlısı politikası gerekse Çeçenistan'daki savaş İnguşetya ile Moskova arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Bu gelişmenin yanında on binlerce Çeçen mülteciyi topraklarına kabul etmek mecburiyeti İnguşetya'yı etkilemiş ve Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesini destekleme ve ona katılma konusunda İnguşetya ve İnguşlar daha istekli hâle gelmişlerdir. İnguşetya'daki kötü yaşam koşulları Prigorodniy Bölgesi'ne göçü tekrar teşvik etmiştir. Bu göçü silahla engellemeye çalışmak yeni çatışmaların çıkmasına sebep olabilecektir.[206]

Kuzey Osetya Kafkasya'dan Transkafkasya'ya giden yolda stratejik bir öneme sahiptir ve daima RF'nin bölgedeki güvenilir kalesi olmuştur. Aynı zamanda Kuzey Osetya 1990'dan beri Rusça konuşan nüfusun artış gösterdiği tek Kafkas Cumhuriyeti olması özelliği ile RF için ayrı bir önem arz etmektedir.[207]

---

[204] Tavkul, **.a.g.e.**, s. 84.

[205] Cornell Svante,"The Unruly Caucasus", **Current History**, Cilt 96, Sayı 612, (Ekim 1997), s. 346, **Aktaran** Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları ", s. 227.

[206] Svante, **a.g.e.**, s. 228.

[207] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 91-92.

Dağıstan'ın güney doğusu ile Azerbaycan'ın Dağıstan ile sınır teşkil eden bölgelerinde yaşamakta olan Lezgiler, bugün eski Sovyet yönetiminin halkları böl- yönet siyasetinin neticesinde ikiye bölünmüşlerdir. 1989 resmî nüfus sayımı sonuçlarına göre SSCB sınırları içerisinde 376 bin Lezgi'nin 205 bini Dağıstan'da, 171 bini Azerbaycan'da yaşamaktadır.[208]

1990 yılında Dağıstan'ın en köktenci ve saldırgan örgütü olarak bilinen Lezgi Millî Hareketi Örgütü Sadval kurulmuştur. Sadval'ın amacı Dağıstan ve Azerbaycan'daki Lezgi topraklarını birleştirerek Büyük Lezgi Devleti'ni kurmaktır. Bu nedenle Sadval Azerbaycan'dan toprak talebinde bulunmaktadır. Ancak, Azerbaycan'daki Lezgiler'in bir kısmı Sadval hareketine karşı Azerbaycan Devleti destekli 'Samur' adında bir millî teşkilat kurmuşlar ve Dağıstan ve Azerbaycan Cumhuriyetleri'nin sınırlarında yapılacak her türlü değişikliğe karşı çıkacaklarını bildirmişlerdir.[209] Bu gelişme de Sadval'ın halk desteğinin özellikle Dağıstan'da sınırlı olduğunu göstermektedir. Azerbaycan'daki Lezgiler'in çoğu, durumları hakkında bir takım endişeleri barındırsalar da Azeri toplumuna entegre olmuş durumdadırlar. Bu nedenle Azerbaycan'daki Lezgiler'in çok azı Sadval'ın aşırı fikirlerini desteklemektedir. [210]

Kuzey Azerbaycan'da karışıklık çıkartıp, Karabağ dışında ikinci bir cephe açma amacını taşıyan Ermeniler, Sadval Örgütü'ne maddi destek sağlayarak, bölgeye gönderdikleri ajanları vasıtasıyla Azerileri Lezgilere karşı kışkırtıcı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Lezgi Bölgesi'nde bildiri dağıtırken yakalanan bir Ermeni militanının elindeki bildiride Sünni-Şii ayrımının vurgulanması ve "suni Lezgilere ölüm" sloganı ile Azerilerin Lezgiler'e karşı kışkırtılmak istenmesi, Kuzey Azerbaycan'da etnik gruplar arasında etnik çatışmaları başlatacak kıvılcımların dış güçler tarafından da desteklendiğini göstermektedir. Azerbaycan'daki Lezgiler'in ayrılıkçı hareketleri RF tarafından kendi çıkarları

---

[208] Tavkul, **a.g.e.**, s. 158.

[209]Tavkul, **a.g.e.**, s. 162.

[210] Svante, **a.g.e.**, s. 346..

doğrultusunda kullanılmakta ve Lezgiler vasıtasıyla Azerbaycan üzerinde baskı yaratılmaktadır.[211]

Cornell'e göre Lezgiler'in çoğunluğu sınır ötesi ilişkileri garanti edecek bir uzlaşmadan memnun olacaklardır. Aynı zamanda geçmişte taraflar arasında kötü olayların ve çatışmaların yaşanmamış olması soruna barışçı çözüm bulunması yönünde avantaj sağlamaktadır. Ancak Azerbaycan ve RF arasındaki gergin ilişkiler Lezgi Sorunu'nu patlamaya hazır bir konu olarak devam etmesine sebep olmaktadır. [212]

Dağıstan Cumhuriyeti, dünyanın etnik bakımdan en bölünmüş alanlarından birisidir. Otuzdan fazla etnik gruba ve iki milyon civarında nüfusa sahip olan Dağıstan, Kuzey Kafkasya'daki en büyük ve en aynı zamanda en fakir cumhuriyettir. SSCB'nin dağılmasından sonra iki temel konu Dağıstan'ın istikrarını tehdit etmektedir: Hassas çok etnikli yapı ve son dönemlerdeki islami muhalefet.[213]

Dağıstan'ın güneyindeki dağlık bölgede yaşayan halkların Sovyet döneminde ekonomik ve sosyal sebeplerden Dağıstan'ın kuzeyindeki verimli ovalara göç ettirilmesi, ovalarda yaşayan Kumuklarla dağlardan göç eden Avar, Dargı, Lezgiler arasında etnik problem ve çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.[214]

Avar, Dargı ve Laklar'ın toplumsal ekonomik çıkarlarının birleşmesi ve cumhuriyetin iktidar mekanizmasının bu üç etnik grubun elinde toplanması, etno-politik birliğin Dağıstan'da egemen bir tabaka oluşturmasını sağlamıştır. Avar, Dargı, Lak halklarının oluşturduğu etno-politik birlik, Lezgileri de sosyo-ekonomik

[211] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 162-163.

[212] Svante, **a.g.e.**, s. 346.

[213] Svante, **a.g.e.**, s. 227.

[214] Tavkul, **a.g.e.**, s. 150.

baskı altına almıştır. Söz konusu durum da Lezgilerle Avar, Dargı ve Lak halkaları arasında etnik çatışma tehlikesi doğurmaktadır.[215]

Dağıstan, geçmişten bugüne, İslam dininin Kafkasya'daki önemli ve etkin olduğu merkezlerinden birisi olmuştur. SSCB döneminde gizli olarak ve sufizm yoluyla dinî faaliyetler gelişmiş ve devam etmiştir. İslami bir kimlik birliği Dağıstan'daki etnik sorunların çözümlenmesinde vasıta olabilir. Zira İslam dinî oldukça önemli bir husus olan ortak Dağıstanlı kimliği konusunda önemli bir rol oynayabilecektir. Nitekim İslam dinî Dağıstan'da radikal değil muhafazakâr niteliktedir.[216]

Ancak son dönemde bölgedeki Vahabiler'in sayısında artış olmuştur. Vahabilerin toplam sayısının az olmasına rağmen, ülkedeki siyasal süreçlere gösterdikleri etkiler önemli boyut kazanmaktadır; birincisi, Vahabiler iyi derecede silahlanmış bulunmaktadırlar, bu da dağda yaşayan halk nüfusunu kendi güvenlikleri için silahlanmaya itmektedir. İkincisi, Vahabiler'in geleneksel İslami ruhaniliye yönelttiği eleştiriler dinî gruplar arasındaki şiddetli düşmanlığı körüklemekle kalmamakta, daha da tehlikelisi geleneksel İslam taraflarını daha tehlikeli hâle getirmektedir.[217]

Dağıstan'ın başkenti Mahaçkale, büyük demiryolu kavşağı ve RF'nin Hazar Denizi'nde donmayan yegâne askerî ve ticari limanına sahiptir.[218] Aynı zamanda Dağıstan Kafkas cumhuriyetlerinin Hazar Denizi'ne erişimini sağlaması nedeniyle jeopolitik öneme sahip bir konumdadır.

2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan sürgünden evvel özerk bölge statüsünde olan Karaçay Bölgesi bölgedeki sorun yumağına eklenen başka bir çözümü zor sorundur. 1957 yılında Kruşçev tarafından vatanlarına

---

[215] Tavkul, **a.g.e.**, s. 152.

[216] Svante, **a.g.e.**, s. 347

[217] V.A.Tişkov ve E.İ.Filippova, **Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar**, ASAM Yayınları 18, Ankara, 2000, s. 14.

[218] Tişkov, Filippova, **a.g.e.**, s. 2.

dönme affı verildikten sonra Çerkes ve Abazlarla birleştirilerek Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi hâline getirilmiştir. Özerk bölgenin kurulmasıyla beraber Karaçaylılar ile Çerkes-Abaza, Rus-Kazak etnik grupları arasında etnik ve siyasî problemler yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu sorunun ortaya çıkmasında 1976-1982 yılları arasına bölgede yayımlanan Rusça 'Leninskoe Znamya' gazetesinin Karaçaylılar'ın güvenilmez, rejime karşı ve vatan haini bir halk oldukları yazıları etkili olmuş, Çerkes, Abaza ve Ruslar Karaçay halkına olumsuz tavır almışlardır. Karaçaylılar da bu olumsuz imajı silmek için Camagat adlı bir siyasî örgüt kurmuşlar, bu girişimler sonunda Sovyet resmî makamları 1989 yılında Karaçaylılar'ın sürgüne gönderilmeleri ile ilgili kararın haksız olduğunu açıklamışlardır. Camagat Örgütü bu kararla yetinmemiş ve Karaçay'ın Çerkes ve Ruslar'dan ayrılarak müstakil özerk cumhuriyet olması yolunda bir mücadele başlatmışlardır. Ancak, bu durum Sovyet hükümeti tarafından resmen kabul edilmemiş, bağımsızlık ilanı sadece bölgede yaşayan Çerkes ve Abazalar arasında değil, Rus ve Ukrayna Kazakları arasında da gerginlik yaratmıştır.[219]

1991 yılında kurulan Dünya Çerkes Birliği adlı teşkilatın, Adige, Karaçay-Çerkes ve Kabardin-Balkar Cumhuriyetleri'nde yaşamakta olan Çerkesler'in tek Cumhuriyet ve ortak sınırlar içinde toplanarak Kabardey'den Karadeniz'e kadar uzanan bölgede Adige (Çerkes) Devleti kurma çalışmalarına girişmesi, Karaçaylılar ile Çerkesler arasındaki etnik gerilimi arttırmıştır.[220] 1999 yılı Mayıs ayında cumhurbaşkanlığı seçiminin gündeme gelmesi Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik gruplar arasında var olan gerilimi artıran bir diğer unsur olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde iki önemli adaydan; Karaçay kökenli Vladimir Muhammedoviç ve Çerkes kökenli Stanislav Derev'den seçimler sonucunda Derev kaybedince, bu kez Çerkesler Ağustos 1999'da Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nden ayrılma kararı almışlar ve Eylül ayında da taraflar arasında kısa süreli çatışmalar çıkmıştır. Ancak Karaçay-Çerkes

[219] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 173-174.

[220] Tavkul, **a.g.e.**, s. 175.

Cumhuriyeti'nde Karaçaylılar ile Çerkes-Abaza-Rus-Kazak etnik grupları arasında şimdiye kadar etnik çatışma yaşanmamakla birlikte tehlike arz eden bir potansiyel vardır.[221]

SSCB'nin böl ve yönet politikasının Kuzey Kafkasya'da oluşturduğu sorun alanlarından bir diğeri de Kabardin-Balkar Bölgesi'dir. Karaçaylılar ile aynı tarih, kültür, etnik köken ve dile sahip olan Malkarlılar Sovyet döneminde Karaçaylılar'dan ayrılarak suni bir etnik isim olan Balkar adıyla Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti'ne bağlanmışlardır. 2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra da Kafkasya'dan sürülen Malkarlılar 1957 affından sonra topraklarına geri dönmeye başlamışlardır. SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ile birlikte 1991 yılında kurulan bir komisyon Kabardeyler ile Malkarlılar arasındaki toprak meselesini çözmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Ancak komisyon kararı Kabardeyler tarafından kabul edilmemiştir. Kabardin-Malkar Cumhuriyeti'nin nüfusunun % 45'ini meydana getiren Kabardeyler, nüfusun % 10'unu oluşturan Malkarlılar'ın sahip oldukları toprakların cumhuriyet yüzölçümünün yaklaşık yarısı olmasını kabul etmemektedirler. Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'ndeki etnik ve siyasi gerilimin yakın gelecekte çözüme kavuşması zor görünmektedir[222]

2.1.4. Donmuş Çatışma Alanları (Frozen Conflicts)

Donmuş Çatışma alanları SSCB döneminde var olan ancak, SSCB'NİN dağılması sonrası ulusal birliğini sağlayan ülkelerin egemenlik alanlarının çatışmasından kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunların kısa ve orta vadede çözümünü çok zor gören ilgili devletler aralarındaki diğer ilişkilerin gelişmesini az da olsan desteklemek maksadıyla bu sorunların çözümlerini askıya almışlar, zamana ve gelişmelere bıkarmışlardır.

Uzun bir kökene sahip olan Dağlık Karabağ sorunu bu sorunlardan en önemlisi olarak görülebilir. SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle beraber 1980'lerin ikinci yarısında Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin

[221] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 173-179.

[222] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 180-183.

dağlık kısmına yönelik iddiaları ile ortaya çıkmıştır. Sorunun kökeninde Kafkaslar'daki hemen her ayrılıkçı problem de olduğu gibi SSCB'nin böl ve yönet politikası yatmaktadır.

Kuzey Azerbaycan Sovyet yönetimi kontrolüne girdikten sonra, ülke topraklarının bir kısmı Sovyet yönetimince (Dillican, Gökçe Gölü, Zengezur-Katan mıntıkası) Ermeniler'e verilmiş, daha önce 114 bin km^2 olan ülke yüzölçümü 86 bin km^2'ye kadar düşmüştür. Bu sırada Ermenilerin zorlaması ve Rusların desteğiyle, Azerbaycan'ın doğal ve yasal sınırları içinde bulunan Nahçivan'a muhtar cumhuriyet, Dağlık Karabağ'a da muhtar vilayet statüsü tanınmıştır. Ermeniler de, zoraki oluşturulan muhtar vilayet statüsünün arkasına sığınarak, Dağlık Karabağ'ın Ermeni toprağı olduğunu ve dolayısıyla Ermenistan'a bağlanması gerektiğini öne sürmektedirler.[223]

SSCB döneminde halkının % 70'i Ermeni olan Dağlık Karabağ, 20 Şubat 1988'de Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB Sovyetlerine başvurarak Azerbaycan'dan ayrılmak ve Ermenistan'a bağlanmak istediğini bildirmiştir. Azerbaycan Sovyeti bu girişimin yasadışı olduğu gerekçesiyle başvuruyu reddetmiş, SSCB Sovyeti ise Dağlık Karabağ'ı Ermenistan içine alma kararını reddederek Ocak 1989'da yönetimi devralmıştır.[224]

Dağlık Karabağ'da kanlı olayların gerçekleştiği çatışmalar ise Şubat 1988'de Dağlık Karabağ Yerel Konseyi'nin (Azeri üyelerin katılımı olmaksızın) bölgenin Azerbaycan Sovyet Sosyalist Birliği Cumhuriyeti'nden ayrılarak Ermeni Sovyet Sosyalist Birlik Cumhuriyeti'ne katılmasını onaylamasıyla başlamıştır.[225]

1991 yılında da her iki cumhuriyetin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından Azerbaycan, 26 Kasım 1991 tarihinde Karabağ'ın özerklik statüsünü fesh etmiş ve bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını ilan etmiştir. Buna karşılık Dağlık Karabağ Ermenileri de 10 Aralık 1991 tarihinde halk oylaması

[223] Hayati Aktaş, "Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ Sorunu", KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Merkez Yayın No: 2000/1, Trabzon, 2000, s. 25, (Çevrimiçi) **http://www.kaum.ktu.edu.tr/yayinlar/karabag.htm,** 04.04.2005.

[224] Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası**, **Cilt 1**, İletişim Yayınları 2002, İstanbul, s. 401.

[225] Aktaş, **Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ Sorunu**, s. 37.

yaparak bağımsızlık kararı vermişlerdir. Rus birliklerinin bölgeden çekilmesinden sonra da çatışmalar savaşa dönüşmüş, 1993-1994 yıllarından Ruslar'ın da desteğini alan Ermeniler Karabağ ve çevresini ele geçirmişler. Bugün halen Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermenistan işgali altındadır. [226]

Bugün bölgede barışın sağlanmasına yönelik en geniş çalışmalar Minsk Grubu tarafından yapılmakla birlikte, barışın sağlanması doğrultusunda somut başarılar elde edilmiş değildir. 26 Mart 2004 tarihinde Yerevan'ı, 27 Mart 2004 tarihinde de Bakü'yü ziyaret eden ABD Genel Sekreteri sözcüsü Richard Armitage de Dağlık Karabağ'daki çözümün Minsk grubu ile yukarıdan aşağıya inme şeklinde çözülemeyeceğini ifade etmiştir.[227] Son yıllarda en yakın tarihlisi 5 Haziran 2006 Bükreş görüşmeleri olmak üzere üçüncü taraflar yanında her iki devlet başkanı arasında görüşmeler yapılıyor olsa da bu görüşmelerde de bir gelişme kaydedilememiştir. Ermenistan, sorunun çözümünde uzlaşmaz tutum sergilemekte, Azerbaycan ise sorunun çözümünün diplomatik yollarla gerçekleştirilemediği taktirde, toprakların savaşarak alınması gerektiğine inanmaktadır.

Güney Osetya Sorunu ise aynı kökene sahip bölünmüş iki topluluğun birleşme arzusu olduğu gibi egemen bir ülkenin sahip olduğu haklardan vazgeçmek istememe savaşıdır.

Osetler yapay bir şekilde ikiye bölünmüş bir halktır. Osetya'nın kuzey bölümü RF'ye bağlı iken, güney bölümü Gürcistan sınırları içerisinde kalmıştır. Gürcü tarihçiler Güney Osetya Bölgesi'nin tarihin her bölümünde Gürcistan'ın bir parçası olduğunu, Osetler'in bu topraklara son iki yüzyıl içinde geldiklerini ileri sürmektedirler. Osetler ise Güney Osetya'nın, tarihî vatanlarının bir parçası olduğunu iddia etmektedirler.[228]

---

[226] Oran (Ed.), **a.g.e.**, s. 401.

[227] **Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities** (April-June 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004, s. 11.

[228] Tavkul, **a.g.e.**, s. 77.

Oset-Gürcü ilişkilerindeki kriz dönemi ve Güney Osetya'nın statüsü ile ilgili mücadeleler 1989 yılı baharında, Tshinvali Pedagoji Enstitüsü öğretim üyesi ve Ademon Nihas adlı Güney Osetya Halk Cephesi örgütünün lideri Alan Çoçıyev'in Abhazya bölge gazetesinde yayımlanan bir mektubunda, Osetler'in Gürcistan'dan ayrılmak ve Birlik Cumhuriyeti statüsü kazanmak için başlattıkları mücadeleyi Abhazya halkının desteklemesini istemesi üzerine başlamıştır.[229]

1989 yılı Ağustos ayında da Gürcü basınının, Gürcü dilinin Cumhuriyetteki tek resmî dil olduğunu açıklaması, sadece % 14'ü Gürcü dilini bilen Oset halkını harekete geçirmiştir. Bu gelişme Oset Halk Cephesi tarafından Kuzey ve Güney Osetya'nın birleşme isteğine karşı oluşturulan anti-demokratik bir hareket olarak nitelendirilmiş ve Osetler Moskova'dan yardım talebinde bulunmuştur. Gürcistan'da söz konusu durumu millî birliğine karşı yapılmış bir davranış sayarak aynı yılın Eylül aylarında Osetya'ya girmişler ve silahlı çatışmalar başlamıştır.

1992 yılında çatışmaların şiddetlenmesi üzerine ise RF devreye girmiştir. Çatışmaların özel olarak Kuzey Osetya Cumhuriyeti'nde, genelde ise Kuzey Kafkasya halklarında yarattığı infial karşısında o güne kadar, askerî açıdan gizlice Güney Osetya'yı destekleyen RF, suskunluğunu yenerek Gürcistan'ı tehdit edici açıklamalarda bulunmuştur. 22 Haziran 1992'de RF Parlamento Başkanı Ruslan Hasbulatov, Tiflis'in geri adım atmadığı taktirde Güney Osetya'nın RF'ye katılma isteğinin gözden geçirileceğini açıklamış, RF Devlet Başkan yardımcısı A. Rutskov, Şevardnadze'yi arayıp Tiflis'i bombalamakla tehdit etmiştir. Artan Rus baskısı karşısında Gürcistan, RF ile müzakere masasına oturmuş ve 24 Haziran 1992'de Yeltsin ve Şevardnadze arasında Dagomis Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Ortak Kontrol Komisyonu adı altında Rus, Gürcü ve Osetler'den oluşacak bir barış gücü çatışma bölgesinde görev yapacaktır. Bu anlaşmaya istinaden Temmuz 1992'de yaklaşık 1500 askerden oluşan barış gücü (700 Rus, 469 Oset, 320 Gürcü) bölgeye yerleştirilmiştir.

[229] Tavkul, **a.g.e.**, ss. 78-79.

Bölgeye barış gücünün yerleştirilmesinden sonra Güney Osetya'da çatışmalar durmuştur. Ancak, etnik çatışma tehlikesi hâlâ devam etmektedir. RF, Güney Osetya'da izlediği politika ile; etnik çatışmalar ve ayrılıkçı hareketler karşısında dış dünyada zayıf ve güvensiz bir ülke görünümü çizecek olan Gürcistan'ın Batılı petrol ve doğalgaz yatırımcılarına itici gelmesini sağlamayı amaçlamaktadır.[230]

Abhazya Sorunu RF'in bölgedeki etkinliğini sürdürmek adına kullandığı ve temelde zaman zaman istikrarsızlıktan istifade amacına yönelik bir sorun olarak görülebilir.

Gorbaçov'un başlatmış olduğu perestroika ve glastnost politikalarının yarattığı özgürlük ortamında milliyetçi istekler su yüzeyine çıkmış, stalinizmin eleştirisi ile birlikte mağdurlara eski haklarının geri verilmesi talepleri yükselmiştir. Bu talepler paralelinde Abhazlar da Stalin döneminde kaldırılmış olan 'birlik cumhuriyeti' statülerinin iadesini dile getirmeye başlamışlardır.

Abhazya 3 Mart 1921'de yapılan antlaşmayla Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti iken, 21 Aralık 1921'de Birlik antlaşması imzalayarak Gürcistan'a katılmıştır. 1931'de Abhazya'nın statüsü birlik cumhuriyetten özerk cumhuriyete dönüştürülmüştür. Perestroika süreci ile birlikte, Stalin döneminde yapılan bu değişikliğin kaldırılmasına ilişkin talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu 25 Ağustos 1990 günü yaptığı bir oturumda, hazır bulunan 72 milletvekilinden 70'inin oyu ile Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak tam bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ve 1921 yılında Gürcistan'a bağlanmadan önceki statü içinde SSCB'nin bir üyesi olarak kalacağını ilan etmiştir. 23 Temmuz 1992'de Abhaz Yüksek Sovyeti, Abhazya'nın Gürcistan'ın bir parçası olduğunu kabul eden 1978 Anayasası'nı yürürlükten kaldırarak, Abhazya'nın SSCB'nin ayrı bir cumhuriyeti olduğunu kabul eden 1925 Anayasası'nı yürürlüğe sokmuştur.[231]

---

[230] Tavkul, **a.g.e.**, s. 83.

[231] Tavkul, **a.g.e.**, s. 68.

Abhazya'nın bu kararı Tiflis'te sert tepkiyle karşılanmış ve 14 Ağustos 1992'de Gürcistan silahlı birlikleri Abhazya'ya girmiştir. Gürcü Birlikler'in ilk başta sağladığı üstünlüğüne rağmen Kuzey Kafkasya'dan Kafkas Halkları Federasyonu'na bağlı çok sayıda gönüllünün ve Rus silahlı birliklerinin yardımı ile Gürcüler durdurulmuş ve Gürcistan Abhazya karşısından askerî olarak yenilmiştir. Aynı zamanda Abhazya'da yaşayan 270 bin civarında olduğu ifade edilen Gürcü Gürcistan'a göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu savaş sırasında Abhaz Ordusu'nda sadece Abhazlar'ın değil Rus İstihbarat Teşkilatı tarafından organize edilmiş olan Çeçen-İnguş, Oset ve Rus Kazakları'ndan oluşan paralı askerlerin de savaşması Kafkas halkları arasında bağımsızlık elde etme fikrinin yayılmasına sebep olmuştur.[232]

ABD'nin, SSCB ve RF eski büyükelçisi Michael Emerson'a göre, RF Abhazya'da çözümü tıkayan taraftır. Zira RF, Abhazya'yı "manda devleti" gibi yönetmekte, gerçekte ise ilhak etmiş durumdadır. Bunun doğrulayıcı göstergeleri olarak, Abhazya'da Rus para birimi ruble kullanılmaktadır. Ayrıca Abhazlar vizesiz RF'ye girebiliyorken Gürcüler vizesiz girememektedirler. Bununla birlikte Ruslar'ın Abhazya'daki askerî üsleri hem Abhazları korumuş hem de Gürcistan'ın buralara operasyon yapmasını engellemiştir. RF, Gürcistan'ı baskı altından tutabilmek için ayrılıkçı hareketleri ve ülke içi muhalefeti desteklemektedir. Sürekli Rus baskısından uzak kalmak için Gürcistan 1993'te BDT'ye girmek zorunda kalmış ve Rus askerî üslerini ülkesine kabul etmek zorunda kalmıştır.[233]

Abhazya'da onbinlerce insanın ölmesi ve yüzbinlerce insanın yaşadıkları topraklardan çıkarılarak mülteci konumuna düşürülmesi RF'nİn Doğu Karadeniz kıyılarını kontrol altına alabilmek ve Gürcistan topraklarına askerî güçlerini yerleştirebilmek için çıkardığı bir Abhaz-Gürcü savaşının sonuçlarıdır. Abhazya meselesi RF ve Gürcistan'ın çıkarları doğrultusunda yeni gelişmelere her an

[232] Tavkul, **a.g.e.**, s. 70.

[233] Taşdemir, **a.g.e.**, s. 221.

açık beklemekte ve yakın gelecekte bir çözüme kavuşma şansı görülmediği değerlendirilmektedir.[234]

Transdinyester Sorunu ise yakın zamanda çözümü zor ama Romanya'nın AB'ye girmesi ile farklı bir boyut kazanabilecek bir tartışma alanıdır.

Romanya 1878 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, bugünkü Moldova topraklarını 1918 yılında ilhâk etmiş, ancak SSCB bu ilhâkı tanımamış ve SSCB 1924 yılında Ukrayna'nın batısında, Dinyester Nehri'nin doğusunda, Moldova Cumhuriyeti'ni kurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda da bugünkü Moldova, tamamen SSCB egemenliğine geçmiş ve yeni düzenleme ile Moldova'nın kuzey ve güneyi Ukrayna Cumhuriyeti'ne verilmiş, Transdinyester bölgesi ise Moldova topraklarına dâhil edilmiştir. Böylece Moldova'nın denize çıkış imkânı da ortadan kalkmıştır. Güneydeki sınır düzenlemesi ile de Gökoğuz ya da Gagavuz olarak bilinen Hıristiyan Türk toplumu iki parçaya bölünmüştür. [235]

SSCB'nin glastnost ve prestroika politikasının hayata geçmesi ile birlikte 21 Ağustos 1990 tarihinde Gagavuzlar, Moldova Cumhuriyeti'nden ayrıldıklarını ve SSCB'nin bir parçası olduklarını ilan etmişlerdir. 2 Eylül 1990 tarihinde de Transdinyesterliler SSCB'ye bağlı "Moldova Dinyester Cumhuriyeti"ni kurduklarını açıklamışlardır. 1990 sonbaharında da bir Gagavuz liderinin yerel egemenlik konusunda referandum yapacağını açıklamasından sonra karışıklıklar çıkmaya başlamıştır. Etnik Romenler ile Gagavuzlar arasında çıkan iç çatışmaya Transdinyester'den askerî güçlerde Gagavuzlar yanında katılmışlardır. 1992 yılının başında kadar gerilim devam etmiş, Moldova, Romanya, Ukrayna ve RF'nin uzlaşmasıyla RF'nin 14'üncü Tümeni Transdinyester'e konuşlandırılmıştır.

---

[234] Tavkul, **a.g.e.**, s. 76.

[235] "Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni**, Ocak 2004, sayı 18, s. 8.

1992 yılının Mart ayında ise Moldova Başkanı Snegur ülke genelinde olağanüstü hâl ilan etmiş ve ayrılıkçıları silahsızlandırmak için girişimde bulunmuştur. Mayıs 1992'de RF 14'üncü Tümeni'nin ayrılıkçıların yanında yer alması ile iç savaş başlamıştır. Çatışmalarda 300 kişi ölmüş, 1000'i aşkın insan yaralanmış, çatışmaların olduğu Bender şehri harap olmuş, bölge binlerce göç vermiştir.[236]

Moldova'nın Transdinyester sorununu çözememesinin nedeni RF'ye olan bağımlılığından ve bölgedeki Rus askerî birliklerinden endişe duymasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Moldova doğal gaz olarak % 99 RF'ye bağımlıdır ve ihracatının % 43'ünü RF'yle yapmaktadır.[237] 1999 AGİT Zirvesi'nde AKKA çerçevesinde Rus birliklerinin ve cephanesinin 2001 yılı sonuna kadar Moldova topraklarından çekilmesi karara bağlanmışken RF hâlâ bölgede 1300 askerîni bulundurmaktadır.[238] Bu etkenlerde Moldova'nın yüzünü Batı'ya çevirmesini zorlaştırmaktadır.

Ancak Moldova'nın doğusundaki ve batısındaki iki ülkede; Romanya'da Traian Basescu ve Ukrayna'da Viktor Yushchenko'nın başkan seçilmesi ve 2001 yılında Moldova Başkanı seçilen eski komünist Vladimir Voronin'in, 2005 seçimlerinde Rus karşıtı bir seyir izleyerek seçimleri yeniden kazanması bölgedeki dengelerin değişebileceğini gösteren verilerdir. Putin'in yıllardır yakın dostu olan Voronin'in batıya ışık yakmasına etken olarak Putin'in, Voronin'in Moldova'ya daha ucuz enerji satma isteğini geri çevirmiş olması ve ayrılıkçılara destek olmayı bırakmaması gösterilmektedir. Diğer taraftan iki komşusunda yaşanan gelişmeler Voronin'i de etkilemektedir. AGİT'in Moldova'daki

---

[236] "Conflict in Transnistria and Gagauzia", U.S. Library of Congress, (Çevrimiçi) **http://countrystudies.us/moldova/35.htm,** 11.03.2005.

[237] "Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni**, Ocak 2004, sayı 18, s. 9.

[238] Judy Dempsey, "Moldova's hopes rise in border dispute with Russia", International Herald Tribune, 18 March 2005, (Çevrimiçi) **http://www.projecttransitionaldemocracy.org/ document.php? docid=1039&regionid=12,** 03.04.2005.

çatışmanın çözümüyle ilgilenen ana uzlaşmacısı William Hill, bu gelişmeyle ilgili olarak "İmparatorluğun kaybetmeye yaklaştığı andır" demiştir.[239]

Bu konuyla ilgili diğer bir gelişme ise Ukrayna Devlet Başkanı Yushcheko'nun, 2005 yılının Mart ayında Berlin'e yaptığı ziyarette ABD, AB, Romanya ve RF ile birlikte sorunun çözümü için yeni bir girişim başlatılması isteği olmuştur. Yushchenko'nun, Moldova'nın barışçıl bir şekilde birleştirilmesi için çözüm teklifinde bulunması, kilitlenmiş olan Transdinyester sorununun çözümünde yeni bir kapı aralayabilecektir.[240]

Moldova için AGİT'le olan ilişkiler önem taşımakta olup Transdinyester sorununun çözümü sürecinde AGİT; RF ve Ukrayna'nın yanında üçüncü arabulucu konumundadır.[241] Ancak RF, AB ve ABD'yi bölgede görmekte isteksiz davranmakta ve aynı zamanda AGİT'in çatışmanın çözümünde aktif olmasını istememektedir. Çünkü Moskova'da birçokları tarafından Moldova, sadece RF'nin jeopolitik çıkar alanı olarak görülmektedir.[242]

2.2. Enerji Nakil Hatları

Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan sorunların başında, RF'nin enerji tekelini eline alarak diğer ülkeler üzerinde siyasî bir baskı kurması ve kendisine bağımlı hâle getirmesi gelmektedir. Bu nedenle bölgedeki doğal gaz ve petrolün hangi güzergâh üzerinden taşınacağı ve bu konuda kimin söz sahibi olacağı sadece enerji politikaları değil, bölgenin ekonomik, siyasî ve askerî dengeleri üzerinde de etkili olmaktadır.[243] İkinci bir

---

[239] Dempsey, **a.g.e.**

[240] Dempsey, **a.g.e.**

[241] "Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni,** Ocak 2004, sayı18, s. 9.

[242] "Moldova: Regional Tensions Over Transdniestra", International Crisis Group**,** Europe Report No 157, Brussel, 17 June 2004, (Çevrimiçi) **http://www.crisisweb.org/library/ documents/ europe/ oldova/157_moldova_regional_ tensions _over_transdniestria.pdf,** 04.04.2005

[243] Zeynep Dağı, , "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002, s. 198.

sorun olarak ise Boğazlar'dan tankerlerle taşınan petrolün Boğazlar'ın kapasitesini aşarak bölge halkı ve doğası için tehlike yaratması gelmektedir.

Hazar Havzası'nı son dönemde uluslararası gündeme taşıyan ve uluslararası şirketler arasında rekabete sebep olan bölgedeki ispatlanan enerji kaynaklarının (petrol ve doğal gaz) günden güne artmasıdır. ABD Enerji Bakanlığı'na göre Hazar Bölgesinin kanıtlanmış petrol rezervleri 17 ile 33 milyar varil arasında değişmekte, olası rezervler de hesaba katıldığında, bölgenin yaklaşık 220 milyar varil gibi bir potansiyele sahip olduğu değerlendirilmektedir.[244] Bu rakamlarla Hazar Bölgesi ispatlanmış üretilebilir petrol rezervleri, dünya ispatlanmış petrol rezervlerinin %1,6 - %3,2'sini oluşturmaktadır. Bölgedeki yatırımlar gerçekleştirildiği taktirde ise, 2010 yılında bölgede günlük 3 milyon varil, yıllık ise 150 milyon tonluk petrol üretimi gerçekleşebilecektir. 2020 yılına gelindiğinde ise bu rakam günlük 5 milyon varile, yıllık 250 milyon tona çıkabilecektir.[245] Bölgede miktarı ispatlanmış ve olası gaz rezervleri ise 16 trilyon metre küptür. Bu rakam da, bugün bilinen üretilebilir dünya gaz rezervlerinin % 10,3'üne karşılık gelmektedir. [246]

Hazar Havzası'nın ispatlanmış petrol rezervleri, dünya petrol rezervleri ile karşılaştırıldığında çok önemli bir rakamı ifade etmemektedir. Ancak AB'nin kuzey petrollerinin miktarı azalmakta ve bu rezervin Irak Harekâtı'nda önemi açık bir şekilde görülmüştür. Bu nedenle bölgenin petrol rezervleri şimdilik az olsa dahi enerji tedarik yollarının çeşitlendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bölgedeki doğal gazın miktarı ise dünya rezervlerine göre oldukça önemli rakamlardadır. AB için önemli olan da daha çok doğal gazdır. Aşağıdaki tabloda Avrupa Komisyonu'nun enerji güvenliği raporuna göre 1998-2030 yılları arasını kapsayan AB'nin dışarıdan ithal edilecek olan gaza bağımlılığı yüzde olarak gösterilmektedir. Bu rakamlara göre gelecekte AB'nin enerji tüketiminde

---

[244] "Caspian Sea Region", (Çevrimiçi) **http://www.eia.doe.gov/cabs/caspian.html,** 22.11.2004.

[245] Terence Adams, "Caspian Energy Development", **The Caspian: Politics, Energy and Security,** Ed. By Shirin Akiner, London and New York, Routledge Curzon, 2004, s. 94.

[246] **BP Statistical Review of World Energy**, London, June, 2003.

doğal gaz çok önemli bir yer tutacaktır. RF'de dünya gaz rezervlerinin yaklaşık üçte birine (47.57 / 155.78 trilyon metre küp)[247] sahip olarak, AB'nin doğal gaz ithalatında tek başına en önemli yeri tutmaktadır. Bu nedenden dolayı doğal gaz nakil hatlarının çeşitlendirilmesi AB açısından bir güvenlik problemidir.[248]

	1998	**2010**	**2020**	**2030**
AB – 15	49	54	62	71
Avrupa - 30	36	42	51	60

Tablo 2 : AB'nin 1998-2030 yılları arasında gaz ithalat bağımlılığı (%)[249][250]

Karadeniz ülkeleri için önemli olan da bu ülkelerin enerji tedariğinde RF'ye karşı olan bağımlılıklarıdır. Bu ülkelere baktığımız zaman hepsinin gelişmekte olan ülkeler olduğunu görmekteyiz ve önümüzdeki dönemde enerjinin güvenli olarak aktarımı gelişmiş ülkelerden daha ziyade gelişmemiş ülkeler için daha önemli olacaktır. Zira, enerji tedariği isteği daha çok gelişmekte olan ülkelerden gelecektir.[251] IEA 2004 raporuna göre OECD ülkelerinin 2002 yılından 2030 yılına kadar ulaşım için petrol ihtiyacı % 44 artarken (yaklaşık 550 mtoe), OECD üyesi olmayan ülkelerin ulaşım için petrol ihtiyacı % 159 artacaktır (yaklaşık 1000 mtoe).[252] Bu açıdan değerlendirildiği zaman Karadeniz ülkeleri ve bunlara ek olarak Merkezi ve Orta Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacı gün geçtikçe artacak, bu ülkeler için enerji tedariği bir güvenlik problemi haline gelecektir. Bu

[247] BP, **a.g.e.**

[248] John Roberts, **The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues, Center For European Policy Studies, No:11**, October 2004, s. 3.

[249] European Commission, Green Paper on a European Strategy for the Security of Energy Supply, November, 2000, (Çevrimiçi) **www.europa.g.e.u.int/comm/energy_transport/doc-principal/pubfinal_en.pdf,** 06.07.2005.

[250] Ekonomik olarak en zengin 15 AB ülkesi ve 30 Avrupa ülkesi ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

[251] European Commission, **a.g.e.**, s. 520.

[252] European Commission, **a.g.e.**, s. 404.

durum da Hazar Havzası'nı ve bu havzadan aktarılacak enerjinin alternatif yollarına daha fazla stratejik önem kazandırmaktadır.

Ermenistan'ın ülkesinde petrol üretimi veya bilinen petrol rezervi, rafinerisi veya boru hattı yoktur. Kendi ürettiği hidroelektrik gücü ise elektrik ihtiyacının % 7'sini karşılamaktadır. Enerjisi büyük oranda Türkmenistan ve Gürcistan'dan ithal ettiği gaza ve RF'den ithal ettiği gaz, petrol ve nükleer yakıta bağlıdır. Elektriğini ise büyük ölçüde İran'dan karşılamaktadır. Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye ile olan ilişkileri enerji transferi için bir geçiş bölgesi olmasını engellemektedir.[253]

Azerbaycan'ın ekonomisi ise büyük ölçüde petrol ve doğal gaza dayanmaktadır. 1994–2003 arası dönemde, ülkenin petrol sektörüne yapılan yatırım 3,7 milyar dolara ulaşmıştır. 2004 yılı itibarı ile de ham petrol ve petrol ürünü ihracatı, ülkenin tüm ihracatının % 70'ini, buradan sağlanan gelirler ise bütçe gelirlerinin % 50'sini teşkil etmiştir. [254] Ülkenin ispatlanmış üretilebilir petrol rezervleri ABD Enerji Bakanlığı'na göre 7–13 milyar varil, BP'ye göre 7 milyar varildir. Gaz rezervleri ise gerek ABD Enerji Bakanlığı ve gerekse BP verilerine göre 0.85 trilyon metre küptür.[255] Ancak tüm bu imkânlara rağmen gereken yatırımların henüz yapılmamış olması ve mevcut gaz boru hatlarının bulunmamasından dolayı Azerbaycan gaz ithal etmek zorunda kalmaktadır.[256] Azerbaycan'ın bu eksikliğini 2006 yılı sonunda tamamlanması öngörülen Güney Kafkasya Boru Hattı (Bakü-Erzurum) ile giderebileceği değerlendirilmektedir.

Bulgaristan enerji ihtiyacının % 33'ünü linyit kömür ile sağlamaktadır. Enerji ihtiyacının %14'ünü karşıladığı doğal gazı ise büyük oranda RF'den ithal

---

[253] Necdet Pamir, "Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, Ed. by Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, East-West Institute, London 2004, ss. 124-125.

[254] "Country Analysis Brief-Azerbaijan", Energy Information Administration, (Çevrimiçi), **http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/**azerbjan.html**,** 14.12.2004.

[255] BP, **a.g.e.**

[256] BP, **a.g.e.**

etmektedir.[257] AB, Bulgaristan'dan enerji ihtiyacının % 40'ını karşılayan Kozlodul nükleer santralinin dört reaktörünü katmasını istemiş, yapılan anlaşma sonucu iki reaktör 2002 yılında kapatılmıştır. Diğer iki nükleer reaktörün ise 2006 yılında kapatılması kararlaştırılmıştır[258]. Bu durum Bulgaristan'ın dışarıdan ithal edilecek enerji miktarını artıracak ve doğal gaz olarak RF'ye daha bağımlı bir hâle getirebilecektir.

Gürcistan'ın limitli hidrokarbon rezervleri bulunmakta ve bazı şirketler denizde ve karada arama yapmaya devam etmektedirler. Ancak bu miktar enerji ihtiyacını karşılayamamakta, Gürcistan elektrik ihtiyacını RF ve Ermenistan'dan ithal etmektedir.[259] 2003 yılında Gürcistan'da GSYİMH'nın % 8.6'lık büyüme ile 1997'den sonra en yüksek rakama ulaşmış olması, ülke ekonomisinin enerjiye ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. 1996-1997 yıllarındaki ekonomideki büyüme Bakü-Supsa Boru Hattı'nın inşasına bağlıyken, 2003 yılındaki büyüme de büyük ölçüde BTC Boru Hattı'nın inşaat çalışmasına başlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.[260] Gürcistan doğu-batı transit koridorunda Azerbaycan ile beraber en önemli ülkedir.

Romanya bölgedeki en büyük arıtma tesislerine sahip ülkedir. Aynı zamanda 217 milyon ton petrol ve 452 milyar metreküplük doğal gaz rezervleri ile Doğu Avrupa ve Balkanlar açısından önemli bir enerji merkezidir.[261]

Moldova ise enerji ihtiyacı olarak neredeyse tamamıyla RF, Romanya ve Ukrayna'ya bağımlıdır. Petrol ihtiyacının yaklaşık % 99'unu Romanya ve

---

[257] Pamir, **a.g.e.**, s. 126

[258] **Bulgaristan Ülke Bülteni, Şubat 2005, DEİK.**

[259] Pamir, **a.g.e.**, s. 126

[260] Gürcistan Ülke Bülteni, Kasım 2004, DEİK, (Çevrimiçi) **http://www.deik.org.tr/bultenler/20041130121146Gurcistan-Kasim2004.pdf,** 11.01.2005.

[261] **Romanya Ülke Bülteni, Mayıs 2003, DEİK.**

Ukrayna'dan ithal etmekte[262], gaz tedarikinin ise % 99'unu RF'den karşılamaktadır.[263]

Ukrayna dünyanın en büyük kömür yataklarına sahiptir. Sahip olduğu kaynaklar ile teorik olarak elektrik ihtiyacının iki katını üretebilir. Ancak SSCB'den arda kalan yapılanma, Ukrayna'yı elektrik ithal eden bir ülke konumuna getirmiştir. Ukrayna ham petrolde % 70, doğal gazda % 80 ölçüde RF'ye bağımlıdır.[264]

Türkiye'nin ise enerji tüketimi enerji üretiminden çok daha hızlı bir şekilde artmaktadır. Petrol ihtiyacının % 89'u, gaz ihtiyacının ise tamamı dışarıdan ithal edilmektedir. Türkiye gaz ihtiyacının % 70'ini RF'den, geri kalanını ise Nijerya ve Cezayir'den tedarik etmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin elektrik ihtiyacı hızla artan bir şekilde doğal gaza bağımlı hâle gelmektedir.[265] Bu bağımlılık da enerjinin çeşitlendirilememesi açısından bir güvenlik problemi yaratmaktadır. Bu konudaki diğer bir gelişme ise Temmuz 2005 ayından itibaren BP şirketi ile birlikte BOTAŞ'ın Doğu Karadeniz'de derin sularda petrol aramasına başlamasıdır.

2.2.1. Hazar Havzası – Batı Boru Hatları

Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) 1992 yılında RF, Kazakistan ve Umman tarafından Kazakistan'ın Tengiz petrollerini, RF'nin Novorosisk limanına aktarmak için oluşturulmuştur. [266] Hat kapasitesi 565.000 varil\gün olup, 2015 yılı itibari ile planlanan kapasitesinin ise 1.34 milyon varil\gün olacağı tahmin

---

[262] Pamir, "**Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions**", s. 127.

[263] "Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni**, Ocak 2004, sayı:18, s. 8.

[264] Oleksandr Sushko, "The Local Players and Their Interests: The View From Ukraine", **International Conference, The Black Sea Region: Towards a Partnership for the 21st Century, Constantza,** 10-12 June 2005, s.11.

[265] Pamir, "**Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions**", s. 128.

[266] Kutluk, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit**, s.44.

edilmektedir. Hattın uzunluğu yaklaşık 1600 km. ve kapasite artırımı dâhil tahmini maliyeti 4.2 milyar dolardır.[267]

Bakü-Grozni-Novorosisk Boru Hattı, Bakü'den başlayıp Çeçenistan (Grozni) üzerinden Novorosisk'e uzanan oradan da Karadeniz'e bağlanan ve Karadeniz üzerinden tankerle diğer ülkelere petrol ulaştıran boru hattıdır.[268] 1997 yılı sonunda faaliyete geçen bu hat, Çeçen Savaşı nedeni ile kesintiye uğramıştır.[269]

Bakü-Mohaçkale-Novorosisk Boru Hattı, Bakü-Grozni-Novorosisk petrol boru hattına alternatif olarak yapılmıştır. Bu hat Nisan 2000 tarihinde tamamlanmış olup kapasitesi ilk aşamada 6 milyon ton, hedef kapasitesi ise 18 milyon ton'dur.

Bakü-Supsa Boru Hattı, RF'nin dışından geçen bir güzergâhtan Karadeniz'e açılan ve RF'nin enerji tekelini kırması nedeniyle stratejik değere sahip bir boru hattıdır. Hattın taşıma kapasitesi yıllık 5 milyon tondur. Bu güzergâhta olan bir diğer hat ise Kaşuri-Batum hattıdır. Ancak bu hattın taşıma kapasitesinin çok düşük olması ve süreklilik arz etmemesi nedeniyle stratejik bir önemi olmadığı değerlendirilmektedir.

Bakü - Tiflis – Ceyhan (BTC) Boru Hattı Projesi[270] özelikle Türkiye açısından son 20 yılın ekonomik anlamda en önemli projesidir. Hazar Denizi'nin soğuk suları altında yatan "zengin" hidrokarbon rezervlerinin, uluslararası enerji piyasalarına ulaştırılması meselesi, 10 yılı aşkın bir süredir Türk ve dünya kamuoyunun yakından, merakla ve dikkatle takip ettiği çok önemli bir gündem maddesidir. Daha kesin bir ifadeyle, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi, 1991 yılından bu yana Türkiye'nin gündemindedir. Bu tarihi

---

[267] Energy Information Administration (EIA),"Oil Export Routes and Options in the Caspian Sea Region", (Çevrimiçi) **http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspgrph.html,** 12.03.2005.

[268] Energy Information Administration (EIA), **a.g.e.**

[269] Energy Information Administration (EIA), **a.g.e.**

[270] **http://www.btc.com.tr/proje.html**

proje kapsamında Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak toplam 1774 km uzunluğunda bir boru hattı ile (Türkiye kesimi 1074 km) başta Azeri petrolu olmak üzere bölgede üretilecek yılda 50 milyon ton düzeyinde ham petrolün, Ceyhan'da inşa edilecek deniz terminaline ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır.

Doğu Batı enerji koridorunun önemli bir ayağını oluşturan BTC hattının çıkış noktasında olması nedeniyle Türkiye'ye sağlayacağı jeopolitik önem, Ceyhan'ın önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelmesi ve tanker trafiğindeki azalmanın boğazların ve İstanbul'un çevresel emniyetine olumlu katkısı projenin en önemli kazanımları olarak belirtilebilir. Bu hattın resmi olarak Temmuz 2006'da açılması ile halen yurtiçi hatlar ve TÜPRAŞ rafinelerinda bulunan 2 milyon m^3 ve Irak Boru Hattı ve Ceyhan Terminali arasında sahip olduğu 3 milyon m^3 stok kapasitesine 2 milyon m^3 ilave edilmiş olacaktır. Basra Körfezi Petrolü'nün Ceyhan üzerinden rafineriye ulaşma süresi 15 gün iken BTC hattı ile bu süre 2 güne indirilmiş olacaktır.

Trans-Hazar İkiz Boru Hattı halen **p**lanlama aşamasındadır. Bu hat, petrolün tankerlerle Kazakistan'ın Aktau şehrinden Bakü'ye, oradan BTC boru hattı ile Akdeniz'e taşınmasını amaçlamaktadır. [271]

Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın (BTC) tam kapasite çalışabilmesi ve ekonomik hale gelmesi için bu hattın realize edilmesi hayati önemi haizdir. Haziran 2006 ayında Kazak petrolünün Kazakistan ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşma ile bu hat üzerinden BTC'ye oradan da batı piyasalarına taşınmasına karar verilmesi önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Kazakistan'daki Kaşagan üretim sahasından Hazar'ın Kazak kıyısına 800 km'lik bir boru hattı kurulacak ve Kazak petrolü tankerlerle Bakü'ye taşınarak BTC boru hattına basılacaktır. 4 milyar dolarlık proje sayesinde 2010'dan itibaren 25 milyon ton Azeri petrolüne 25 milyon ton Kazak petrolü de eklenecek ve BTC 50 milyon ton olan tam kapasitesine ulaşmış olacaktır.

[271] Energy Information Administration (EIA),**a.g.e.**

Belirtilen projenin tamamlanması sonrasında (Aktau-Bakü boru hattının gerçeklesmesi durumunda) ise artık BTC boru hattı Aktau-Bakü-Ceyhan (ABC) boru hattına dönüşmüş olacaktır.

2.2.2. Doğal Gaz Boru Hatları

Mavi Akım Doğal Gaz Hattı dünyadaki en derin ve en uzun denizaltı boru hattıdır. Mavi Akım, RF'den Samsun'a yılda 16 milyar metre küp gaz taşıma kapasitesine sahiptir. Bu hat ile Türkiye Rus gazına % 60-70 bağımlı hâle gelmiştir.

Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Şah Deniz Sahasından üretilecek doğal gazı Türkiye-Gürcistan sınırına getirmek amacıyla planlanmıştır.[272] Hattın 2006 yılı sonunda devreye girmesi beklenmektedir.

Trans-Hazar (Trans-Caspian) Doğal Gaz Boru Hattı Türkmenistan'dan başlayıp Azerbaycan'a, oradan da Gürcistan'a ve Türkiye'ye uzanarak RF'yi devre dışı bırakan bu proje siyasî belirsizlikler ve Hazar Denizi'nin statüsü sorunu nedeniyle hayata geçirilememektedir.

NABUCCO Projesi ile Türkiye'den başlayarak başta Bulgaristan, Romanya ve Macaristan olmak üzere güzergâh üzerinde bulunan ülkelerin gaz ihtiyacının karşılanması ve takip eden yıllarda Avrupa gaz talep gelişimlerine göre Avusturya'nın bir doğal gaz dağıtım terminali olma özelliğinden de faydalanılarak Batı Avrupa'ya gaz taşınması amaçlanmaktadır. Taşıma kapasitesi yıllık 25-30 milyar metre küp olarak tasarlanan boru hattının toplam uzunluğu 3282 km.'dir. Projenin yapım aşamasına 2006 yılında başlanacak olup, 2009 yılında tamamlanması planlanmaktadır.[273]

---

[272] Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, (Çevrimiçi) **http://www.tpao.gov.tr/rpe2/ydpg.htm,** 14.03.2005.

[273] John Roberts, The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues, **Center For European Policy Studies**, No:11, October 2004,s. 9.

Türkiye - Yunanistan Doğal Gaz Projesi ile AB'nin INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) Programı dâhilinde Güney Avrupa Gaz Ringi'nin ilk aşaması kapsamında yürütülen Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı Projesi ile Hazar Bölgesi, Orta Doğu ve ülkemize komşu diğer kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınması amaçlanmaktadır. 285 km. uzunluğunda olan bu hattın 2006 yılı sonunda devreye girmesi beklenmektedir. Boru hattı ile başlangıçta yılda 0.75 milyar metre küp taşınacak olup, daha sonra kapasitesi yılda 3 milyar metre küpe çıkartılacaktır. Yunanistan'da gerekli boru hatları çalışmaları yapıldıktan sonra da hattın kapasitesi yılda 11 milyar metre küpe çıkabilecektir.[274]

2.2.3 By- Pass Boru Hatları

Hazar Havzası'nda gün geçtikçe ispatlanan petrol ve doğal gaz rezervlerinin artması ve bu rezervlerin Karadeniz'den Batı'ya aktarılması sorunu, Boğazlar'ın kaldırabileceği yükten fazla sayıda gemi geçişine sebep olmakta ve olası tehlike riskini arttırmaktadır. Bu riski azaltmak için ise çeşitli güzergâhlarda by-pass boru hatları düşünülmektedir (Ek-1). Deniz yolu ile enerji hammaddelerin taşınması daha ucuza gelmesine rağmen Boğazlar'ın kapasitesinin kaldırabileceği yükün sınırlı olması by-pass projelerinin hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.[275] Zira 1998 yılında 60 milyon ton petrol ve türevleri Boğazlarımızdan geçerken, bu miktar 2003 yılında 150 milyon tona yaklaşmıştır.[276]

Bu bağlamda Türkiye ve Karadeniz ülkeleri için güvenlik sorunu olan husus, Boğazlar'da tehlikeli yük taşıyan bir geminin yapabileceği kazanın veya

---

[274] Roberts, **a.g.e.**, s. 10.

[275] Zeyno Baran, "Developing a New Black Sea Security Agenda: Oil, Pipelines and Regional Security", **The Nixon Center**, Washington, DC, January 14, 2004, ss. 3-6.

[276] Nilüfer Oral, "Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu'nun Türk Boğazları'nda Ortaya Çıkabilecek Hukuki Etkileri", **21-22 Haziran 2004, Dz.K.K.'lığı Deniz Hukuku Sempozyumu Bildiri Metinleri,** s. 5-23.

yine bu vasıtalara yönelik yapılabilecek bir terör eyleminin doğurabileceği sonuçlardır.

Harita-1 Bypass Boru Hatları[277]

[277] **http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/Maps.html**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ GÜVENLİĞİ'NDE ROL ALAN BÖLGESEL ORGANİZASYONLAR

Soğuk Savaş'ın şüpheye dayanan güvenden yoksun atmosferinin azalmasıyla, Karadeniz ülkeleri bölgesel işbirliği yolunda cesur adımlar atmaya başlamışlardır. Bu işbirlikleri içerisinde KEİ en gelişmiş, en kapsamlı ve en büyük olanıdır.[278] BLACKSEAFOR ise Soğuk Savaş sonrası RF'nin eski SSCB ülkeleriyle eşit statüde katıldığı ve kabullendiği ilk askeri organizasyon olması itibari ile önem kazanmaktadır. GUUAM ise daha sınırlı sayıda Karadeniz ülkesinin katıldığı ve diğer işbirliği girişimlerine göre daha pasif kalan tam bölgesel olamayan bir organizasyon olarak nitelendirilebilir.

3.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz Bölgesi'ne yönelik ortaya koyulan projelerden en fazla beğeni ve ilgi gören proje olan KEİ[279], 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Zirve Toplantısı'nda dokuz üye ülkenin (RF, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye) yanısıra, Yunanistan ile Arnavutluk'un da kurucu üye olarak katıldığı on bir ülkenin devlet veya hükümet başkanları tarafından imzalanarak, resmen işlerlik kazanmıştır.[280] 5 Haziran 1998 tarihinde Yalta'da yapılan KEİ 4. Zirve Toplantısı ile de mevcut hükümetler arası mekanizmayı bir bölgesel örgüte dönüştürecek olan KEİ Teşkilatı Kurucu Anlaşması imzalanarak KEİ, 1 Mayıs 1999 tarihî itibariyle bir örgüt hâline gelmiştir.[281] 16 Nisan 2004 tarihinde de

---

[278] Ivanna Klympush-Tsintsadze, "Cooperative Efforts in the Black Sea Region", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, s. 27.

[279] J.F.Brown, "Türkiye:Yeniden Balkanlara mı?", Ian O. Lesser, Graham E. Fuller(Ed), **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, Alfa Yayınları, Temmuz 2000 syf 203

[280] "Tarihçe ve İşbirliği'nin Yapısı", (Çevrimiçi) **http://www.die.gov.tr/turkish/bsec/gnlbilg.htm,** 24.01.2004

[281] "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", (Çevrimiçi) **http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm,** 23.01.2004.

Sırbistan-Karadağ KEİ üyesi olmuştur.[282] Ayrıca Mısır, Fransa, Almanya, İsrail, İtalya, Polonya, Slovakya, Tunus, Çek Cumhuriyeti, ABD, Hırvatistan, Belarus, Avusturya KEİ'de gözlemci devlet sıfatıyla bulunmaktadırlar.[283]

KEİ' nin amacı Zirve Deklarasyonu ve Boğaziçi Bildirisi'nde şöyle belirtilmektedir:

KEİ üyesi ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından, ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak aralarındaki ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkilerini çeşitlendirmeleri ve daha da geliştirmeleri, böylelikle Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olmasını sağlamaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi KEİ sadece ekonomik amaçlı bir örgüt değil, aynı zamanda dolaylı olarak bölge güvenliği ile ilgilenen bir örgüttür. Zirve Deklarasyonu'nun 18 maddesinden en az dördünün bölgesel güvenliğe atıfta bulunması bu hipotezi doğrular niteliktedir.[284]

KEİ'nin uzun vadeli amacı ise "kişilerin, toplulukların, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımını" sağlayacak "esnek bir örgütün" kurulması olmuştur. Projenin nihai ve daha geniş hedefi ise Karadeniz Bölgesi'nin "dünya ekonomisinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmesinin" sağlanmasıdır.[285]

KEİ beş ayrı platformda faaliyetlerini icra etmektedir. Bu platformlar; hükümetler arası, parlamentolar arası, iş çevreleri arası, bankacılık-finans ve akademik örgütlenmelerdir.[286]

---

[282] "Discover BSEC", (Çevrimiçi) **http://www.bsec.gov.tr/discover.htm,** 02.02.2005.

[283] "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", (Çevrimiçi) **http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm,** 23.01.2004.

[284] Mensur Akgün, **Karadeniz'de Güvenlik ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Tüses, İstanbul, 1994, s. 18.

[285] J.F.Brown, "Türkiye:Yeniden Balkanlara mı?", Ian O.Lesser and Graham E. Fuller(E), **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 203.

[286] "Structure and Operation", (Çevrimiçi) **http://www.bsec.gov.tr/bsecrelated_.htm,** 03.01.2005.

Hükümetler arası örgütlenme, KEİ'nin en üst yapısıdır. Bu örgütlenme içerisinde daimi çalışma grupları ve geçici uzman grupları oluşturulmuştur. Çalışma Grupları; İstatistik Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi, Banka ve Finans, Ticari ve Sınai İşbirliği, Tarım ve Tarımsal Sanayi, Ulaşım ve İletişim, Çevre Korunması, Bilim ve Teknoloji, Suçlarla Mücadele konuları üzerinedir. Geçici (Ad-hoc) Uzman Grupları ise Örgütsel Konular, İşadamlarına Seyahat ve Vize Kolaylığı, Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması, Mevzuata İlişkin Bilgi Değişimi, Ulaştırma konuları üzerinedir.[287]

Parlamentolar arası örgütlenme faaliyeti, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi (KEİPA) tarafından gerçekleştirilmektedir. KEİPA'nın amaçları; KEİ üyesi ülkelerin devlet ya da hükümet başkanları ile Dışişleri Bakanları toplantılarında alınan kararların uygulanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak, KEİ'nin ülkü, hedef ve amaçlarını üye ülkelerin halklarına benimsetmek, parlamenter demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak, uluslararası ve diğer kuruluşlarla KEİ ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmektir. Bu kapsamda üç ihtisas komitesi mevcut olup, bunlar; Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre Komisyonu, Hukuki ve Siyasî İşler Komisyonu ve Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu'dur.

İş çevreleri arası örgütlenme faaliyeti Karadeniz Ekonomik İş Konseyi (KEİK) tarafından yürütülmektedir. KEİK, KEİ'ne katılan devletlerin iş çevrelerini temsil etmektedir. Oniki ülkenin ticari işbirliğini geliştirme amacına yönelik olarak çalışmaktadır. İşbirliğinin somutlaştırılması ve özellikle proje bazında gerçekleştirilmesi işlevi KEİK tarafından yerine getirilmektedir.

KEİ'nin finans örgütü, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası'dır. Bu banka 21 Haziran 1999 tarihinde Yunanistan'ın Selanik şehrinde kurulmuştur. Özel bankacılık ilkeleri çerçevesinde faaliyetlerini yürüten Banka 300 milyon dolar sermaye ile kurulmuş olup bu sermayenin 1.5 milyar dolara çıkartılması

[287] "Subsidary Organs", (Çevrimiçi) **http://www.bsec.gov.tr/discover_.htm,** 03.01.2005

hedeflenmektedir.[288] Bankanın sermayesinde Rusya, Türkiye ve Yunanistan'ın % 16.5, Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna'nın % 13.5, Arnavutluk, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Azerbaycan'ın % 2'lik payı vardır. Banka, ortak bölgesel projeleri geliştiren, finansman sağlayan ve gerçekleştiren, katılan devletlere gerekli parasal kaynakları sağlayan ana mekanizma fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Akademik örgütlenme ise farklı birimlerden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi 1997'de kurulan bölgenin gelişimde önemli eksikliklerden birisi olan entellektüel kaynakların artırılmasına yönelik 50'nin üzerinde üniversite arası işbirliğini kapsayan Karadeniz Üniversiteleri Erişim Ağı'dır. İkincisi akademik işbirliği ve müşterek projelerin geliştirilmesine yönelik KEİ Daimi Akademi Komitesi ve üçüncüsü KEİ'nin hedeflerine ulaşması doğrultusunda araştırma yapılması, politikalar üretilmesinde konusunda çalışan Karadeniz Çalışmaları Uluslararası Merkezi'dir.[289]

KEİ'nin Karadeniz Bölgesi'nin güvenliğine yaptığı en önemli katkılardan birisi, bu platform sayesinde birbirleriyle sorunlu olan ve siyasî diyaloğu eksik ya da kopmuş olan ülkeler arasında iletişim imkanı sunmasıdır. Bu kapsamda KEİ sorunların çözümlenmesi aşamasında güç kullanılması yerine uzlaşmaların yapılması için bir platform oluşturmaktadır.[290] Aynı zamanda KEİ üye ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkı sağlayarak bölge güvenliğine dolaylı bir katkı sağlamaktadır.

Diğer yandan KEİ somut projeler ortaya koyarak bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda İtalya, Türkiye, Ukrayna ve RF arasında tesis edilen 3500 km. uzunluğundaki İTUR Denizaltı Fiberoptik Kablo Sistemi

---

[288] "Relations with other Organizations", (Çevrimiçi) **http://www.bsec.gov.tr/relations_.htm,** 24.01.2005.

[289] Aydın, "**Europe's**" , s.24.

[290] Nikolai Kovalsky, "Russia and the Black sea Realities", Tunç Aybak (Ed.) **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, London, I.B. Tauris, 2001, ss. 178-179.

Ağustos 1996'da bitirilerek hizmete sokulmuştur. Böylece yukarıda sayılan ülkelerin, Palermo, İstanbul, Odessa ve Novorosisk üzerinden Avrupa, Kuzey Afrika, Orta ve Uzak Doğu, Kuzey ve Güney Amerika ile doğrudan haberleşme imkânları sağlanmıştır. Diğer büyük bir proje de Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz altından telekomünikasyon irtibatı kurulmasına yönelik, 500 km.'yi aşan uzunlukta KAFOS Denizaltı Fiberoptik Kablo Sisteminin tamamlanması olmuştur. Bu sayede Karadeniz ülkeleri Türkiye üzerinden Akdeniz, Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Orta ve Uzak Doğu ülkeleriyle, Romanya ve Bulgaristan üzerinden ise Balkan ülkeleriyle iletişim kurabilmektedirler.

3.1.1. KEİ'nin Mevcut Durumu ve Sorunları

KEİ girişiminin başlatıldığı dönemde (Haziran 1992) bölgede hâkim şartlar ile şimdiki şartlar oldukça farklıdır. Bölge ülkelerinin öncelikleri ve birbirleriyle ilişkilerinde esaslı değişmeler olmuştur. En önemli gelişme, RF'nin bölgede tekrar hakimiyet kurmaya yönelik çabalarıdır. Bu durumun özellikle eski SSCB üyesi bölge ülkelerini siyasi bağımsızlıkları ve ülkesel bütünlüklerinin emniyeti bakımından kaygılandırdığı gözlenmektedir. Diğer bazı KEİ ülkeleri, demokrasi, çoğulculuk ve serbest pazar ekonomisine doğru yönelimlerini artırırken, RF'nin tersi bir süreç izlediği görülmektedir. RF'ye karşı duyulan kaygı bu ülkelerin ekonomik işbirliği yerine, güvenliğe önem vermelerine yol açmıştır.

Öte yandan, AB'nin bölgeye doğru genişlemesi KEİ'yi gölgede bırakmıştır. AB üyeliği hevesi KEİ'ye ilgiyi azaltmıştır. Romanya ve Bulgaristan AB üyeliğine kenetlenmiş, KEİ'nin fikir babası Türkiye de, enerjisini AB üyeliğine yöneltmiştir. Esasen, RF hariç KEİ üyesi ülkelerin tümünün AB üyeliği özlemi duyduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

ABD'nin bölgede nüfuzu artmıştır. Irak savaşı bağlamında Romanya ve Bulgaristan ABD'yle askeri işbirliğini derinleştirmiştir. Renkli devrimler sonrasında Gürcistan ve Ukrayna RF'yi ABD'yle dengelemek arayışına girmişlerdir.

Sonuç olarak, bölgede, bir ölçüde, KEİ'nin cazibesi azalmış, AB ve ABD'ninki artmıştır.

Bu noktada cevap bulunması gereken sorulardan biri de "Karadeniz, örneğinde ekonomik işbirliği yoluyla karşılıklı güven oluşturma ve gönenç sağlamanın mümkün olup olmayacağı ve ekonomik işbirliği için öncelikle güven mi ihtiyaç duyulduğu" konusudur.

KEİ'nin kurucuları o dönem yaşanmakta olan köklü değişimin ışığında, ortak bir gelecek arzusu ve karşılıklı işbirliği yoluyla Karadeniz'i barış, istikrar ve refah alanına dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Bu amaca ulaşmak için en uygun aracın ekonomik işbirliği olduğunu düşünmüşlerdir.

Bu o günkü koşullarda belki geçerli ve anlamlı bir yaklaşımdı, ancak sonraki gelişmeler nedeniyle bu yöntem Karadeniz örneğinde arzulanan düzeyde işleyememiştir. Bir başka deyişle siyasi güvensizlik ve ayrışma ekonomik işbirliğini işlevsizleştirmiştir. Siyasi gelişmeler, bölge ülkelerinin önceliklerini ve birbirlerine bakışlarını derinden değiştirmiştir. 25 Haziran 2002 tarihli Boğaziçi açıklamasında ifadesini bulan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dayalı yeni bir ortaklık kurma zihniyeti dağılmış; donmuş ihtilaflar, siyasi bağımsızlık ve ülkesel bütünlük kaygıları öne çıkmıştır.

Bu çerçevede bir grup ülke (Moldova, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan) KEİ'de güvenlik konularının da ele alınmasını istemekte; Türkiye ve RF ise KEİ'nin bir ekonomik işbirliği örgütü olduğunu, üyeler arasındaki bu tür sorunların KEİ'ye taşınmasının örgütü felç edebileceğini, siyasi sorunların esasen AGİT, AK gibi zeminlerde ele alınmakta olduğunu savunmaktadır.[291]

Ancak şu da bir gerçektir ki, siyasi güvensizliğin ve rejim ayrışmalarının olduğu bir ortamda ekonomik de olsa tatminkâr bir uluslararası işbirliği yapılamamaktadır. Dolayısıyla KEİ'yi etkinleştirmeye çalışırken, mevcut modele

[291] Ali Sait Akın, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği", **Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Ankara, 14 Haziran 2006,** s. 9.

(ekonomik işbirliği yoluyla güven, istikrar ve refah oluşturma) dayalı yeni girişimlerde mi bulunulacağı, yoksa modelin kendisinin mi değiştirilmesi (ekonomik işbirliği için öncelikle karşılıklı güven ve istikrarın oluşturulması) gerektiği de değerlendirilmelidir.

KEİ'yi görünür ve etkin kılmak, onu proje üreten ve bölge halklarına, ekonomilerine somut yararlar sunan, işler bir örgüt haline getirmek bugün için KEİ'nin en önemli gündemi ve önceliğidir. Bu çerçevede en çok üzerinde durulan AB ile yakınlaşmaktır. AB ile ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi yoluyla KEİ'nin canlandırılabileceği fikri örgüt içinde geniş destek görmektedir. 28 Ekim 2005 tarihinde Kişinev'de yapılan KEİ Dışişleri Bakanları konseyi toplantısında bu amaç ifade edilmiş, AB'ne Karadeniz'e yönelik bir bölgesel politika geliştirmesi çağrısında bulunulmuş, bu hususları takip ve gerçekleştirmekle KEİ'nin şimdilik yegâne AB üyesi Yunanistan görevlendirilmiştir.

Bölgeye ilgisi gittikçe artan ve bazı bölge ülkeleriyle ilişkilerini derinleştiren ABD'yle KEİ'yi irtibatlandırmak da önemli bir gündem konusu haline gelmiştir. ABD, Kişinev'de yapılan KEİ bakanlar konseyi toplantısında gözlemci üyeliğe kabul edilmiştir. ABD'nin KEİ mekanizması ve çerçevesi içinde katılımcı ve katkıcı bir işlev mi üstleneceği yoksa yeni gündemler ve yaklaşımlar mı geliştireceği bilinmemektedir.

Ancak, KEİ'nin katı yapısı ve kuralları nedeniyle yeni ve radikal girişimlerin kuvveden fiile kolayca geçemeyeceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle ABD'nin bölgede daha esnek ve katılıma açık oluşumlar peşinde olacağı düşünülmektedir. Nitekim Romanya'nın, Karadeniz işbirliğine bir şemsiye olarak getirmek istediği, katılımcılığın ve serbestliğin esas olduğu, Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu önerisi bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmak yanlış olmayacaktır. KEİ'nin etkinleştirilmesi gerektiğini tüm üye ülkeler dile getirmektedir. Hatta bunun için yeni bir ortak siyasi irade oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu söyleyenler de vardır. Ancak bunların bir kısmı bunun AB'ne, bir kısmı ABD'ye yakınlaşmakla,

Türkiye ve RF ise, KEİ içinde düzenlemeler ve yeni inisiyatifler almakla gerçekleştirilmesini savunmaktadırlar.

KEİ'de demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını gerçekleştirmeye yönelik değişim şeklinde nitelendirilebilen başlangıçtaki ortak payda bugün artık öncelikli değildir. RF'nin, siyasi ve ekonomik liberalleşmeyi geri planda bırakarak hâlihazırda dışarıda güç kazanmaya yönelik politikalara öncelik vermeye başladığı anlaşılmaktadır.

Romanya, Bulgaristan ve Türkiye AB üyeliğine yönelmişlerdir. Moldova, Ukrayna ve Gürcistan, RF'ye karşı toprak bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını pekiştirme arayışına girmişlerdir.[292]

Öte yandan, KEİ'nin şimdiye kadarki çalışmaları da üyeler için vazgeçilmez bir değer ve önem taşımamaktadır. Ülkemizi KEİ'yi kurmaya sevk eden temel düşüncelerden biri, o zaman yaşanmakta olan siyasi ve ekonomik değişimden istifadeyle bölge içinde bürokrasiyi azaltarak ticaretin, yatırımların ve girişimciliğin önünü açmaktı. RF'nin kendi ekonomik politikaları ve bazı üye ülkelerin de AB müktesebatını benimsemeye yönelmesi karşısında, KEİ bu işlevini kaybetmiştir. Bir başka deyişle bu zemin KEİ'nin altından kaymıştır. Asli felsefesine dönüş bağlamında KEİ bünyesinde çalışmalar sürdürülecek olmakla birlikte, KEİ'nin bu konularda bir güç ve çekim merkezi olması zor gözükmektedir.

Ancak, özellikle RF-Ukrayna doğalgaz krizinin ardından, enerji güvenliğinin dünyada hayli önem kazandığı ve gözlerin Karadeniz bölgesine çevrildiği izlenmiştir. KEİ, bu imkan ve ilgiyi üyeleri arasında bir çatışma konusu olmaktan çıkarıp uzlaşma hususu yapabilirse, bölgesel işbirliğini canlandırabileceği ve varlığını anlamlı kılabileceği düşünülmektedir. Esasen Avrasya'daki petrol ve doğal gazın hem güvenli biçimde ortak kullanımı, hem de batı pazarına nakli böyle bir işbirliğini herkes için yararlı ve zorunlu kılmaktadır.

[292] Akın, **a.g.b.,** s.10.

Bu bağlamda, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kuruluşundakine benzer bir yaklaşımın KEİ bölgesinde petrol ve doğal gaz nakline uygulanabileceği, böylece bölgede güven bunalımı yaratmakta olan bir konunun güven tesisine çevrilebileceği düşünülmektedir. Öte yandan, KEİ bölgesinin Avrasya alanının tam ortasında yer alması dolayısıyla, KEİ içinde başlatılan ulaştırma faaliyetlerinin, bu alanda çeşitli kuruluşlarca yürütülmekte olan uluslararası ulaştırma düzenlemeleriyle irtibatlandırılabileceği akla gelmektedir. Böylelikle, gelecekte, KEİ bölgesinde mukayeseli üstünlük sahibi sektörler arası yeni bir işbirliği olanağı yaratabileceği tasavvur edilmektedir.

3.1.2. Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliğine Yaklaşımı

KEİ fikrini ortaya atan ve gerçekleştiren ülke olarak Türkiye'nin işbirliğinin gelişmesine ve geleceğine yönelik özel bir sorumluluğu bulunmaktadır. Türkiye, soğuk savaşın sona ermesiyle stratejik öneminin bittiği yorumları yapıldığı bir dönemde KEİ'yi kurarak kendisine yeni rol ve değer kazandırabilmiştir.

Bugün dış siyasetimiz ve enerjimiz AB üyeliğine yönelmiş durumdadır. Gerçekleşecekse, bu durum pek sorun olmayacaktır.

Ancak bu konuda gerçekçi olmak ve akıllı davranmak zorundayız. AB üyeliği hedefimizi kararlılıkla takip etmekle birlikte alternatif oluşumlar ve bölgesel düzenlemeler ihmal edilmemelidir. Anlamlı bölgesel işbirlikleri ve yapıları Türkiye'nin AB'ye karşı konumunu güçlendirecektir. Esasen bunun AB ilkeleriyle çelişen bir yanı da yoktur.

Özetle, Türkiye kendi önemini ve gücünü oluşturan unsurları yaşatmaya ve etkili kılmaya devam etmelidir. Bu bağlamda geniş Karadeniz'in tüm ülkelerini barındıran tek örgüt olan KEİ'ye görünürlük ve etkinlik kazandırmaya baki bir deyişle liderlik etmeye çalışmalıdır.

Türkiye Karadeniz'de bugün yaşamakta olan ayrışmanın önüne geçebilecek durumdadır. Hem ABD'nin, hem de RF'nin yakın işbirliğinde

bulunduğu ve güven duyduğu bir ülke olarak birleştirici bir rol oynayabilir. RF'yi daha yapıcı olmaya ve komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye ikna edebilir

3.2. Karadeniz Deniz Kuvveti (BLACKSEAFOR)

Karadeniz'de çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması fikri ilk olarak Türkiye tarafından 1998 yılında Varna/Bulgaristan'da yapılan ikinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları toplantısında gündeme getirilmiştir.

Bu fikrin gelişim safhasında diplomat, asker ve uzmanlardan oluşan uzmanlar grubu oluşturulmuş, yapılan toplantılar ile BLACKSEAFOR anlaşma ve ekleri ile görev talimatları ortaya konmuştur. 2 Nisan 2001 tarihinde de İstanbul Çırağan Sarayı'nda Karadeniz Devletleri'nin dışişleri bakanları ve yetkilendirdikleri üst düzey temsilcileri tarafından BLACKSEAFOR anlaşması imzalanmıştır. [293]

BLACKSEAFOR Karadeniz'e sahildar olan devletler arasında dostluğun, iyi ilişkilerin ve karşılıklı güvenin daha da güçlenmesine katkıda bulunmak maksadıyla Deniz Kuvvetleri'nin barış zamanında yapıcı rolünden faydalanan bir organizasyondur. Bu kapsamda BLACKSEAFOR'a atfedilen görevler; arama ve kurtarma harekâtı, insani yardım harekâtı, mayın karşı tedbirleri, çevre koruma harekâtı, iyi niyet ziyaretleri ve tüm taraflarca kararlaştırılacak diğer görevlerdir.[294]

BLACKSEAFOR bu görevlerin icrasında yeterliliği sağlamak ve karşılıklı uyumluluğu arttırmak maksadıyla en az yılda bir kez[295] çağrı kuvveti olarak aktive edilmektedir. Bu çağrı kuvveti, biri komuta kontrol gemisi olmak üzere,

---

[293] BLACKSEAFOR, "Background of the BLACKSEAFOR", (Çevrimiçi) **http://www.blackseafor.org/ backgr.htm,** 28.11.2004.

[294] BLACKSEAFOR, **BLACKSEAFOR Anlaşması**, Madde 4., Anlaşma metni için bkz. (Çevrimiçi) **http://www.blackseafor.org/turkish_agree.htm,** 12.11.2004.

[295] BLACKSEAFOR, **a.g.a.**, Madde 2.

taraflarca tahsis edilecek olan anlaşmayla belirlenmiş tipteki en az 4-6 gemilik bir kuvvetten oluşmaktadır.[296]

BLACKSEAFOR Karadeniz'de kullanılmak amacıyla tesis edilmiş olup, tarafların oydaşma ile alacağı karar uyarınca başka bir yerde de görevlendirilebilir.[297] Bu kapsamda şeffaf bir düzenleme olan BLACKSEAFOR faaliyeti herhangi bir devlet veya devletler grubuna karşı oluşturulmuş bir askerî ittifak değildir.[298] BLACKSEAFOR ayrıca BM ve AGİT kapsamındaki harekâtlarda görevlendirilebilir ve görev ve amaçlarına uygun olarak diğer uluslararası faaliyetlere iştirak edebilir.

Kuruluşundan sonra yedi kez aktive edilen BLACKSEAFOR ilk yıl bir Türk amiral komutasında 28 Eylül – 16 Ekim 2001 tarihleri arasında, ikinci yıl Ukraynalı bir amiral komutasında 05-28 Ağustos 2002 tarihleri arasında, üçüncü yıl Bulgar bir amiral komutasında 05-30 Ağustos 2003 tarihleri arasında icra edilmiş ve komuta Ağustos 2004'te Gürcistan'a devredilmiştir.[299] 2004 dönemi BLACKSEAFOR aktivasyonu iki bölümde icra edilmiştir. Birinci bölüm 5-27 Ağustos 2004 tarihleri arasında Doğu Karadeniz'de gerçekleştirilmiştir. İkinci bölüm ise 5-27 Nisan 2005 tarihleri arasında Batı Karadeniz'de icra edilmiştir. 2005 yılı içinde Romanya tarafından komuta edilen BLACKSEAFOR 14-28 Ağustos 2005 ve 7 -14 Nisan 2006 tarihleri arasında Batı ve Doğu Karadeniz'de aktive edilmiştir. BLACKSEAFOR 2006 yılı Ağustos ayında komutanın Romanya'dan RF'e geçmesi törenin sonrasında Domuzlav'da icra edilen tören ile 8'inci kez aktive edilmiştir.

BLACKSEAFOR girişiminin bölgenin güvenliğine yansıyan en önemli sonuçlarından birisinin, Soğuk Savaş süresince birbirlerine düşman olan ve Soğuk Savaş sonrasında da birbirlerine karşı endişe ile bakan taraflar arasında

---

[296] BLACKSEAFOR, **a.g.a**,, Madde 5.

[297] BLACKSEAFOR, **a.g.a**,, Madde 7.

[298] BLACKSEAFOR, **a.g.a**,, Madde 2.

[299] BLACKSEAFOR, "Milestones of BLACKSEAFOR", (Çevrimiçi) **http://www.blackseafor.org/milestones.htm,** 9.11.2004.

bir güven ortamının tesis edilmesine katkıda bulunması olduğu değerlendirilmektedir. BLACKSEAFOR dâhilinde icra edilen faaliyetler, bu düşmanlık ve endişeleri en çok hisseden mesleki gruplardan biri olan askerler arasında daha fazla diyaloğun kurulmasına sebep olmakta ve yanlış algılamaların ortadan kalkmasını sağlamaktadır. İtalyan Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Sergio Biraghi'nin de belirttiği gibi "Denizciler arasındaki doğal bağlar, zorlukların yenilmesinde ideal şartları yaratmak, teşvik edici sonuçlar elde etmek ve karşılıklı güven ve emniyeti sağlamak konusunda çoğu zaman yararlı olduklarını ispat etmiştir."[300]

Diğer yandan Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanlar Komitesi 2004 yılında yaptığı toplantısında, terörist faaliyetlere karşı önlem almak, uluslararası deniz hukuku kurallarının uygulanmasını sağlamak ve Karadeniz'de düzenin sağlanması maksadıyla deniz ulaşımının güvenliğini sağlayan ortak bir kontrol sisteminin oluşturulması gerektiğine karar vermişlerdir. Komitenin bu kararına binaen Türkiye, "terörizme karşı savunma operasyonu" konseptini geliştirmiştir. Bu konseptin amacı illegal kargo ve göçmen taşıyan şüpheli sivil deniz vasıtalarını tespit ve kontrol ederek olabilecek terörist faaliyetleri önlemektir.[301] Bu kapsamda önümüzdeki yıllarda BLACKSEAFOR'un Karadeniz'de hem deniz ulaşım güvenliğinin sağlanmasında hem de denizlerde terörizme karşı mücadelenin devam ettirilmesinde güvenliği arttırıcı bir rol üstleneceği değerlendirilmektedir.

11 Eylül 2001 sonrası denizlerde değişen tehdit ve güvenlik algılamaları nedeniyle BLACKSEAFOR'un Karadeniz'de Güven Artırıcı olmaktan ziyade Kriz Yönetiminde kullanılabilen bir araca dönüştürülmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. [302]

---

[300] Knyaz, **V.Regional Seapower Symposium, Marina Militare Italiana, Venezia 12-15 October 2004.** s.73.

[301] Knyaz, **V. Regional Seapower Symposium,** s. 77.

[302] Şener Kır, "Karadeniz'de Deniz Alanında Askeri İşbirliği", **Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Ankara, 14 Haziran 2006,** ss. 10-13.

Diğer bir deyişle günümüz güvenlik anlayışı nedeniyle BLACKSEAFOR'un değişmesi veya transformasyonu kaçınılmaz olmuştur. Bu kapsamda, Türkiye'nin öngörüsü ve proaktif tutumu ile 2003 yılı sonundan itibaren siyasi ve askeri alanda oldukça yoğun görüşmelere neden olan Transformasyon süreci başlatılmıştır(Toplam 4 siyasi istişare, 4 yüksek seviyeli uzmanlar grubu ve 4 Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı icra edilmiştir). Söz konusu süreç içerisinde BLACKSEAFOR'un etkinliğini artırmak maksadıyla;

Terörle ve yasadışı faaliyetler ile mücadele, KİS Yayılmasının Önlenmesi gibi yeni görevler alanlarının oluşturulması,

Karargahın daimi bir statüye kavuşturulması (ülkeler arasında rotasyonel),

Kuvvetin ihtiyaç duyulduğunda hemen aktive edilebilecek bir yapıya kavuşturulması,

Sahildarlar arasında süratli ve etkin bilgi değişimi mekanizmanın kurulması,

konuları esas alınmıştır.

BLACKSEAFOR'un transformasyonuna yönelik yürütülen çalışmalar kapsamında;

Karadeniz'de Deniz Ortamında Risk Değerlendirmesi,

Terör ve KİS Yayılması ile Mücadele Harekât Alt Konsepti,

Harekât Merkezi Görev Talimatı (TOR),

Bilgi Değişim Rehberi ve Mutabakat Muhtırası,

Hukuki Veçhe

olmak üzere beş adet dokuman Türkiye'nin önderliğinde hazırlanmıştır.

Bahse konu dokümanlardan “Karadeniz’de Deniz Ortamında Risk Değerlendirmesi” belgesi üye ülkelerce herhangi bir itiraz olmaksızın onaylanmıştır. Bu konu özellikle bölge dışı güçlere ait düşünce kuruluşları tarafından gündeme getirilen “Karadeniz’de güvenlik endişeleri ve tehditler olduğu” tezine yanıt vermesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Türkiye’nin tezi Karadeniz’de deniz alanında tehdit değil güvenlik riskleri olduğu şeklindedir. Bu belge ile de Karadeniz ülkeleri Türkiye’nin tezine destek vermiştir.

BLACKSEAFOR’un Transformasyon sürecinde, kuvvetin görev alanının genişletilmesi konusu yoğun tartışmalara neden olmuş ve özellikle Romanya’nın muhalefeti ile karşılaşılmıştır. Söz konusu dönem ABD ve Romanya arasında üsler konusunda anlaşma dönemi ile çakışmaktadır. Bu kapsamda 2006 yılı başından itibaren Transformasyon çalışmalarına Romanya’nın teklifi ile altı aylık bir süre ile ara verilmiştir.

Gelinen nokta itibariyle Türkiye sahildar ülkelerle mutabakat sağlandığında BLACKSEAFOR’un Karadeniz güvenliğinde daha etkin bir rol almasını arzu etmektedir. Ancak,

Tüm sahildar ülkelerin güvenlik alanında iştirak ettiği bölgesel bir organizasyon olması,

Özellikle eski Sovyetler Birliği sisteminde yer almış ülkelere RF ile eşit seviyede ve demokratik ölçülerde muhatap olma imkânı tanıması,

açısından BLACKSEAFOR dünyadaki en iyi örneklerden biri olma özelliğini korumaktadır.

Ancak, BLACKSEAFOR söz konusu yapıya kavuşuncaya kadar, Türkiye tarafından Karadeniz’de oluşabilecek risk ve tehditleri Caydırma, Önleme ve Denetlemek maksadıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararları ile uyumlu olarak 01 Mart 2004 tarihinden itibaren Karadeniz Uyumu Harekâtı (KUH)’nı başlatmıştır.

Harekât kapsamında; Sahil Güvenlik Komutanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve ilgili diğer devlet kurumları ile yakın işbirliği içerisinde çalışılmaktadır.

Karadeniz Uyumu Harekâtı unsurlarınca; Batı, Orta ve Doğu Karadeniz'de periyodik olarak keşif-gözetleme/karakol ve izleme faaliyetleri icra edilmektedir.

İcra edilen harekât süresince yaklaşık tespit edilen temaslar % 80 oranında teşhis edilmiştir.

Bu güne kadar binlerce ticaret gemisi sorgulanmış ve sorgulama sonuçları, Türk boğazlarından geçen her geminin vermek zorunda olduğu seyir raporları ile karşılaştırılarak işleme tabi tutulmuştur. Şüpheli ve dikkati çeken gemiler Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından karasularımızda ve limanlarımızda ziyaret edilmekte ve aranmaktadır

Tespit edilen şüpheli ve dikkati çeken gemilere ilişkin bilgiler ile bölgede oluşturulan tanımlanmış deniz resmi NATO makamlarına aktarılmaktadır.

Harekâtın koordinasyonu için Karadeniz Bölge Komutanlığı'nda Karadeniz Uyumu Harekâtı Daimi Koordinasyon Merkezi (KUHDKM) kurularak Ekim 2005 tarihinden itibaren faaliyete geçirilmiştir. Daimi Koordinasyon Merkezi, sahip olduğu komuta kontrol, muhabere ve bilgi sistemleri ile Türk Boğazları ve Karadeniz harekât alanındaki ticari gemilere ait tanımlanmış deniz resmini oluşturmaktır.

Önümüzdeki dönemde; Karadeniz uyumu harekâtının çokuluslu bir yapıya kavuşturulması kapsamında, Daimi Koordinasyon Merkezi'nin sahildar ülkelerin katılımıyla uluslararası bir merkeze dönüştürülmesi ve sahildarlarla bilgi değişimi ve koordinasyonu sağlayarak işbirliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Karadeniz Uyumu Harekâtı (KUH)'nın sadece bölgesel güvenliğe değil küresel güvenliğe de katkı sağlaması için NATO'nun Akdeniz'de sürdürmekte olduğu Aktif Çaba Harekâtı ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde yürütülmesine büyük öncelik verilmektedir. Bu kapsamda, Türk Deniz Kuvvetleri Karadeniz Daimi Koordinasyon Merkezi ile ilgili NATO karargâhları arasında doğrudan bilgi alış verişine imkân tanıyan donanımı tesis etmiş ve ilgili NATO karargâhına irtibat/koordinasyon personeli görevlendirmesi yapmıştır.

Karadeniz Uyumu Harekâtı'nın geleceğine ilişkin vizyonumuz, harekâtın tek taraflı bir statüden çıkarılarak, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin de katılımıyla çokuluslu bir yapıya kavuşturulması ve transformasyon süreci sonunda bu görevi almaya hazır olduğunda görevin BLACKSEAFOR'a devredilmesidir.

Karadeniz Uyum Harekâtı'nın sahildar devletlerin iştirakiyle çok uluslu hale kavuşturulması amacıyla harekâtın icra edilmeye başlandığı 01 Mart 2004 tarihinden itibaren Türkiye tüm sahildar devletlere harekâta katılım konusunda çağrıda bulunmuştur. Genel olarak tüm devletler Uyum Harekâtı'na katılım konusuna olumlu yaklaşmışlar ve katılım niyetlerini çeşitli vesileler ile beyan etmişlerdir. Bu kapsamda ilk somut adımlar Ukrayna ve RF tarafından atılmıştır. RF'nin önümüzdeki dönem içerisinde harekâta katılımı ve Karadeniz Ereğli Daimi Koordinasyon Merkezinde personel görevlendirmesi beklenmektedir. Ukrayna ile Karadeniz Uyumu kapsamında bir Bilgi Değişimi Protokolü imzalanması konusunda geçtiğimiz Nisan ayı içerisinde Ankara'da görüşmeler yapılarak taslak metin üzerinde mutabık kalınmıştır.

Karadeniz Uyum Harekâtına katılım konusu Şubat 2006 ayı içerisinde önce Ukrayna ve daha sonra RF Deniz Kuvvetleri Komutanları'nın Türkiye'ye yaptıkları ziyaretlerin önemli bir gündem maddesini teşkil etmiştir. Bu kapsamda tarihte ilk kez olarak RF Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Masorin'in ziyareti 4 adet savaş gemisinin İstanbul liman ziyareti ile birleştirilmiş ve söz konusu gemiler liman ziyareti sonrası Karadeniz'de Türk Deniz Kuvvetleri unsurları ile eğitim yapmıştır.

Ayrıca Romanya Mayıs 2006 ayı içerisinde Karadeniz Uyum Harekâtına katılım konusunda niyet beyanında bulunmuştur.

Görüldüğü üzere Karadeniz Uyum Harekâtı gerek Karadeniz güvenliğine sağladığı katkı gerekse de Aktif Çaba Harekâtı ile bütünleşmesi nedeniyle Avrupa Atlantik güvenlik sistemine sağladığı katkı nedeniyle önem kazanmaktadır. Ancak sahildar ülkelerin Karadeniz Uyum Harekâtı'na iştiraki konusunun söz konusu ülkelerin zor işleyen bürokratik düzenlemeleri nedeniyle bir dönem daha süreceği değerlendirilmektedir.

3.3. Karadeniz'de Güven ve Güven Artırıcı Önlemler (GGAÖ) İnisiyatifi[303]

Karadeniz'de deniz işbirliği alanında halen başarı ile sürdürülen bir diğer girişim 2003 yılında yürürlüğe giren "Denizde Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler" inisiyatifidir. Söz konusu düzenleme dünyada deniz alanında mevcut yegâne Güven ve Güvenlik Artırıcı rejim olması nedeniyle ayrıca önem kazanmaktadır.

Karadeniz'e sahildar altı devlet arasında işbirliğini ile güveni geliştirmek maksadıyla Ukrayna'nın inisiyatifi ile başlatılan girişime en büyük destek Türkiye tarafından verilmiştir. Söz konusu GGAÖ rejimi özetle;

Denizlerde yapılabilecek işbirliği alanlarını (Seyir hidrografi,konferanslar, acil yardımlar vb.) geliştirmeyi,

Karşılıklı temasları artırmayı (Üslere davet, personel değişimi, kültürel ve spor faaliyetleri vb.),

Önemli faaliyetlere ilişkin ön bildirimde bulunmayı,

Karadeniz'de mevcut kuvvetler (400 ton üzeri gemiler ve denizaltılar) hakkında her yıl bilgi değişimini,

[303] Kır, **a.g.b.**, s.15

Her yıl bir ülkede Deniz Güven Tatbikatı (Confidence Annual Naval Exercise-CANE) icrasını hedeflemektedir.

GGAÖ'nin yürürlüğe girdiği 01 Ocak 2003 tarihinden itibaren;Bulgaristan koordinatörlüğünde; 2004 yılında CANE tatbikatı icra edilmiş ve Varna Deniz Üssü ziyareti gerçekleştirilmiş, 2005 yılında Gürcistan tarafından gerçekleştirilmesi gereken ikinci CANE tatbikatı, Gürcistan'ın mali ve teknik yetersizlikleri nedeniyle, bu ülke ile varılan mutabakat neticesinde, Türkiye tarafından üstlenilmiş ve geçtiğimiz yıl Nisan ayı içerisinde Karadeniz Ortaklık Tatbikatı "CANE" sıfatıyla icra edilmiştir. Ayrıca söz konusu tatbikatla irtibatlı olarak Karadeniz Ereğli Deniz Üssü ziyarete açılmıştır.

Görüldüğü üzere güven ve güvenlik artırıcı rejimin uygulamasında önemli bir sorunla karşılaşılmamakta ve uygulama alanı arttıkça sahildar arasında güven ortamı pekiştirilmektedir.

3.4. GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova)[304]

GUAM üyeleri arasında işbirliği 1996 yılında Viyana'da yapılan AKKA Konferansı'nda Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın ortak bildiri yayınlaması ile başlamıştır. 10 Ekim 1997 tarihinde de bu ülkelerin başkanları Strazburg'da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nde karşılıklı ilişkilerin ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi, bölgesel ve Avrupa güvenliği, politik ve ekonomik temaslar ile karşılıklı çıkarları dikkate alan bir bildiri imzalamışlardır.

Bu bildiride, Devlet Başkanları bu dört devletin işbirliği yapmalarının önemini; Avrasya'da işbirliği, TRACECA'nın canlandırılması, toprak bütünlüğü, devletlerin egemenliği, sınırların değişmezliği, işbirliği, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı duyarak daha güvenli ve istikrarlı bir Avrupa'ya katkıda bulunmak şeklinde açıklamışlardır. Aynı bildiride bu devletler

[304] 1999'da Özbekistan'ın katılımı sonrası GUUAM olarak anılmakta iken, anılan ülkenin örgütten ayrılması sonrası GUAM olarak ifade edilmektedir.

21'inci yüzyılda Avrupa'nın karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için ortak bir çaba sarf edeceklerini de bildirmişlerdir.[305]

24 Nisan 1999 tarihinde Washington D.C.'de yapılan NATO Zirvesi'nde Özbekistan da örgüte üye olarak katılmıştır. Dış politikasında ABD ve RF arasında gidip gelen Özbekistan meydana gelen gelişmeler hitamında 2003 yılında örgütten ayrılmıştır.

Washington'da imzalanan bildiride bu örgütün başlıca prensipleri ve faaliyet planı açıklanmıştır; uluslararası örgütler ve forumlar ile işbirliği, NATO ile BİO Programı çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi, sorunların barış yolu ile halledilmesi, nükleer ve kimyasal silahların yayılmasının önlenmesi, Avrasya Petrol Ulaşım Koridoru'nun canlandırılması olarak açıklanmıştır.[306]

Kurulduğu günden itibaren GUAM'ın hangi çerçevede (siyasî, askerî, ekonomik) bir grup olduğu belirsizliğini korumuş ve 2001 yılında Yalta Zirvesi'nde GUAM Antlaşması imzalanarak örgüt kurumsallaştırılmış, örgütün askerî-politik bir yapı değil ekonomik işbirliğini ifade ettiği açıklanmıştır.[307]

GUAM önceliğini ekonomik kalkınma olarak açıklamasına rağmen bugüne kadar bu konuda kayda değer bir gelişim gösterememiştir. Bunun nedeni üye ülkelerin ekonomilerinin kötü durumda olmasıdır. Aynı zamanda hiçbir üye ülke kendi başına ciddi dış siyaset stratejileri uygulayacak kadar güçlü değildir. Aynı zamanda bu oluşum başka ülkelerinin de tepkisini çekmekte, RF ve Ermenistan GUAM'ı kendilerine karşı kurulan bir grup olarak değerlendirmektedir. [308]

---

[305]"The GUUAM Group: History and Principles", (Çevrimiçi) **http://www.guuam.org/general/browse.html,** 15.02.2005.

[306] Hatem Cabbarlı, "Karadeniz Ekseni'nde Siyasi Örgüt: GUUAM", (Çevrimiçi) **http://www.jeopolsar.com/01/makale4.htm,** 16.02.2005.

[307] Klympush-Tsintsadze, "**Cooperative Efforts in the Black Sea Region**", s. 42.

[308] Charles King, "The New Near East", **Survival**, Vol. 43, no. 2, Summer 2001, pp. 49-67, The International Institute for Strategic Studies, s. 60.

GUAM'ın bölge güvenliğine katkı sağlayan bir örgüt olmaktan daha çok üye ülkeler arasında işbirliğini artırıcı mahiyette bir örgüt olduğu söylenebilir. Ancak bu konuda dahi tam bir birlik gösterilememektedir. Haziran 2002 yılında Özbekistan'ın örgütten ayrılmak istemesi[309] bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda örgütün kendi iç dinamiklerinden daha çok ABD'nin desteği ile ayakta durduğu değerlendirilmektedir.[310]

[309] King, **a.g.e.**, s. 43.

[310] ABD, GUAM'a en çok destek veren ülkedir. GUAM ülkeleri de ABD'yi stratejik ortak olarak değerlendirmektedir.

SONUÇ

Soğuk savaş dönemin sağladığı güvenlik yapısı içerisinde bir barış denizi olarak kalmayı başarmış Karadeniz, özelikle 11 Eylül saldırıları sonrası büyük güç odaklarının dikkatini çekmeye başlamıştır. Günümüzde, başta RF'nin yakın çevre politikasına engel olmak ve Büyük Orta Doğu Projesi (BOP)'nin gerçekleşmesine katkıda bulunak maksadıyla, ABD bölgedeki anti demokratik yönetimleri değiştirmek, enerji nakil hatlarını kontrol etmek, ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmak, KİS yayılımı ve yasadışı faaliyetleri önlemek gerekçelerine dayanarak Karadeniz'de bir şekilde varlık göstermeyi hedeflemiştir.

Romanya ve Bulgaristan ise bu maksat için en uygun iki ülke konumunda bulunmaktadırlar. Politikalarını tamamıyla ABD'ye dayandıran, mevcut ilişkiyi tarafların "stratejik ortaklık" olarak tanımladığı, ancak "tam itaat" tanımlamasının çok daha yerinde olacağı bu ortam bahse konu iki ülkenin bölgede ABD'nin sözcüsü durumuna gelmelerine yol açmıştır.

Aslında bu durumu garipsememek gerekir. 1950'li yıllara döndüğümüzde Türkiye-ABD ilişkileri ile şu anki Romanya-ABD ve Bulgaristan-ABD ilişkileri büyük oranda örtüşmektedir. Şartlar büyük oranda aynıdır. Güvenlik sorunu ve bunu sağlayacak ulusal imkânlardan yoksunluk... Nasıl ki Türkiye o dönemde SSCB'ye karşı kendini savunacak güçten yoksun ise aslında günümüzde de Bulgaristan ve Romanya Karadeniz'de bir askeri güç olarak varlık gösterme imkânından yoksundurlar. Bir taraftan SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan sorunların çözümündeki acizlikleri, diğer taraftan da Karadeniz'de kuvvetli iki silahlı güç olan RF ve Türkiye'nin eskiye oranla çıkarlarının örtüşmesi, bu iki ülkeyi ABD'ye yönlendirmekte, hatta onun kucağına atmaktadır.

Türkiye'nin 3 Mart 2003'de Irak'a asker gönderilmesine ilişkin verilen teskereye TBMM'den çıkan "hayır" cevabı ile ABD ile olan ilişkileri "sorunlu müttefiklik" olarak tanımlanan bir hale gelmiştir. ABD, bilmektedir ki artık Türkiye aldığı her karara "evet" demeyebilir. ABD, yine bilmektedir ki bu bölgede

Türkiye'nin geçmişte sağladığı desteği sorgulamadan verecek yeni müttefiklere ihtiyacı vardır.

Montreux sözleşmesi genelde Karadeniz'in güvenliği, özelde ise Türkiye'nin güvenliği açısında büyük önem taşımaktadır. 2'nci Dünya Savaşı esnasında yapılan Postdam Konferansı sürecinde ABD-İngiltere-SSCB çevriminde yapılan tartışmalarda ABD'nin konuya getirdiği çözümler hiçbir zaman unutulmamalıdır ve bu tartışmalardan günümüze yansıtım yapılmalıdır.

2004 yılı Nisan ayında NATO'nun yeni iki üyesi konumuna gelen ve 1 Ocak 2007'den itibaren de AB üyesi olacak Bulgaristan ve Romanya ise kendi güvenliğini bölgesel olmakta ziyade Avrupa-Atlantik eksenine oturmuşlardır. Bu iki ülke gerek RF'nin etkisinden bir an önce tamamıyla kurtulmak, gerek Karadeniz'de RF karşısında etkin bir güç olabilmek ve gerekse Karadeniz ve çevresinde bulunan sorunların çözümünde RF baskısını azaltmak için ABD, AB gibi güç aktörlerini bölgeye çekme çabası içerisine girmiştir.

ABD, Bulgaristan ve Romanya'da üs kurmak için 2003'de başlatmış olduğu süreci 2005 yılı sonunda Romanya ve 2006 yılı Nisan ayında Bulgaristan ile imzaladığı anlaşmalar ile nihayete erdirmiştir. ABD, bu üsleri 2007 yılı Temmuz ayından itibaren de harekât maksatlı olarak kullanılacak şekilde geliştirmeyi planlamaktadır.

Burada dikkati çeken husus bahse konu üslerin deniz üssü değil, hava ve kara üsleri olmalarıdır. Tartışılacak konu ise belirtilen üslere ilişkin anlaşmanın yakın gelecekte deniz üslerini de kapsayacak şekilde genişletilmesinin söz konusu olmasıdır. İşte bu aşamada ABD'nin zaman zaman dile getirdiği Karadeniz'de daimi deniz gücü bulundurma politikası işlerlik kazanacak ve bu gelişme ile Montreux Sözleşmesi'nin ne şekilde uygulanacağı, yeniden incelenmesi ve kaldırılıp/kaldırılmaması gibi konular yeni bir krizin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

ABD'nin Karadeniz stratejisinin ana hedefleri;

Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben ortadan kalkan Avrupa'daki Rus etkisinin yeniden canlanmasını önlemek,

RF'nin Karadeniz'deki askeri stratejik konumunu daha fazla kısıtlamak,

Kafkasya ve hazar bölgesine müdahale için Karadeniz'de askeri yığınaklanma noktası oluşturmak,

Avrupa'nın kontrol alanının genişlemesini önlemek,

AB'nin küresel ve bölgesel bir güç haline gelmesini engellemek,

AB-RF-ÇİN ilişkilerini kontrol altında tutmak,

olarak özetlenebilir.

Buna karşılık Türkiye'nin Karadeniz'e ilişkin güvenlik stratejisinin ana hatları ise;

Karadeniz'de olası bir güvenlik boşluğunun öncelikle, bu denize kıyıdaş olan ülkelerin birlikte alacağı tertip ve tedbirlerle doldurulması,

Esasında, Karadeniz'de bir güvenlik boşluğunu ispat/teyit eden net bir istihbarat bulunmadığı,

Bölgede vuku bulabilecek güvenlik zafiyetlerinin bölgede hâlihazırda devam eden bölgesel güvenlik girişimleri ile giderilmesi,

esaslarına dayanmaktadır.

Bu girişimler ise;

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu,

Karadeniz'e kıyısı bulunan altı ülke (Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, RF, Gürcistan) sahil güvenlik teşkilatları arasındaki iş birliği mekanizması,

Türkiye'nin Karadeniz'de icra etmekte olduğu Karadeniz Uyum Harekâtı olarak sıralanabilir.

KEİ ve GUAM gibi çokuluslu örgütler de güvenlik boyutunda bir enstrüman olarak kullanılabilir.

ABD, terörle mücadele adı altında Akdeniz'de NATO bünyesinde icra edilen Aktif Çaba Harekâtı'nın görev alanının, Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemekte iken, özellikle Türkiye ve RF'nin bu girişime karşı çıkması nedeniyle en azından şimdilik vazgeçmiş görünmektedir. Türkiye açısından, ABD'nin Karadeniz'e girmesi esas olarak Montreux Sözleşmesi'nin gündeme getirilerek değiştirilmesinin talep edilmesi noktasında endişe vericidir. Bu noktada ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'da tesis etmeyi planladığı üslerin deniz üssü olmaması gerginliği bir miktar azaltıcı bir gelişme olarak görülebilir. Ancak, doğrudan üs anlaşması yapılmadan da ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'daki üsleri kullanması alternatifi de düşünülmelidir.

Bulgaristan ve Romanya ABD'nin Karadeniz'de harekât icra etmesine açıkça destek vermekte, Gürcistan ve Ukrayna ise net bir tavır sergilememekle birlikte ABD yanlısı bir tutum izlemektedir.

Romanya, özellikle gerek RF ile aralarında olan sorunların çözümünde, gerekse Karadeniz'deki RF hâkimiyetinin kırılmasında ABD olmadan başarılı olunamayacağını düşünmektedir. Bu nedenle "ABD ne pahasına olursa olsun Karadeniz'de olmalıdır" fikrini savunmaktadır.

RF, Türkiye gibi Karadeniz'de bir tehdit olmadığını ancak, yasadışı faaliyetlerden (uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı vb.) kaynaklanan riskler bulunduğunu savunmaktadır.

Türkiye, mevcut risklerin büyük bir kısmının kara üzerinden sınır geçişleri ile yapıldığını, denizden yapılan yasadışı faaliyetlerin ise %10 gibi çok küçük bir oranda olduğunu kıymetlendirmektedir.

ABD'nin Karadeniz'de daimi güç kullanmasının önündeki en büyük engel Montreux Sözleşmesi'nin ön bildirim şartı getiren 13 (özellikle Aktif Çaba Harekâtı için), Karadeniz'de bulunacak gemi sayı, tonaj ve kalma sürelerini sınırlayan 14 ve 18'inci maddeleridir.

Tüm bu veriler ışığında resmin parçaları bir araya getirildiğinde ABD'nin Sovyetler Birliği'nin çökmesinden bu yana, NATO'nun genişleme stratejisini kullanarak askeri konuşlanmasını merkezi Avrupa'dan Karadeniz ve Kafkaslara kaydırmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Amaç ve fonksiyon açısından bir değerlendirme yapıldığında, Aktif Çaba Görev Kuvveti'nin Karadeniz'deki varlığının öne sürülen gerekçesi fazla inandırıcı görünmemektedir. Ancak, ABD stratejisi açısından bakıldığında anılan görev kuvveti, bu stratejinin küçük, ancak politik ve jeostratejik açıdan hayati parçalarından birini oluşturabilir.

ABD'nin bu stratejisi karşısında RF de bazı fiili önlemler almaya yönelmiş, bu kapsamda, ABD veya NATO askeri alt yapısının kendi sınırlarına uzanması halinde 1990 yılında Paris'te imzalanan konvansiyonel kuvvetlerin sınırlandırılması anlaşması'ndan (CFE) çekileceğini açıklamıştır.

Türkiye'nin ABD'nin isteklerini karşılaması halinde ise RF'nin bunu dostça olmayan bir hareket sayması ise kuvvetle muhtemeldir. Bu durum Türkiye ile RF arasındaki son zamanlarda büyük gelişme kaydeden politik ve ekonomik ilişkileri süratle ve radikal şekilde olumsuz yönde değiştirecektir.

Türkiye'nin Karadeniz Politikası'nda neler esas alınmalı?

Akdeniz'de icra edilmekte olan Aktif Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e genişletilmesine gerek bulunmamaktadır. Karadeniz'de Akdeniz'de tanımlanan kapsamda bir tehdit yoktur ve temelde yasadışı uyuşturucu, silah kaçakçılığı olarak tanımlanabilecek risklerin bulunmaktadır.

Karadeniz'in güvenliğinin Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler tarafından sağlanabilir ve bu ülkelerin yeterli askeri güce ve işbirliği kabiliyetine sahiptir.

Karadeniz'e sahildar ülkeler tarafından kurulan ve geliştirilen BLACKSEAFOR deniz alanlarında mevcut riskleri bertaraf etmek için en uygun enstrümandır. Ancak terörizm ve yasadışı faaliyetlere karşı kullanılabilmesi için kuruluş anlaşmasından farklı olarak bazı değişikliklere ihtiyaç bulunmaktadır.

Bulgaristan ve Romanya'da tesis edilecek ABD üslerinin kullanımının Karadeniz güvenliğine katkıdan çok RF'nin de karşı çıkması ile gerginliği tırmandırabilecek önemli bir husustur.

ABD'nin Karadeniz'de üs edinmesindeki temel amaç Karadeniz'de ileri üs temin ederek kuvvet intikal imkân kabiliyeti kazanmak ve RF'nin yakın çevre politikası kapsamında çevre ülkeler üzerinde uyguladığı baskıya karşı caydırıcı bir rol oynamak olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

ABD bölge ülkelerine demokrasi getirmek, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin NATO'ya girişlerine zemin hazırlama gibi hususları Karadeniz'de kendi varlık sebebi olarak göstermektedir. Ancak bu gerekçe, RF'nin bu ülkeler ile ilişkileri ve son olarak Ukrayna'da icra edilecek başta Sea Breeze olmak üzere bazı tatbikatların yapılmasına karşı ilgili ülke parlamentolarınca alınan kararlar olmak üzere Karadeniz'deki huzuru bozacak faktörler olarak ortaya çıkacaktır. Bulgaristan ve Romanya'nın Karadeniz'deki ikili ya da çok uluslu sorunların çözümünde ABD ve AB'nin rol almasını istemeleri RF'nin tepkisini çekecek ve Karadeniz'de barışı menfi yönde etkileyecek diğer bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

Montreux Sözleşmesi'nin ABD'nin Karadeniz'e girmesi perspektifinde değiştirilmesinin özellikle imzacı konumunda olan bahse konu devletler aracılığıyla gündeme getirilebileceği her zaman hesaba katılmalıdır. Ancak mevcut statükonun korunmasında büyük fayda olduğu cihetiyle Montreux Sözleşmesi'nin delinmesine de asla müsaade edilmemelidir.

Karadeniz bölgesinde, barışın ve bölgesel işbirliğinin korunmasında Türkiye'nin ve RF'nin yanında tüm bölge ülkelerinin küçümsenemeyecek çıkarlarının bulunmaktadır.

Karadeniz'e ilişkin politika üretiminde Türkiye'nin çıkarları öncelikle göz önüne alınmalı, her türlü gelişmeye rağmen RF ile Karadeniz'deki sorunlara çözüm bulmak adına ABD ile ilişkilerin bozulmasına müsaade edilmemelidir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

ARMAOĞLU Fahir, **Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

ASCHERSON Neal, **Karadeniz**, (Çev. Kudret Emiroğlu) İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2002.

BALKIR Canan, **Karadeniz Ekonomik işbirliği Bölgesi**, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, Mayıs 1993.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık), İstanbul, Sabah Yayınları, 1998.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Tercih**, (Çev. Cem Küçük), Ankara, İnkilap Yayınları, 2004.

BUZAN Barry, **People, States and Fear**, Great Britain, Harvester Wheatsheaf, 1991.

DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2003.

DURAN Faik Sabri, **Büyük Atlas**, Kanaat Yayınları, İstanbul, 2001

GÜRSEL, Haluk, **Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.

İNANCIK Halil, **Sources and Studies on the Otoman Black Sea,** Harvard University, Cambridge, 1995.

KONA Gamze, **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği,** İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Şubat 2005.

KURUMAHMUT Ali ve TOSUN Sinan A., **Uluslararası Boğazlar'dan Geçiş ve Türk Boğazları'nın Hukuki Statüsü**, HAK Yayınları, İstanbul, 1999.

KUTLUK Deniz. **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit**, İstanbul, TÜDAV Yayınları, No:16, 2003.

ORAN, Baskın. (Ed.), **Türk Dış Politikası**, **Cilt 1**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

ORAN, Baskın. (Ed.), **Türk Dış Politikası**, **Cilt 2**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

ÖZTÜRK, Osman Metin, **RF Askerî Doktrini**, Ankara, ASAM Yayınları:19, 2001.

SANDER Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri(1947-1964),** Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 1979.

TAVKUL Ufuk, **Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.

TOLUNER Sevin, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Yayınları, İstanbul, 1996.

TIŞKOV V.A. ve E.İ.Filippova, **Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar**, Ankara, ASAM Yayınları 18, 2000.

TÜRE I. Engin, "**Hydrogen Energy Potential of the Black Sea**", Yokohama, s. 1.

YANAR Savaş, **Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya**, İstanbul, IQ Yayınları, Ağustos 2002.

2. MAKALELER

ADAMS Terence, "Caspian Energy Development", Shirin Akiner (Ed.) **The Caspian: Politics, Energy and Security,** London and New York, Routledge Curzon, 2004.

AKGÜN Mensur, **Karadeniz'de Güvenlik ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Tüses, İstanbul, Şubat 1994.

ALEXANDROVA-ARBATOVA, Nadia K. "Russia Facing New Challenges", Nicolai A. Kovalsky (Ed.) **Russia: The Mediterranean and the Black Sea**, Moscow, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, 1996.

ASMUS, R. and B. Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

AYBAK Tunç. "Introduction", Tunç Aybak (Ed.) **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, London, I.B. Tauris, 2001.

BARAN Zeyno, "**Developing a New Black Sea Security Agenda: Oil, Pipelines and Regional Security**", The Nixon Center, Washington, DC, January 14, 2004.

BROWN J.F., “Türkiye:Yeniden Balkanlara mı?”, Ian O. Lesser and Graham E. Fuller, (Ed.) **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

CAFERSOY Nazım, “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları”, **Avrasya Dosyası**, Ankara, ASAM Yayınları, Cilt 8, Sayı 4, 2002.

DAĞI, Zeynep, “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002.

EKŞİ Canan Ateş, “BM Antlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002.

FULLER Graham E., “Türkiye’nin Yeni Doğu Politikası”, Ian O. Lesser and Graham E. Fuller, (Eds.) **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

GEOANA Mircea, “Preface”, Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

GRABBE Heather, “The Black Sea Region, What Would an Ambitious EU Policy Consist of?”, Center For European Reform, February 2004.

GRABBE Heather, “Towards a More Ambitious EU Policy for the Black Sea Region”, **A New Euro Atlantik Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

JAPARIDZE, T. and A. Rondeli, “Europe is on Georgia’s Mind”, Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

KHALILZAD Zalmay and O. LESSER, Ian. (Eds.) **Sources of Conflict in the 21st Century: Regional Futures and U.S. Strategy**, Washington D.C., RAND, 1997.

KING Charles, “Is the Black Sea A Region”, Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.

KING, Charles, “The New Near East”, **Survival**, Vol. 43, no. 2, Summer 2001.

KOVALSKY Nikolai, “Russia and the Black Sea Realities”, Tunç Aybak (Ed.) **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, London, I.B. Tauris, 2001.

LABUSZEWSKA Anna (Ed.)., **NATO’s new role in the NIS area**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, May, 2005.

LABUSZEWSKA Anna and ZAREBSKA Malgorzata (Eds.). **NATO and its partners in Eastern Europe and Southern Caucasus**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, December 2003.

LAKE, D. A. and P. M. Morgan, “The New Regionalism in Security Affairs”, David A. Lake and Patrick M. Morgan (Ed.) **Regional Orders: Building New Security in New World**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1997.

MORGAN Patrick, “Regional Security Complexes and Regional Orders”, David A. Lake and Patrick M. Morgan (Ed.) **Regional Orders: Building Security in a New World**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1997.

PAMİR, Necdet, “Energy and Pipeline Security in the Black Sea and Caspian Sea Regions”, Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.

PAVLIUK, Oleksander, “Introduction”, Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.

PEREPELYTSYA, Hryhoriy, “Military and Naval Balance in the Black Sea Region”, Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.

ROBERTS John, The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues, **Center For European Policy Studies**, No:11, October 2004.

TARASYUK, Borys, “A Ukrainian View of a New Euro-Atlantic Strategy in the Black Sea Area”, Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, (Ed.), **A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region**, Washington D.C., The German Marshall Fund of the United States, 2004.

TAŞDEMİR Hakan, “Kafkasya’daki Güvenlik Sorunları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, (Ed.) Refet Yinanç, Hakan Taşdemir, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2002.

TSINTSADZE Ivanna Klympush, “Cooperative Efforts in the Black Sea Region”, Oleksander Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.) **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, London, East-West Institute, 2004.

ZHURKIN Vitaly V., “NATO’s Regional Activism”, Nicolai A. Kovalsky (Ed.) **Russia: The Mediterranean and the Black Sea**, Moscow, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, 1996.

3. İNTERNET

ABD, Kafkaslar ve Afrika’daki Petrolü Güvenceye Alıyor, 03.02.2005 <http://www.haberanaliz.com/haber.php?id=9981>.

AB Dönem Başkanlığı'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konsey Zirvesi Hakkındaki Açıklaması, **İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni**, no:23, 03.03.2005 <http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul23.htm>.

About the Stability Pact, 21.02.2005 <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp>.

AKPM'den Ermenistan'a Dağlık Karabağ uyarısı, BBC Turkish. 25 Ocak 2005<http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/01/050125_armenia_eu.shtml>.

A National Security Strategy For a New Century, The White House, October 1998.13.01.2005<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf>.

“A Secure Europe in a Better World”, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003. 12.01.2005 <http://www.iss-eu.org/solana/ solanae.pdf>.

AKTAŞ Hayati, **Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ Sorunu**, KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Merkez Yayın No: 2000/1, Trabzon, 2000, 04.04.2005 <http://www.kaum.ktu.edu.tr/yayinlar/karabag.htm>.

“An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping”. 01.01.2005 <www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>

Avrupa Güvenlik Şartı, 19 Kasım 1999, İstanbul. 11.11.2004 <http://www.belgenet.com/arsiv/av guvenlik. html>.

AYDIN Mustafa. “Europe’s Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement”, **ISS Occasional Paper**, June 2004. 21.12.2004 <www.iss-eu.org/occasion/occ53.pdf>.

Background of the BLACKSEAFOR.28.11.2004 <http://www.blackseafor.org /backgr.htm>

BAHÇEKAPILI Alaettin**,** Karadeniz'in Çevre Sorunları", http://www.evkultur.com/ cevre/ karadeniz/ karadeniz.htm**.**

BARAN Zeyno. "Way Ahead", **Baltic Defence Review Special Issue**, 27.07.2005 <http://www.bdcol.ee/content/pdf_files/bdreview/bdr-2003-special-13.pdf>

BLACKSEAFOR Agreement <http://www.blackseafor.org/turkish_agree. htm>.

BlackSea Ecosystem Processes and Forecasting / Operational Database and Management System,<http://sfp1.ims.metu.edu.tr/ Presentation2002 /ODBMS_files /frame.htm>.

Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities (January-March 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004 <http://www.isn.ethz.ch/isis/Frame/frame3index.htm>.

Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities (April-June 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004 <http://www.isn.ethz.ch/isis/Frame/frame3index.htm>

Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities (July-September 2004), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2004 <http://www.isn.ethz.ch/isis/Frame/frame3index.htm>

Black Sea Regional Profile: The Security Situation and the Region Building Opportunities (January-March 2005), Institute for Security and International Studies (ISIS), Sofia, 2005 <http://www.isn.ethz.ch/isis/Frame/frame3index.htm>

BLANK Stephen J., "US Military Engagement With TransCaucasia And Central Asia", The Strategic Studies Institute, July 2000. 23.02.2005 <http://permanent.access.gpo.gov/lps11963/00108.pdf>

BORDACHEV Timofei V., "Strategy and Strategies", Arkady Moshes (Ed.), **Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union**, Carnegie Moscow Center Report, 2003. 12.12.2004 <http://www.upi-fiia.fi/english/publications/upi_report/reports/FIIA-CarnegieReport2003.pdf>

BORN Hans, Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi: İlkeler, Mekanizmalar ve Uygulamalar, Çev. Esra Kaliber-Alper Kaliber, TESEV Yayınları, 2003, 07.07.2005 <http://www.tesev.org.tr/projeler/guvenlik_ Sektoru_metin.pdf>.

Bulgaristan Ülke Bülteni, Şubat 2005, DEİK. 03.03.2005 <http://www.deik.org.tr/bultenler/200521015415Bulgaristan-Subat2005.pdf>

CABBARLI Hatem. "Karadeniz Ekseni'nde Siyasî Örgüt: GUUAM". 16.02.2005 <http://www.jeopolsar.com/01/makale4.htm>

CAFERSOY Nazim, "Ukrayna: Avrasya'nın Stratejik Kaderinin Belirlendiği Ülke", 15 Temmuz 2003.15.04.2005<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi= 196>

"Caspian Sea Region". 22.11.2004 <http://www.eia.doe.gov/cabs/caspian. html>

CIA World Factbook 2005. 21.04.2005. <http://www.cia.gov/cia/ publications/factbook>

COHEN Ariel. "Moscow Hostage Crisis Demands Greater U.S.-Russia Security Cooperation", December 2002. 12.12.2004 <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/em844.cfm>

COHEN Ariel. "US Strategic Perspectives within the Black Sea Region", **Harvard Black Sea Security Bulletin 2002**. 12.12.2004 <http://www.harvard-bssp.org/ bssp/2003/bulletin.pdf>

Commission of The European Communities, European Neighbourhood Policy Strategy Paper, 12.05.2004. <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0373en01.pdf>

Conflict Barometer 2004, Heidelberg Institute on International Conflict Research. 04.03.2005 <http://www.hiik.de/en/ConflictBarometer_2004.pdf>

"Conflict in Transnistria and Gagauzia", U.S. Library of Congress. 11.03.2005 <http://countrystudies.us/moldova/35.htm>

Country Analysis Brief-Azerbaijan, ABD Enerji Bakanlığı web sitesi. 14.12.2004 <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/azerbjan.html>

ÇOBAN Fatma, "Ukrayna Seçimleri ve Karadeniz'e Etkileri". 03.04.2005 <http://www.jeopolsar.com/02/makaleler/makale.asp?id=02>

DANILOVA Elena, "Negotiation Strategies in Conflict Resolution". 21.03.2005 < http://www.nato.crimea.edu/downloads/speach/EDanilova2. doc>

DEMPSEY, Judy. "Moldova's hopes rise in border dispute with Russia", International Herald Tribune, 18 March 2005. 03.04.2005 <http://www.projecttransitionaldemocracy.org/document.php?docid=1039&regionid=12>

Denizden Yapılan Göçmen Kaçakçılığı.18.12.2004<http://www.tsk.mil.tr/ uluslararasi/ denizdengocmenkacak.htm>

“Deniz Hidrografi ve Oşinografi Dairesi”, 03.03.2005 <http://www.dzkk.tsk/baskanlık/harekat/shodb>

Dış Basında Irak ile İlgili Gelişmeler (05-06 Mart 2003), 04.12.2004. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/bultenler/irak/2003/irak-12.htm>

Document on Confidence and Security Building Measures in the Naval Field in the Black Sea. 03.04.2005 <http://www.sipri.org/contents/worldsec/ blackseacbm.pdf>

Discover BSEC, 02.02.2005 <http://www.bsec.gov.tr/discover.htm>

DOLGOV Anna. “Ukraine: political divide took root centuries ago”, Globe Correspondent Boston Globe, Boston, Massachusetts, Wed, December 1, 2004. 04.03.2005 <http://www1.cs.columbia.edu/~wisam/>

DUBOVYK Volodymyr. “The Role Of United States in the Black Sea Region”, **PONARS Policy Memo 28** (Program on New Approaches to Russian Security), Odessa National University, November 2003. 13.01.2005 <http://www.csis.org/ruseura/ponars/policymemos/pm_0298.pdf>

EU Commission, Press Release, Brussels, IP/01/1531, 31 October 2001. 23.01.2005 <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference= IP/01/1531&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

European Commission, Green Paper on a European Strategy for the Security of Energy Supply, November, 2000, 06.07.2005. <www.europa.eu.int/comm/energy_transport/doc-principal/pubfinal_en.pdf>

EU Rule of Law Mission to Georgia, 07.02.2005 <http://ue.eu.int/cms3_fo/ showPage.asp?id=701&lang=en&mode=g>

FELGENHAUER Tyler, “Ukraine, Russia and the Black Sea Fleet Accords”, **WWS Case Study 2/99**. 10.10.2004 <http://www.wws.princeton.edu/ ~cases/papers/ukraine.pdf>

Freedom House Nations in Transit 2004: Democratization in East Central Europe and Eurasia. 04.03.2005 <http://www.freedomhouse.org/research/ nattransit.htm>

GEF Programs, <http://www.thegef.org/Map/orgp_2000-12.pdf>

GEF UNDP BlackSea Ecosystem Recovery Project, <http://www.blacksea-environment.org/Text/Project/default.html>

“Geleceğin Yakıtı Türkiye’den”, 28.07.2005, <http://www.elimsangroup.com / basindan/aksamgazetesi_08112004.htm>

Geography, 06.05.2005 <http://www.ocean.udel.edu/blacksea/geography/>

GOLDMAN Stuart D., “Russia”, **CRS Issue Brief For Congress**, 5 January 2005. 27.02.2005 <http://www.usembassy.fi/pdfiles/IB92089.pdf>

GUNNARSSON Malin, “Regionalism and Security – Two Concepts in the Wind of Change”.04.04.2005<http://www.umu.se/cerum/publikationer/pdfs/ NSB_1_00_6_1.pdf>

GÜNEŞ Şule, “Karadeniz’de çevresel iş birliği, 1992 Bükreş Sözleşmesi”, <www.feas.metu.edu.tr/metusd/online/2001/2/3.pdf>

HILL, Fiona, “Energy Empire: Oil, Gas and Russia’s Revival”, The Foreign Policy Center, UK, September 2004. 21.01.2005 <http://www.brookings.edu/ views/articles/Fhill/20040930.pdf>

“Information about the situation regarding construction by the Russian Federation of a dam (waterworks) in the Kerch Strait towards the Ukrainian island of Kosa Tuzla”, Press Release. 22.10.2003 <http://web.ttnet.net.tr/users/ukremb/press_release/2003-36.htm>

INSULZA, José Miguel, “The Fifty-Third Session Of The General Assembly Of The United Nations”, New York, 23 September 1998, 11.08.2005 <http://www.un.int/chile/Statements/speech19980923>

JACKSON Bruce, “The Future of Democracy in the Black Sea Region”, 08 March 2005, The Project on Transitional Democracies. 21.03.2005 <http://www.projecttransitionaldemocracy.org/document.php?docid=981&regionid=24>

Joint Statement, GUUAM-United States, Washington D.C., December 23, 2002. 16.02.2005 <http://www.guuam.org/doc/browse.html>

KANPOLAT Hasan, “Karadeniz’in Degişen Jeopolitigi”, 11 Nisan 2006, <http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=konukyazargst&id=3765&%20links=3765

Karadeniz Ekonomik İşbirliği. 13.12.2005 <http://www.j5.gnkur.tsk/ua_ kuruluslar_ dokumantasyonu/karadeniz_ekonomik_ isbirligi.htm>.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, 23.01.2004 <http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm>

"Kiev ratifies treaties with Russia", The Russia Journal, April 21, 2004. 13.12.2004 <http://www.russiajournal.com/news/cnews-article.shtml?nd=43395>

KUMEL, Ömer Aytek, "Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Ortadoğu", 15.02.2005<http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp>

"Moldova Dosyası", **Avrasya Bülteni**, Ocak 2004, sayı 18, 11.11.2004. <http://www.tika.gov.tr/pdf/avdos/av18.pdf>

Moldova Ülke Bülteni, Haziran 2003, DEIK. 01.03.2005<http://www.deik.org. tr/bultenler/ 200364155225Moldova-haziran2003.pdf>.

NINCIC Dona J., "Sea Lane Security and U.S. Maritime Trade: Chokepoints as Scarce Resources", 27.07.2005 <http://www.ndu.edu/inss/books/Books_2002/ Globalization_and_Maritime_Power_Dec_02/09_ch08.htm>.

OGAN Sinan, "Alan Mashadov öldürüldü, Çeçenistan yeni döneme girebilir". 29.04.2005 <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=3&yazi=247>.

OGAN Sinan, "NATO-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Dönem", 25 Şubat 2005. 15.04.2005 <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=182>.

"Oil Export Routes and Options in the Caspian Sea Region". 12.03.2005 <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspgrph.html> .

"OSCE Mission to Moldova", 06.03.2005 <http://www.osce.org/moldova/13266.html>

"OSCE Office in Baku Mission Survey", 07.03.2005<http://www.osce.org/baku/13262.html> .

"OSCE Office in Yerevan Mission Survey". 07.03.2005 <http://www.osce.org/yerevan/13261.html> .

"OSCE Project Co-ordinator in Ukraine". 08.03.2005 <http://www.osce.org/ukraine/13259.html> .

ÖZTÜRK, Bayram. "Denizlerimiz, Sorunları ve Çözüm Önerileri", 19.11.2004, <http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&id=10& yazi_id=42> .

PAPANICOLAOU Yiannis, “The Interrelationship Between Regional Economic Cooperation, Security and Stability”. 26.03.2005 <http://www.nato.int/docu/colloq/2001/2001-28e.pdf>

PARVULESCU, Sorana, “A Region “in the Making” The Black Sea Area and Its Increasing Strategic Importance”, Bucharest, February 15, 2004. 03.03.2005 <http://www.roemb.co.uk/Events/125ukro_parvulescu.pdf>

PAUL James and NAHORY Céline, “Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council”, **Global Policy Forum**, July 13, 2005, 11.08.2005<http://www.globalpolicy.org/**security**/reform/2005/0713theses. htm>

POWERS, Kathy L., “Regional Trade Agreements as Security Institutions”. 05.03.2005 <www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/ paperarchive/ edinburgh/ ws9/Powers.pdf>

RF Ülke Bülteni, Ocak 2005, DEİK. 18.02.2005 <http://www.deik.org.tr/bultenler/2005117111242Rusya-Ocak2005.pdf>

“Romania urges Ukraine to cede part of the Black Sea”, Prima News Agency,22.07.2003.16.12.2004<http://www.primanews.ru/eng/news/news/2003/ 7/22/25523.html>

Romanya Ülke Bilgi Dosyası, 14.02.2005 <http://www.gnkur.tsk/istihbarat_ bsk /balkanlar/romanya_b_n.doc> .

Romanya Ülke Bülteni, Mayıs 2003, DEİK. 23.01.2005 <http://www.deik.org.tr/bultenler/200359113544romanya-mayis03.pdf>

SASSE Gwendolyn. “Ukraine at the brink of a break-up? Analysis”, The Guardian, London, UK, Tuesday November 30, 2004. 07.03.2005 <http://www.guardian.co.uk/ukraine/story/0,15569,1362721,00.html> .

SEZER Duygu Bazoğlu, “The Changing Strategic Situation in the Black Sea”.25.12.2004 <http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_26. pdf>.

SEZER Duygu, “The Black Sea As Boundary Or Bridge?”, Seminar Report by Micaela Gustavsson and Bezen Balamir Coskun, SIPRI, Stockholm, 28.11.2003, <http://www.sipri.org/contents/conflict/BlackSeaPaper2.doc.pdf, 04.03.2005>

Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü. 25.12.2004<http://www2.kkk.tsk/5000_ GNPP/ 5020- AndlasmalarSube/ web/and-web/sugi-skud.htm>

SOLMAZTÜRK, Kayhan, “Ukrayna Başbakanı Yulia Timoşenko ve Rusya’nın Tutuklama Kararı”, 11 Mart 2005. 15.04.2005. <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=250>

“Structure and Operation”, 03.01.2005 <http://www.bsec.gov.tr/bsecrelated_. htm>

“Survey of OSCE Long-Term Missions and Other OSCE Field Activities”, SEC/INF/115/04, 2 June 2004. 08.03.2005 <http://www.osce.org/documents/sg/2004/05/3019_en.pdf>

ŞAHİN, Mustafa, “Ukrayna AB’den Mükafat Bekliyor”, 26 Ocak 2005. 15.04.2005 <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=2&yazi=101>

TANGÖR, Burak, “Avrupa Enregrasyonu ve Karadeniz”, 28.03.2005. <http://www.jeopolsar.com/02/makaleler/makale.asp?id=03>.

TATAR Bülent, “Boğazlar’da Ticaret Gemilerinin Hukuki Rejimi”, 02.01.2005. <www.turkishpilots.org.tr/DOCUMENTS/Bulent_Tatar_15_07_ 2004_Bogazlarin_Hukuki_Rejimi.htm>.

TBMM Tutanak Dergisi, 85’inci Birleşim, 05.05.1998, <http://www.tbmm. gov.tr/tutanak/donem20/yil3/bas/b085m.htm> .

TEODORESCU Aurelian. “Serpents’ Island Between Rule of Law and Rule of Force”. 14.12.2004 <http://www.tomrad.ro/iserpi/ENGLISH.HTM>

“The GUUAM Group: History and Principles”. 15.02.2005 <http://www.guuam.org/general/browse.html> .

The National Security Strategy of The United States of America, September 2002. 20 Kasım 2004 <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

Treaty on Open Skies Enret Force”, 13.12.2004 <http://www.state.gov/r/pa /prs/ps/2002/7151.htm>

Turkish Embassy, Washington D.C., Press Statement, <http://agitprop.org.au/stopnato/19990524oil02.php, 06.06.2005>.

“Tuzla Island: Question and Answers”, Official Site of the Mission ofUkraine to European Communities. 15.12.2004 <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p01039959.html>

“Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı”, 14.03.2005. <http://www.tpao.gov.tr/ rpe2/ydpg.htm>

Ukrayna Ülke Bülteni, Ekim 2004, DEİK. 24.02.2005 <http://www.deik.org.tr/bultenler/20041012124853ukraynabulten-ekim2004.pdf>

US Eyes Romania For Bases, BBC News Europe, 7 July 2003, 23.12.2004. <http://news.bbc.co.uk/2/low/europe/3048882.stm>

"Ülkelerin olası harekâtta ABD'ye katkı ve yardımları", 28.11.2004. <http://www.haberanaliz.com/haber.php?id=2198>

VALINAKIS, Yannis. "The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe", July 1999, Institute for Security Studies of WEU. 23.03.2004 <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai36e.html>

Viyana Belgesi, 11.11.2004, <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/viyanabelgesi.htm>

Western BlackSea Integrated Enviromental Process System, <http://www.bo.ingv.it/wbless>

Wikipedia, The Free Encyclopedia, 27.06.2005, <http://en.wikipedia.org/wiki/Soft_security>

WORONOWYCZ Roman, "Russian-Ukrainian dispute over Tuzla escalates", Kyiv Press Bureau, **The Ukrainian Weekly**, October 26, 2003, No. 43, Vol. LXXI, 12.12.2004 <http://www.ukrweekly.com/Archive/2003/430301.shtml>

WORONOWYCZ Roman. "Rada ratifies agreement on Single Economic Space", Kyiv Press Bureau, **The Ukrainian Weekly**, No. 17, Vol. LXXII, April 25, 2004. 13.12.2004 <http://www.ukrweekly.com/Archive/2004/ 170401.shtml>

4. SEMPOZYUMLAR VE BİLDİRİLER

AYDIN Mustafa. "The Institutional Setting for Cooperation in the Black Sea Area", International Conference Panel-IV, The Black Sea Region: Towards a Partnership for the 21st Century, Constantza, 10-12 June 2005.

BP Statistical Review of World Energy June 2003.

ERDOĞAN Selahattin, Montreux'ye Kadar Olan Tarihsel Süreçte Boğazlar, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Kasım 2004, Sayı: 591.

GÜRDENİZ Cem, "Denizde Terörün Önlenmesi Kapsamında Mevcut Uygulamaların Deniz Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 21-22 Haziran 2004, Dz.K.K.'lığı Deniz Hukuku Sempozyumu Bildiri Metinleri.

International Energy Agency, **World Energy Outlook 2004**, Paris, OECD\IEA, 2004.

"Karadeniz'de Alt Yapı Eksiklikleri ve Giderilmesine Yönelik Alınabilcek Tedbirler" konulu Sempozyum Tebliğleri, Dünya Ticaret Örgütü, Bükreş, 17 Şubat 2005.

"Karadeniz'de Güvenlik ve İstikrar" konulu Sempozyum Tebliğleri, Romanya Ulusal Güvenlik Akademisi, Bükreş, 21-22 Kasım 2005.

"Karadeniz'de Köprüler ve Bariyerler İnşa Edebilir miyiz ?" konulu Sempozyum Tebliğleri, Romanya Ulusal Güvenlik Akademisi, Bükreş, 29 Ocak –01 Şubat 2005.

KNYAZ Igor Volodymyrovych, V. Regional Seapower Symposium, Marina, Militare İtaliana, Venezia 12-15 October 2004.

Nejat Eslen, "Yeni Soğuk Savaş Dönemi mi?", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Sayı 9 Haziran 2006

NESİBLİ Yunis, **Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları**, Hazar Üniversitesi, ASAM Konferansı, 27-28 Eylül 2001, ASAM Yayınları: 53, Kafkasya Araştırmaları Dizisi: 57

ORAL Nilüfer, "Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu'nun Türk Boğazları'nda Ortaya Çıkabilecek Hukuki Etkileri", 21-22 Haziran 2004, Dz.K.K.'lığı Deniz Hukuku Sempozyumu Bildiri Metinleri.

Hattı	Güzergâh	Kapasite	Uzunluk (km)	Tahmini Maliyet (dolar)	Durum
Druzhba uk Hattı) rasyon	Rus Druzha Hattı, Adria Hattı ile bağlanarak Omisalj'e (Hırvatistan) uzanmaktadır.	İlk aşama: 5 mty Hedef: 15 mty	3200	20 milyon	Bu hat ana boru h bağlantı hattıdır.
utluk- donya- ristan D)	Burgaz'dan (Bulgaristan) Makedonya üzerinden Vlore'ye (Arnavutluk) uzanmaktadır.	İlk aşama: 37.5 mty Hedef: 50 mty	900	1 milyar	2005 yılı so bitirilmesi planla gecikme olmuştur.
z-Dedeağaç Balkan) Hattı	Burgaz'dan Dedeağaç'a uzanmaktadır.	30-40 mty	150	600 milyon	1997'de yılında ar imzalanmasına ra gecikmiştir.
nce-Trieste	Köstence'den (Romanya), Macaristanve Slovenya üzerindenTrieste'ye (İtalya)	33 mty	1400	900 milyon	Fizibilite yapılmış finansman beklemek
v-Doğu a Hattı (SEEL)	Köstence'den Pançevo (Yugoslavya) üzerinden Omisalj veya Trieste'ye uzanmaktadır.	33 mty	1,200	800 milyon	Fizibilite yapılmış finansman beklemek
sa-Brodi	Odessa'dan başlayıp Brody (Ukrayna) üzerinden Druzhba (Rusya) hattına uzanmaktadır	25 mty	650	750 milyon	Boru hattı ve P limanı Aralık 2 tamamlanmış Ukrayna, Hazar ülke anlaşmaya çalışmak

BİYOGRAFİ

Deniz Kurmay Yarbay Oğuz KARAMAN 01 Ağustos 1968 tarihinde Samsun'da doğmuştur.

İlk ve orta öğretimini burada tamamlayarak, 1988 yılında Deniz Harp Okulu'ndan teğmen rütbesiyle mezun olmuştur.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bağlısı fırkateyn ve hücumbot sınıfı gemilerde branş ve bölüm amirliği görevleri ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı/ANKARA'da karargah subaylığı görevlerinde bulunan Yarbay KARAMAN halen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın vurucu gücünü oluşturan Harp Filosu Komutanlığı bağlısı en modern ve yeni gemilerden birisi olan TCG SALİHREİS fırkateyni Gemi Komutanlığı görevini deruhte etmektedir.

Yarbay KARAMAN, Kasım 2001-Kasım 2002 döneminde Roma/İTALYA'da bir yıl süreyle Avrupa Birliği tarafından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası(AGSP) kapsamında oluşturulması planlanan kuvvetin deniz bacağını oluşturan Avrupa Deniz Kuvveti(EUROMARFOR) çok uluslu karargahında Türk Gözlemci Subaylığı ve Ağustos 2005- Şubat 2006 döneminde altı ay süreyle Bükreş/ROMANYA'da yeni NATO üyesi olan Romanya Deniz Kuvvetleri'nin NATO'ya adaptasyonunu sağlanmasına yardımcı olunması maksatlı olarak icra edilen Romanya Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Danışmanlığı görevlerinde bulunmuştur.

1997-1999 döneminde devam ettiği Deniz Harp Akademisi eğitimini ve son olarak Şubat-Temmuz 2006 tarihleri arasında katıldığı Silahlı Kuvvetler Akademisi eğitimini de derece ile bitiren Yarbay KARAMAN, Bayan Mehtap KARAMAN ile evli olup Nihal ve Mert adlarında iki çocuk babasıdır.

İngilizce bilmektedir.